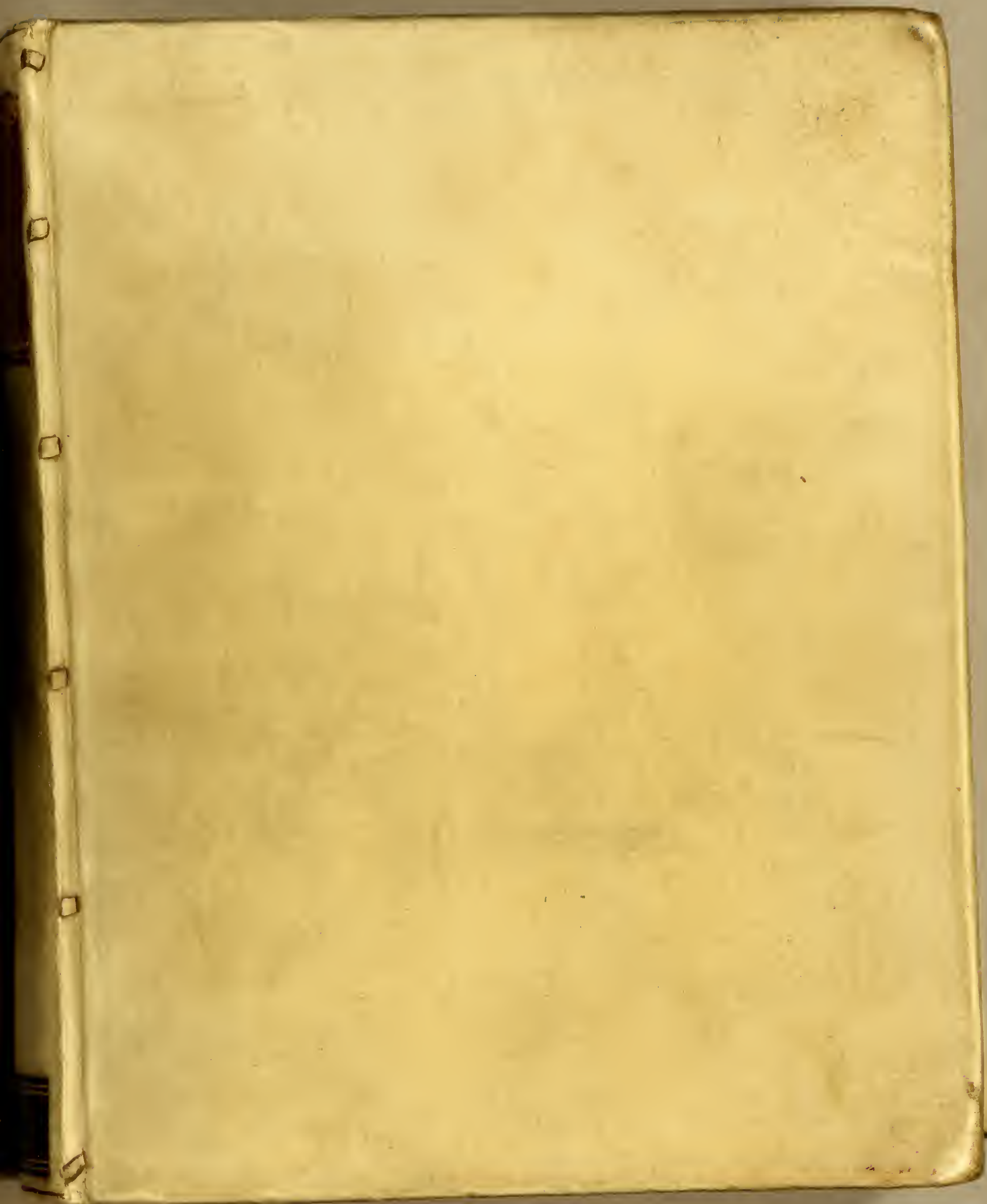
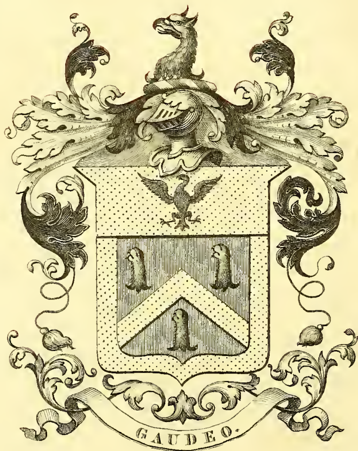

GAUDEO.

Zy zyn heel oprecht en beleetd jegens vreemdelingen: Dit hebben twee Engelſche Matroozen, die vyf jaaren onder hen woonden, ondervonden; zy hadden hun ſchip op die kuſt verlooren, en hunne makkers toogen na de rivier van *Delagoa*; maar zy bleeven daar totdat Kapiteyn *Rogers* daar by geval quam, en hen mede nam. Zy hadden de ſpraak van 't land geleerd, en de Inboorlingen gaven hen vrouwen en koeijen om niet: Zy waaren van al 't volk bemind, en zo ontzien dat men hunne woorden als wetten aannam: En toen zy weg gingen, huylden veele van de Jongens omdat ze hen niet wilden medeneemen.

E Y N D E.

BLAD-

NIEUWE REYSTOGT
EN
BESCHRYVING
VAN DE
LAND-ENGTE
VAN
AMERIKA,

BEHELZENDE

Een Verhaal van des *Schryvers* verblyf en zonderlinge avontuuren aldaar, de gesteltenisse van 't land, de kusten, bergen, rivieren, bosschen, 't aardryk, weeder, de boomen, vruchten, beesten, vogelen, visschen *enz.*

MIDSGADERS

De Indiaansche Inwoonders / hunne gestalte / aardt / zeeden / gewoonten / werk / huuwelyken / gastmaalen / beestejagt / manier van tellen / taal enz.

BENEFFENS

Eenige merkwaardige ontmoetingen in de Zuydzee en elders.

DOOR

LIONEL WAFER,

Uyt het Engelsch vertaald door

W. SEWEL.

In 's GRAVENHAGE,
By ABRAHAM DE HONDT, Boekverkooper op de Zaal van 't Hof / in de Fortuyn 1700.

AAN DEN
LEEZER

ALhoewel dit Boekje den tytel voert van eene *Reystogt*, echter moet ik u voorshands zeggen, gelyk ik ook in 't werk zelf heb te verſtaan gegeeven, dat gy hier geen volkomen Dagverhaal, of Hiſtoriſche beſchryving van alle de ontmoetingen en voorvallen op myn reyze, te verwachten hebt. Myn voornaamſte oogmerk is geweeſt om u zulk een omſtandige *Beſchryving* als 't my moogelyk was van de LAND-ENGTE van DARIEN, alwaar ik onder de wilde Indiaanen was achtergelaaten, te geeven. En belangende de voorafgaande en volgende verhaalen, ik heb in dezelve alleenlyk in 't kort den koers van myne reyzen voorgeſteld, zonder van iets anders te melden, dan eenige weinige zaaken, die my het merkwaardigſt geſcheenen hebben. Ik wil my zelven zulk een groote naauwkeurigheyd niet toeſchryven, dat'er niet in de eene of andere omſtandigheyd een misſlag in het beſchryven van iets mogt begaan zyn; waarvan ik de verbétering overlaat aan andere die door een langer eervaarenheyd gelegenheyd moogen hebben, nog naauwkeuriger aanmerkingen te maaken. Ondertuſſchen heb

ik zo naauwe toezigt genomen als 't my moogelyk was, en ſchoon eenige gebeurde zaaken vreemd moogen ſchynen, echter ben ik boven al daar ontrent voorzigtig geweeſt, om niets te zeggen dan 't gene volgens myne beſte kenniſſe waarheyd is. Toen ik deeze togten deed was ik nog jong, zo dat ik juyſt geen Journaal hield; maar evenwel heb ik niet alles op myne geheugenis laaten aankomen; want ſommige zaaken ſchreef ik op, lang te vooren, dat ik weder in Engeland quam. Dies verzoek ik dat de Leezer 't my believe ten goede te houden indien niet alles even omſtandig zyns oordeels mogt verhaald zyn.

L. WA-

L. WAFERS

Reystogt en beschryving der

LAND-ENGTE van AMERIKA.

yne eerste uytreyze was op 't schip de Groote Anna van Londen, Kapiteyn Zacharias Brown, gaande na Bantem op 't eyland Java in Oostindie in den jaare 1677. Ik voer voor onder-Barbier; maar dewyl ik toen nog jong was/ maakte ik geen zonderlinge aanmerkinge op die togt. Myn verblyf te Bantem was niet boven een maand; dewyl wy van daar na Jamby op 't eyland Sumatra gezonden wierden. Te dier tyd was 'er een oorlog tusschen de Malayers van Iihor op 't voorgebergte van Malakka/ en die van Jamby; en een vloot van Prauwen van Iihor had de mond der rivier van Jamby geblokkeerd. De stad Jamby legt ontrent 100 Engelsche mylen de rivier op: maar een uur of anderhalf gaans van de zee is een dorp aan de rivier van 15 of 20 huyzen/ op stylen gebouwd/ gelyk de manier van dat land is. De naam van dit dorp is Quolla, hoewel 't eerder eene benaaming dan een eygen naam schynt; want zy noemen een haven gemeenlyk Quolla: en 't is een gewoonte van onze Engelsche Matroozen in die gewesten/ dat als zy ergens aan land geweest zyn/ zy dan zeggen dat ze te Quolla zyn geweest/ gebruykende de benaaming waarvan de Inboorlingen zich bedienen; even gelijk de Portugeezen, die hunne plaatsen daar zy aan land gaan/ gewoon zyn Barcaderos te noemen. Deeze oorlog verhinderde onzen handel aldaar eenigsins; en wy waaren genoodzaakt daar ontrent vier maanden op de reede te blyven/ al eer wy onze laading van peper konden inkrygen. Van daar keerden wy weder na Bantem, om de rest van onze laading in te neemen. Terwyl ik aldaar aan land was zeylde ons schip na Engeland; dies voer ik na huys in een ander schip/ teweeten de Bombay, Kapiteyn White, die Opperstuurman geweest zynde in de plaats quam van Kapiteyn Bennet, dewelke op de reyze sturf.

Des Schryvers eerste togt.

Bantem.

Ik quam weder in Engeland in den jare 1679/ en na ontrent een maand daar geweest te zyn/ ging ik op myn tweede togt/ in een schip gevoerd door Kapiteyn Buckenham gaande na Westindie. Ik voer op dat schip ook voor Onder-barbier: maar te Jamaika aangekomen zynde/ was de Kapiteyn geneegen/ dewyl 't saizoen van de Suyker nog niet verscheenen was/ eerst een togtje na de baai van Kampechie te doen/ om Verfhout te haalen. Maar ik niet gezind zynde om verder met hem te gaan bleef te Jamaika; en 't was mijn geluk dat ik zo deed; want op die togt wierdt de Kapiteyn door de Spanjaards genomen en gevangen na Mexiko gevoerd;

Des Schryvers tweede togt.

Jamaika.

 alwaar

alwaar zekere Russel, die 'er ook gevangen was/ maar middel vondt om het te ontvlugten/ hem/ zo hy my verhaalde/ met een blok aan zyn been geslooten/ en een korf op de rug/ heeft zien langs straat loopen/ roepende/ Brood te koop/ en dat voor zyn Meester die een bakker was/ de Spanjaards wilden niet toestaan dat hy gelost zoude worden/ hoe wel hy een Edelman was/ die ryke vrinden had/ welke gaern een groote somme gelds voor hem zouden betaald hebben.

Capt. Bekenhams zwaare ramp.

Ik had eenen broeder te Jamaika, die in dienst was onder den Ridder Thomas Muddiford in zyne plantazie genaamd de Angels; en de voornaamste reden waarom ik deeze togt had ondernomen/ was om hem te zien. Ik bleef eenigen tyd by hem/ en hy zette my in een huys te Port Royaal, alwaar ik myne Wondheelers-konst eenige maanden oefende. Maar naa verloop van tyd quam ik te spreeken met de Kapiteins Kook en Linch, twee Kapers/ die van Port Royaal na de kust van Kartagena stonden te gaan/ en my mede namen. Op die kust gekomen zynde vonden wy aldaar andere Kapers/ maar door onweer ontrent het Gouden-eyland in de Samballos van hen afgeraakt zynde/ voeren wy na de Bastimentôs, alwaar wy hen weer vonden/ beneffens eenige andere/ die by 't inneemen van Portobello geweest/ en aldaar byeengekomen waren. Alhier ontmoette ik Mr. Dampier allereerst/ en was met hem in de togt na de Zuydzee; want wy onze krygsmagt op 't Gouden-eyland gemonsterd hebbende/ en op de Land-engte aan land gestapt zynde/ trokken voort/ namen Sante Maria in/ en stroopten in de Zuydzee/ gelyk Mr. Ringrose zulks in 't vierde deel van de Historie der Boekaniers verhaalt.

Port Royaal.

Dampier.

Mr. Dampier heeft in de Inleydinge zyner Reystogt rondom de Werreld verhaald hoe het gezelschap zich ten aanzien van Kapiteyn Sharp verdeelde. Ik hield my in dat geval aan de zyde van Mr. Dampier, en was van 't getal der gener/ die liever met boots weder na de Land-engte wilden keeren/ en een moeyelyk weeromreyze over land doen/ dan onder 't gebied van een Kapiteyn blyven/ die geen kloekmoedigheyd noch verstand had. Hy heeft ook verhaald wat ons in die wederkeering ontmoette/ tot zo verre dat door de zorgeloosheyd van ons gezelschap/ myn knie zo door buskruyd gebrand wierd/ dat ik niet voort konnende/ onder de wilde Indianen op de Land-engte van Darien achter wierd gelaaten.

De Schryver achter gelaten op de Land-engte van Darien.

't Was op den vyfden dag van onze reyze/ toen my dit ongeluk overquam/ zynde den 5de van May, in 't jaar 1681. Ik zat op de grond neer/ dicht by een van ons volk/ die buskruyd droogde op een zilvere plaat: maar dewyl hy niet te werk ging gelyk 't behoorde/ vloog 'er de brand in/ en schroeide myne knie zodaanig/ dat men 't bloote been kon zien; want al 't vleesch wierd afgestroopt/ en een groot gedeelte van myne dye was ook verbrand. Ik leyd'er aanstonds zulke hulpmiddelen op/ als ik in myn knapzak had; en dewyl ik ongaern myn gezelschap verlaaten wilde/ bleef ik hen nog eenige weynige dagen/ hoewel met groote moeite/ al hinkende by: ondertusschen liepen onze slaaven weg/ een van welke een Zwart was/ dien 't gezelschap my had toegestaan/ om op my in 't byzonder te passen/ en myne geneesmiddelen te draagen.

Hy nam dezelve met zich / beneffens alle myne andere dingen / en beroofde my alzo van 't gene waarmede ik myn zeer moest verbinden: zulks dat myne pyn toeneemende / en ik niet langer bequaam zynde om door rivieren en bosschen voort te trekken / afscheyd van 't gezelschap nam / en myne rust onder de Indiaanen van Darien zocht.

Dit was den 10de dag / en daar bleef by my Mr. Richard Gopson, die wel eer te Londen by een Drogist gestaan had. Hy was een verstandig en geleerd man; en had een Griekesch Testament by zich / waarin hy dikmaals las / en het voor de vuyst in 't Engelsch vertaalde voor die van 't gezelschap welke geneegen waaren hem te hooren. Ook bleef eene Johan Hingson by my: want deeze beyde waaren zo vermoeid van de reyze dat zy niet langer voort konden. Toen wy eerst aan land traden hadden wy een order onder ons gemaakt / dat wy den genen die onderwege steeken bleef zouden dooden: maar dit was alleenlyk om een schrik te maaken onder de traage; want als iemand achterblyvende door de Spanjaards was genomen geweest / mogten zy hem door pynigen gedwongen hebben onze togt te ontdekken. Doch deeze strenge order wierdt niet uytgevoerd / want de maats namen heel vrindelyk van hem en my afscheyd. Eer dit voorviel hadden wy nog twee andere mannen / Robert Spratlin en Willem Bowman verlooren / die 's daags naa dat ik my gebrand had / aan de Rivier Kongo van ons scheydden. De Rivier was zeer diep / en de stroom sterk / waar door ik afwaards gedreeven wierd na een bogt alwaar de stroom draaide. Ik raakte der evenwel over; maar deeze twee de achterste zynde / en ziende met wat moeite ik 'er overquam / durfden 't niet bestaan / en wouden liever blyven daar zy waaren. Deeze twee quamen by my (gelyk ik haast verhaalen zal) behalven de andere twee / kort naa dat het gezelschap na de Noordzee vertrokken was; zo dat wy met ons vyven onder de Indiaanen achter gelaaten wierden.

Ik nu genoodzaakt zynde onder hen te blyven / en geene middelen hebbende om de pyn myner wonde te verzachten / ondernamen de Indiaanen my te geneezen / en leyden op myne knie eenige kruyden / welke zy eerst in den mond kaauwden tot de dikte van een pap / en dezelve op een Plantain-blad doende op myn zeer leyden. Dit was van zulk een goede uytwerkinge / dat naa omtrent twintig dagen deeze pap / die zy 'er dagelyks versch op leyden / gebruykt te hebben / ik volkomen geneezen was / uytgezeyd dat ik een zwakheyd in die knie behield die my nog lang daarnaa by bleef / en een zekere verdoofdheyd welke ik somtyds nog gevoel. Evenwel waaren zy in andere opzigten zo vrindelyk niet / want sommige van hen zagen ons zeer stuursch aan / en wierpen ons als wy zaten te buygen en te schurken / onryppe Plantains toe / even gelyk men eenen hond een been toesmyt. Dit was maar een elendige spys / echter waaren wy genoodzaakt daar mede genoegen te neemen. Maar 'tgene ons onthaal wat verbeterde / was dat de Jonge Indiaan, in wiens hut wy waaren / ons dikwils eenige rype Plantains gaf / daar zyne buuren niets van wisten / en dat strekte ons

De Indiaanen geneezen den Schryver.

Een vrindlyke Indiaan.

tot

een groote ververschinge. Deeze Indiaan was in zyne kindsheyd by de Spanjaards gevangen geweest / en hebbende eenigen tyd onder hen gewoond / had hy vry wat van hunne taal geleerd / ten huyze van den Bisschop van Panama / dien hy daar gediend had / totdat hy middel vindende om te ontvlugten weder by zyne landslieden was gekomen. Dit was ons een groot behulp; want wy een weynig Spaansch kennende / en ook wat Indiaansch / doordien wy dit land te vooren waaren gepasseerd / zo viel 't ons niet heel zwaar / wanneer wy 'er nog eenige tekens by gebruykten / malkanderen te verstaan. Hy was inderdaad edelmoedig en herbergzaam jegens ons / en droeg zulk een zorg voor ons / dat indien wy by dage geen andere spys hadden dan eenige lompe groene Plantains, hy by nacht opstondt en stilletjes na een bygelegen Plantain-dreef ging / en ons een bos rype vandaar haalde / welke hy dan buyten weeten zyner landslieden onder ons uytdeelde. 't Was juyst niet van natuure dat zy dus geneegen waaren om ons zo slecht te bejegenen / want zy zyn doorgaans van een gulhartigen aardt; maar zy hadden een misnoegen tegen ons opgevat / om dat onze vrinden / die ons achter gelaaten hadden / de Indiaansche Leydslieden / die zy op hunne reyze hadden medegenomen / eenigsins door dwang daartoe bewoogen hadden / en genoegzaam tegen hun dank hadden doen medegaan; want het regen-saizoen was toen zo streng / dat de Indiaan en zelfs / hoewel ze anders nooit heel naauwkeurig omtrent het weer of de wegen zyn / weynig zin om te reyzen hadden.

Toen Gopson, Hingson en Ik drie of vier dagen op deeze wyze hadden geleefd / quamen Spratlin en Bowman / welke wy by de rivier Kongo den 6 Iannuary achter gelaaten hadden / by ons / zynde zeer vermoeid door zo lang tusschen de woeste bosschen / en rivieren gezworven te hebben / zonder leydslieden / en met geen ander voedsel dan eenige weynige Plantains / die zy hier en daar gevonden hadden. Zy verhaalden ons 't ongeluk van George Gainy, wiens verdrinken Mr. Dampier in 't eerste deel zyner Reystogt pag. 15 verhaalt. Zy zagen hem dood aan den oever leggen / met het touw om zyn lyf gedraaid / en zyn geld om zyn hals; maar zy waaren zo afgemat / dat zy geen lust hadden om 'er na om te zien. Dus tot ons komende bleeven zy ontrent veertien dagen by ons op dezelfde plantazie daar ons gezelschap ons achter gelaaten had; Ondertusschen bleef onze kost dezelfde / en de Indiaanen lieten niets van hunne stuurs heyd vaaren / om dat ze geen tydinge kreegen van hunne vrinden / welke ons volk tot leydslieden had medegenomen. Niet tegenstaande hun misnoegen / droegen zy evenwel zorg voor myne wond / die nu al zo verre geneezen was / dat ik weer gaan kon. Maar ziende dat hunne maats niet wederquamen gelyk zy verwacht hadden / verlooren zy hun geduld / en scheenen gezind te zyn het leed 't welk zy vermoedden dat onze vrinden de hunne hadden aangedaan / op ons te wreeken. Tot dien eynde beraadslaagden zy wat ze met ons zouden doen: sommige wilden

den dat men ons zou dooden / andere dat men ons houden / en andere weer dat men ons na de Spandjaards brengen zou / om daar door een plagdank te behaalen. Maar dewyl de meeste den Spanjaarden een doodelyken haat toedroegen / wierdt de laatste voorslag verworpen / en zy quamen tot dit besluyt / dat men ons niets zoude doen tot dat 'er zo veel tyd verloopen zou zyn / dat hunne vrinden / welke ons volk tot leydslieden na de Noordzee had mede genomen / bequaamlyk konden te huys gekomen zyn / 't welk zy op tien dagen stelden / en ons zulks op hunne vingers berekenden.

Beraatslaaging om den Schryver en zyne maats te dooden.

Deeze tyd was alreede bykans verloopen / en de Indiaanen geen tyding van de leydslieden krygende / begonden te vermoeden dat ons volk hen of vermoord / of met zich weggevoerd had / en scheenen daarop vastelyk voorgenomen te hebben / ons om den hals te brengen. Tot dien eynde vervaerdigden zy een grooten Houtstapel op den tienden dag / om ons te verbranden / en zeyden ons wat wy te verwachten hadden / wanneer de Zon zoude ondergegaan zyn / want eer wilden zy ons niet dooden.

Doch het gebeurde dat Lacenta, hun Opperhoofd / daar voorby komende / hen die wreedheyd ontriedt / en voorsloeg dat men ons na de Noordzy zoud afzenden met twee Indiaanen / die van hunne landslieden op de kust zouden konnen verneemen / wat 'er van de leydslieden geworden was. Zy luysterden terstond na deezen voorslag / en koozen twee mannen om ons na de Noordzy te brengen. Een van deeze had zich geduurig betoond onzen geslagen vyand te zyn ; maar de ander was die Indiaan , welke ons zo goedgunstig was dat hy 's nachts opstond om ons rype Plantains te haalen.

Lacenta bevrydt hem

's Anderen daags dan liet men ons met onze twee leydslieden gaan / en wy toogen drie dagen blymoediglyk voort / wel verzekerd zynde dat het niet bevonden zoude worden dat ons volk hunne leydslieden eenig leed had aangedaan. De eerste drie dagen gingen wy niet dan over moerassig land / hebbende zwaare regen met donder en bliksem / en wy lagen elken nacht onder de druppende boomen op de koude grond. Den derden nacht sliepen wy op een kleynen berg / die 's morgens een eyland geworden was : want de zwaare regen had zulk een watervloed veroorzaakt / dat al het land zeer diep onder lag. Al deezen tyd hadden wy geen andere leeftogt / dan een hand vol drooge Mais, welke onze Indiaansche leydslieden ons de eerste twee dagen gegeeven hadden : maar dit op zynde / peurden zy weer na huys / en lieten ons voor ons zelven zorgen.

Zy gaan na de Noord-kust.

Op deezen berg bleeven wy den vierden dag / en op den vyfden / wanneer het water gevallen was / gingen wy Noordwaard aan op 't wyzen van een zak-kompasje / tot 's avonds ten zes uuren / wanneer wy aan een Rivier quamen / die ontrent veertig voet wyd en zeer diep was. Alhier vonden wy een boom dwars over de rivier leggen / en wy geloofden dat ons volk daar gepasseerd was : dies gingen wy neerzitten om te overleggen wat wy doen zouden.

Wy besloten dan eyndelyk na eenig overleg / de Rivier te passeeren / en 't pad waar langs zy gegaan waaren / te zoeken; want dewyl de rivier hier eenigsins Noordwaards liep / beelden wy ons zelven in dat wy de hoogste richgel land / die het noorderdeel der Land-engte van 't zuyder scheydde / gepasseerd waaren / en by gevolg dat wy niet verre waaren van de Noordzee. Daarenboven bedachten wy niet dat de zwaare regens de eenigste oorzaak waaren dat de rivier zo schielyk rees en weder zakte; maar meenden dat zulks door 't gety quam / en dat wy niet verre van de Zee waaren. Wy passeerden derhalven de rivier door hulpe van den boom ; maar de regen had denzelven zo glipperig gemaakt / dat het niet zonder groote moeite was dat wy 'er schrydelings over geraakten ; want daar op te loopen was onmoogelyk. En hoewel vier van ons nog redelyk wel daarover quamen / Bowman niet te min / die de laatste was / gleed daaraf / en de stroom voerde hem terstond uyt ons gezigt / zo dat wy meenden dat hy verdronken was. By dit verlies van onzen makker quam nog / dat wy na een pad zochten / maar 't niet konden vinden; want de laatste hooge vloed had het land met modder en kley bedekt. Dewyl wy dan geen pad konden vinden / keerden wy weder te rug / en passeerden de rivier over den zelfden boom / op welken wy eerst overgekomen waaren / hebbende voorgenomen langs de rivier / die wy nog al meenden dat zich in de Noordzee ontlastte / heen te gaan. Maar toen wy weer over geraakt waaren / en ontrent een vierdedeel van een Engelsche myl gegaan hadden / zagen wy onzen makker aan de kant van de rivier zitten / en verstonden uyt hem dat de stroom hem daar gevoerd had / doch dat dezelve aldaar door een bogt keerende / hem tyd gegeeven had om te bedenken waar hy was / en dat hy daar op / door behulp van eenige takken / die in 't water hingen / daar uyt geraakt was. Deeze man had te dier tyd vierhonderd stukken van achten op zyn rug: hy was maar een zwaklyk persoon / en van handwerk een Kleermaaker.

Bouman in gevaar van verdrinken.

Hier bleeven wy den ganschen nacht / en 's anderen daags / zynde de vyfde dag van onze reyze / gingen wy verder af langs de de rivier-kant / door een ruygte van holle bamboezen en doornen / zynde ondertusschen zeer slap en zwak door gebrek van voedsel. Maar de Godlyke Voorzienigheyd wilde niet toelaaten dat wy vergaan zouden / alhoewel de honger en vermoeidheyd ons byna aan den dood gebragt had: want wy vonden daar een Makaw-boom / die ons beeziën verschafte / van welke wy met groote graagte aten ; en naadat wy onzen honger daarmede wat verzaad hadden / namen wy'er een bos van mede / en vervolgden onzen togt dien ganschen nacht door.

'S Anderen daags / zynde de 6de gingen wy voort tot 's naamiddags ten vier uuren / wanneer wy by een andere rivier quamen / welke in die liep langs welke wy tot dus verre gegaan hadden ; en wy stonden nu op een heuvel tusschen dezelven besloten. Deeze laatste rivier was al zo wyd en diep als de eerste / zo dat wy hier gestuyt wierden / en niet verder konden komen / dewyl wy geen middel vonden om die te doorwaaden / en de wydte ons belette om dezelve met behulp van een boom te passeeren / 't en waare het een grooter boom geweest

Zy worden door Rivieren bezet.

was /

was/ dan wy konden vellen / dewyl wy daartoe geen ander tuyg dan een lang hakmes hadden. Deeze laatste rivier bevonden wy dat volgens ons kompasje ook Noordwaards liep: 't welk ons versterkte in onzen misslag dat wy aan de Noordzy van de hooge richgel van bergen waaren; dies beslooten wy twee vlotten te maaken / om daarmede de rivier af te dryven / dewylwe meenden dat wy dus doende aan de kust van de Noordzee zouden komen. De bosschen verschaften ons holle bamboezen die daartoe bequaam waaren; dies sneeden wy dezelve af op een behoorlyke lengte / en bondenze met de telgen van een heester / die wel naar een wynstok geleek / een goed getal boven op malkanderen aan een.

Toen wy onze vlotten voltooid hadden / was 't avond / en wy namen ons nachtleger op een kleynen berg / alwaar wy een groote menigte houts vergaderden / en een vuur maakten / zynde van meening 's anderen daags 's morgens met onze vlotten af te vaaren. Maar niet lang naadat de Zon ondergegaan was / begon het zo vreeslyk te regenen / als of hemel en aarde malkanderen wouden ontmoeten; deeze storm was verzeld met schrikkelyke donderslagen / en zulke vervaerlyke bliksems / van een zwavelachtige reuk / dat wy in de open lucht schier verstikten.

Dit duurde tot middernacht / wanneer wy tot onze groote schrik de rivieren ter wederzyde hoorden bruyssen; maar 't was zo donker / dat wy niets konden zien dan het vuur dat wy gemaakt hadden / 't en zy wanneer der een bliksemstraal quam / want dan konden wy den ganschen berg over zien / en bemerkten dat het water op ons aanquam / 't welk ook in min dan en half uur ons vuur wegspoelde. Dit maakte dat elk om een goed heen komen zag / want yder zocht zich voor de dreygende vloed te redden. Wy zochten ook na kleyne boomen om 'er op te klimmen; want daar waaren veele heel groote Kattoenboomen / welker stammen ten minsten 40 of 50 voeten hoog waaren / zo dat wy daar niet by opklimmen konden. Water vloed.

Ik zelf was in groote verbaasdheyd / en loopende om myn leeven te bergen / vond ik zeer wel van pas een groote Kattoenboom / die door eenig toeval / of door ouderdom / half verrot / en hol aan de eene zyde was / hebbende een gat in de stam omtrent vier voet boven de aarde. Ik klom 'er terstond in zo wel als ik kon / en ik vond in de holte een knobbel / die my tot een stoel verstrekte; alhier zat ik met hoofd en knie schier aan malkander / want daar was geen plaats om overend te staan / of recht op te zitten. In deeze staat zat ik / wenschende na den dag; maar vermoeid van den arbeyd / alhoewel zeer hongerig en koud / viel ik in slaap: maar wierd haast gewekt door 't geraas van groote boomen / die door de vloed om verre geworpen waaren / en met zulk een geweld tegen den boom quamen aan stroomen / dat hy 'er van schudde en kraakte. De Schryver klimt op een boom.

Toen ik ontwaakte vond ik myne kniën in 't water / alhoewel het onderste gedeelte van het hol in de stam ontrent vier voet / gelyk ik gezegd heb / boven de grond was; en 't water stroomde zo krach- Vindt zich van 't water omringd.

tig gelyk als of 't in het midden van de rivier was. De nacht was nog zeer donker / 't en zy wanneer der een bliksemstraal quam / 't welk alles zo ysslyk en schrikkelyk maakte / dat ik myn honger vergat / en niet anders deed als God bidden dat hy myn leeven beliefde te spaaren. Terwyl ik dus bad / en myn droevige staat overdacht / zag ik de Morgenstar verschynen / waaruyt ik wist dat het haast zoude daagen. Dit verdreef myne zwaarmoedigheyd wat; en in min dan een half uur begon de dag aan te breeken / de regen en bliksem op te houden / en 't water te vallen; zulks dat toen de zon op was / het water reeds van myn boom was geweeken.

t' Water valt.

Ik klom toen uyt myn koud vertrek; maar dewyl ik styf / en de grond glipperig was / kond ik naauwlyks staan: niettemin geraakte ik ter plaatse daar wy ons vuur gemaakt hadden / maar vond daar niet een mensch. Ik riep toen heel luyd / doch niemand antwoordde my / dan myn eygen weergalm; 't welk my zo beangst maakte / dat ik als dood neerzeeg / zynde beklemd door droefheyd en honger; want dit was de zevende dag dat wy niet gegeeten hadden / dan alleenlyk de Makaw-beezien hier vooren gemelde. Zynde nu in deezen staat gansch troosteloos door 't missen van myne makkers / lag ik eenigen tyd op de natte grond neer / tot dat ik een stem dicht by my hoorde / 't welk my een weynig moed deed scheppen / voornaamelyk toen ik zag dat het Mr. Hingson was / een van myn makkers / en kort daarnaa quamen alle de andere ook te voorschyn / hebbende zich alle door 't klimmen op kleyne boomen gered. Wy groeten malkanderen met de traanen in de oogen / en dankten God voor onze verlossinge.

Hy vindt zyne makkers.

't Eerste dat wy deeden was na onze vlotten te zien / welke wy aan een boom vast gebonden hadden / om onze reys dien morgen daarmede voort te zetten; doch komende aan de plaats daar wy dezelve gelaaten hadden / bevonden wy dat ze gezonken waaren doordien 't water in de holte der bamboezen was door gezypeld 't welk tegen ons vermoeden was; want wy dachten niet dat 'er zelfs eenige lucht zou doorgedrongen / maar dat ze als blaazen op 't water zouden gedreeven hebben; maar 't schynt wel dat 'er scheuren of spleeten in waaren die wy niet gezien hadden / en misschien door onze achteloosheyd in 't afsnyden daarin waaren geraakt; want de vaartuygen die men anders van holle bamboezen maakt / zyn doorgaans waterdicht.

Dit was ons een nieuwe quelling / en hoe nu voort te komen wisten wy niet; maar de Voorzienigheyd had dit tot ons beste geschikt: want indien wy deeze rivier waaren afgevaaren / welke wy naderhand verstonden / dat in de rivier Cheapo, en zo na de baai van Panama in de Zuydzee liep / wy zouden in handen van onze vyanden de Spanjaarden vervallen zyn / van welke wy geen genade hadden konnen verhoopen.

De oorzaak dat deeze rivieren naa zulk geweldige regens zo schielyk

opzwel-

opzwellen en terstond weder vallen / is de nabyheyd van 't gebergte / en deszelfs bystere steylte / waardoor het water met der haast weder daalt.

Maar om weer tot myn verhaal te keeren / naadat ons voorneemen van de stroom af te vaaren/of ons op een van beyde de rivieren over te zetten / verydeld was door het zinken onzer vlotten / oordeelden wy 't best te zyn weder na de Indiaansche wooningen te keeren / en wy gingen langs de rivier den zelfden weg dien wy gekomen waaren. Dewyl onze honger onze oogen deed wenden na alles dat eenigsins bequaam mogt geweest zyn om dezelve te verzaaden / zo geviel 't dat wy een hert zagen slaapen ; waarop wy voornamen te zien of wy 't krygen konden : en wy waaren 'er reeds zo dicht by gekomen dat wy 't schier konden gegreepen hebben ; maar een van ons de tromp van zyn roer dicht op het beest aanzettende / en de koegel met geen prop vast gestampt zynde / rolde dezelve daar uyt / even eer 't roer afging / zo dat het dier daar door niet beschadigd wierdt / maar door de slag opstuyvende / in de rivier sprong/ en 'er over zwom. Zo lang als onze weg langs de rivier liep / hielden wy denzelven vry wel ; maar toen wy die stonden te verlaaten om de Indiaansche wooningen te zoeken / bevonden wy ons zeer verlegen. Dit was nu de achtste dag dat wy geen voedsel genooten hadden / dan de Makaw-beeziën / en het pit van een Bibby-boom / dien wy vonden en opspleeten / en 'er met goeden smaak van aten. Zy keeren te rug.

Naa ons een weynig bedacht te hebben wat weg wy best zouden neemen / oordeelden wy 't best te zyn het spoor van een Pekary of wildverken te volgen / hoopende dat het zelve ons na eenige Plantainboomen / of na een stuk lands daar Potatos groeide / zoude leyden dewyl die dieren zich daar dikwils na toe begeeven / om voedsel te zoeken. Dit bragt ons volgens onze verwachting by een oude Plantazie / en in 't gezigt van een nieuwe : maar hier beving ons de vreeze weder / zynde nu tusschen twee engten / naamelyk / of van honger te vergaan / of tusschen de huyzen der Indiaanen te vervallen / van welke wy niet wisten hoe wy ontvangen zouden worden. Maar dewyl wy geen kans zagen hoe het te ontgaan/ wierdt onder ons beslooten dat een voor uyt zou treeden / terwyl de overige na den uytslag wachteden. Ik ging dan na de Plantazie / en vond dat het dezelfde was / vanwaar wy gekomen waaren. De Indiaanen waaren alle verbaasd my te zien / en begonden my veele vraagen te doen. Maar in plaats van antwoorden viel ik in zwym / door de warmte die 'er in 't huys was / en de lucht van 't vleesch dat over 't vuur te kooken stondt.

De Indiaanen waren zeer gedienstig om my in deeze nood te helpen/ en wanneer ik weder bekomen was / gaven zy my wat te eeten : en vroegen my toen na de vier andere mannen / welke zy terstond gingen haalen / uytgezeyd Gobson , die wat verder achter gebleeven was ; en zy onthaalden ons alle zeer vrindelyk : want onze lang verwachte leyds- De Indiaanen ontvangen hen vrindelyk.

 lie-

lieden waaren nu van de Noordzyde weder gekeerd / en preezen de vriendschap en mildheyd van ons volk zeer; waardoor alle de Indiaanen onze zeer goede vrinden geworden waaren. De Indiaan die ons in 't byzonder zo veel vrindschap beweezen had / bemerkende dat Mr. Gobson nog niet aan de plantazie gekomen was / ging hem eeten brengen / en naadat hy zich wat ververscht had / bragt hy hem by ons: zo dat wy nu alle weder byeen waaren / en zeer wel verzorgd wierden.

Zy vertokken andermaal

Wy bleeven alhier zeven dagen om ons te ververschen / en gingen toen weer op weg; want wy verlangden zeer om zo dra aan de Noordzee te komen als 't moogelyk was; en zy waaren nu veel gewilliger om ons derwaards te geleyden dan te vooren / dewyl de leydslieden / die met ons volk gegaan waaren / niet alleen beleefdelyk waaren te rug gezonden / maar ook met bylen / koraalen / enz. beschonken. Dies bevalen de Indianen van 't dorp / daar wy nu waaren / dat vier lustige kaerels ons weder na de rivier zouden geleyden / waarover de boom gevallen lag; en dewyl deeze nu goedwillig met ons gingen / bragten 'er zy ons in een dag / daar wy de eerste reys drie dagen over gegaan hadden. Daar gekomen zynde gingen wy ontrent een Engelsche myl langs de rivier / alwaar een kanoe lag / waarin wy ons alle begaven; en de Indiaanen stierden die rivier op / welke wy te vooren door een misslag wouden afgegaan hebben. Zy roeiden wakker tegen de stroom op / tot aan den avond / en toen vernachtten wy in een huys / alwaar deeze mannen ons volk / die na de Noordzee gegaan waaren / zo preezen / dat de Meester van 't huys ons op de beste wyze onthaalde. Den volgenden dag gingen wy weder voort / met nog twee Indiaanen meer / om ons met hun zessen voort te roeijen; zo dat onze staat nu veel veranderd was.

Lacentâs paleys.

Zes dagen daarnaa bragten zy ons aan Lacentâs huys / die te vooren ons leeven behouden had.

Dit huys is gelegen op een mooijen berg / alwaar het schoonste bosch van Katoenboomen groeit / die ik ooit van myn leeven gezien heb. De stammen deezer boomen waaren doorgaans zes / ja sommige acht / negen / tien / of elf voet dik in den middellyn; want vier Indiaanen en ik malkanderen by de hand gevat hebbende / konden een boom op drie voet na niet omvademen. Hier was ook een schoone Plantain-dreef / en een boschje van andere kleyne boomen / die een vermaakelyken hout zouden gemaakt hebben / indien'er konst en nyverheyd aan te koste was gelegd geweest.

De omkreyts van deezen vermaakelyken berg beslaat ten minsten 100 akkers land; en is een half eyland van een eyronde gedaante / zynde bykans omringd door twee groote rivieren / waar van de een van 't Oosten / en de ander van 't Westen komt / welke tot op 40 voeten na elkander aan den ingang van 't half eyland naderende / en aldaar met een bogt omloopende / den berg omvangen / en aan de andere zyde malkander ontmoeten / alwaar zy een vry groote rivier maaken / die heel snel loopt: zo dat'er maar eene weg is om op deeze plaats te komen / welke / gelyk ik reeds

J. Lamsvelt fe

reeds gezegd heb / niet boven 40 voet breed is / tusschen de rivieren ter wederzyde / welker kanten zo dicht met bamboezen / prikkel-peeren en andere gewassen bezet zyn / dat het onmoogelyk is voor een vyand om 'er door heen te booren.

Op deezen berg woonen vyftig voornaame mannen van 't land/staande alle onder Lacentâs bevel / die een Vorst is over het geheel Zuyder-gedeelte der Land-engte van Darien ; en de Indiaanen / zo wel daar als aan de Noordzy / bewyzen hem groote eerbiedigheyd : maar de Zuydzy is eygentlyk zyn land / en deeze berg zyn woonplaats of Paleys. Zy hebben 'er niet meer dan eene Kanoe / welke dient om Lacenta en alle de andere over te zetten.

Hier ter plaatse gekomen zynde / zondt Lacenta onze leydslieden te rugge / en zeyd ons dat het niet moogelyk was te dier tyd na de Noordzyde te reyzen / want het regen-saizoen was nu op zyn slimst / en het reyzen zeer moeijelyk : maar hy zeyde dat wy by hem zouden blyven / en dat hy zorg voor ons zou draagen ; zo dat wy gedwongen waaren zyn zin te volgen. Lacenta houdt hen by zich.

Wy hadden hier niet lang geweest / of daar viel iets voor 't welk zeer veel strekte tot vermeerderinge van het goed gevoelen / dat Lacenta en zyn volk reeds van ons hadden / en my in een byzondere achtinge by hen bragt.

't Gebeurde dat eene van Lacentâs wyven onpasselyk zynde / bloed most gelaaten worden ; 't welk de Indiaanen op deeze wyze verrichten : De lyder wordt op een steen in de rivier gezet / en iemand met een kleyn boogje schiet pyltjes in zyn naakt lighaam / hier en daar zo snel als hy kan / en geen deel missende : maar de pyltjes zyn bewonden / zo dat ze niet verder konnen doordringen dan wy doorgaans onze lancetten insteeken. En indien ze by geval een ader raaken die vol wind is / en dat het bloed daar een weynig uytspat / dan springen en huppelen ze van blydschap / en maaken veele vreemde gebaerden / om hunne vreugde te toonen. De Indiaansche manier van bloed laaten.

Wanneer dit aan Lacentâs gemaalin gedaan wierdt / stond ik 'er by ; en ziende hunne onkunde / zeyde ik hem / dat indien hy 't beliefde toe te laaten / ik hem een beter middel zou toonen / zonder de lydster zo veel pyn aan te doen. Hy my dan zulks beveelende / bond ik haaren arm met een reep van de bast eens booms / en opende met myn vlym een ader: maar dit bestaan had my bykans het leeven gekost ; want Lacenta ziende het bloed uytstraalen / 't welk volgens hun gebruyk maar by droppelen uytquam / greep zyn speer / en zwoer by zyne tanden / dat indien 't niet wel gelukte / hy 't bloed uyt myn hart zou tappen. Ik wierdt daardoor niet verschrikt / maar verzocht hem geduld te hebben / en naadat ik haar ontrent twaalf oncen bloeds afgetrokken had / bond ik haaren arm dicht / en beval dat ze haar tot 's anderen daags zouden laaten rusten: en tegens dien tyd was de koorts over / en zy kreeg ze niet meer. Dit bragt my in zulk een aanzien / dat Lacenta by my quam / en in 't byzyn van alle zyne opwachters / zich voor my boog / en myn hand kuste : waarnaa de overige ook by my quamen / en sommige kusten myne hand / andere De Schryver laat Lacentâs Gemaalin een ader.

dere myne knie / en etlyke myn voet. Dit geschied zynde wierd ik in een hangmat opgenomen / en op de schouderen gedraagen / terwyl Lacenta my ter eere een lofreede sprak / en my prees als eenen die alle hunne Artsen overtrof. Aldus wierd ik van plantazie tot plantazie omgedraagen / en leefde in groote luyster en aanzien / komende de gene die 't van noode hadde met geneesmiddelen en aderlaaten te hulpe: Want hoewel ik myne zalven en pleysters verlooren had / toen de Zwart met myn knapzak wegliep / echter had ik myn Tuygkoker / en eenige weynige geneesmiddelen in een beolide doek bewonden / welke ik doorgaans by my droeg / in myn zak bewaard.

Aldus woonde ik eenige maanden onder de Indiaanen, die my schier als een God eerden. Eenige deezer Indiaanen waaren slaaven by de Spanjaards geweest / doch waaren 't ontvlugt: en uyt die oorzaak was het / zo ik acht / dat zy zich geneegen toonden om gedoopt te worden; hoewel meer om daardoor een Europeeschen naam te bekomen / dan uyt eenige kennisse van de Christelyke Godsdienst.

Hy gaat met Lacenta op de jacht.

Geduurende myn verblyf by Lacenta ging ik dikwils met hem op de jagt / waarin hy groot vermaak schepte / dewyl daar veel Wild was. Eens hield ik hem in 't begin van het droog saizoen gezelschap aan de Zuydooster kant van 't land / en wy passeerden over een rivier / alwaar de Spanjaards goud vischten. Ik acht dat deeze rivier van degene was die uyt het Zuydoosten komende na de golf van St. Michaël vloeyen. Wanneer wy dicht by de plaats quamen / alwaar zy beezig waaren / gingen wy stilletjes door de bosschen / en verschoolen ons achter de groote boomen / kykende een lange poos na hen / zonder dat zy ons zagen.

De manier van Goud visschen.

Zy krygen het goud op de volgende wyze: zy hebben houte bakjes / die ze zachtjes in 't water steeken / en half vol zand scheppende / dan stilletjes ophaalen; en telkens dat zy scheppen krygen zy eenig goud / min of meer / met zand en water vermengd: dit schudden zy heen en weer / waardoor het zand met het water over de rand van 't bakje stroomt / maar 't goud zinkt op de grond. Als dit gedaan is neemen zy 't er uyt / en leggen 't in de Zon te droogen / waarnaa zy 't in een mortier stampen. Dit gedaan zynde spreyden zy 't op een papier / en houden 'er een zeylsteen heen en weer over / welke al het yzer daaruyt trekt / en niet als zuyver goud overlaat / het welk zy dan in Kauwoerden of Kalabassen bewaaren. Op deeze wyze werken zy in het droog saizoen / 't welk drie maanden duurt: want in de natte tyd / wordt het goud door de zwaare regens van de bergen gespoeld / en dan zyn de rivieren doorgaans hoog; maar geduurende de droogte zyn ze laag / en niet boven een voet diep. Naadat het droog saizoen verloopen is / vaaren ze met kleyne vaartuygen na Santa Maria, en zo zy een gelukkige en gunstige tyd gehad hebben / voeren zy (gelyk ik verstaan heb van en Spanjaard dien wy te Santa Maria onder 't beleyd van Kapiteyn Sharp gevangen namen) achttien of twintig duyzend pond goud met zich. Doch 't zy ze veel of weynig vergaderen / 't is schier ongelooflyk wat een menigte gouds het

eene

eene jaar door 't andere uyt deeze rivieren opgehaald wordt.

Terwyl ik dus met Lacenta uyttoog/ bleeven myne vier makkers t'huys in zyne woonplaats: maar ik was nu zo diep in zyne gunst geraakt/ dat hy nooit ergens zonder my wilde gaan; en ik bespeurde nu wel dat hy voorhad my al myn leeven lang in dit land te houden/ 't welk my eenigsins bekommerd maakte/ maar ik verborg myne gedachten zo wel als ik kon.

De Schryver verzoekt verlof om te vertrekken.

't Gebeurde eens dat wy op de jagt zynde een wild verken opdeeden/ 't welk de Indiaanen en hunne honden 't grootste gedeelte van den dag werk gaf; zo dat Lacenta flaauw wierdt door gebrek van spyze/ en zo ontsteld was over zyn slecht geluk/ dat hy uyt ongeduld wenschte deeze jagt op een beter wyze te konnen uytvoeren.

Ik verstond hunne taal nu redelyk wel/ en ziende hem dus ontsteld/ nam ik de gelegenheyd om te zien of ik geen vryheyd kon krygen om te vertrekken/ door hem onze Engelsche honden aan te pryzen/ en te zeggen dat ik 'er hem eenige uyt Engeland wou beschikken/ indien hy my wou toelaaten voor een korten tyd derwaards te gaan. Hy stondt een poos hierop te peynzen/ en zwoer eyndelyk by zyne tanden/ op welke hy zyne vingers leyde/ dat ik en myne vier makkers vryheyd zouden hebben/ mids dat ik by myne tanden zou zweeren/ dat ik te rug zou komen/ en onder hen trouwen; want hy had my beloofd zyne dochter/ die toen nog niet huuwbaar was/ ten wyve te zullen geeven. Ik nam zyne voorwaarde aan; waarop hy my beloofde als ik wederquam/ meer te zullen doen als ik verwachten kon.

Ik bedankte hem/en 's anderendaags liet hy my gaan onder 't geleyde van zeven wakkere kaerels; en wy hadden vier vrouwen by ons om onze spys te draagen/ beneffens myne kleederen/ die alleenlyk bestonden in een linnen rok en een broek: welk ik bewaard had om myne naaktheyd te bedekken/ indien ik ooit weder onder Christenen zoude komen: want ik ging toen naakt gelyk de Wilden/ en was van hunne vrouwen beschilderd; doch ik had niet willen toestaan dat zy in myn huyd zouden prikken/ om 'er de verw in te wryven/ gelyk zy gewoon zyn te doen/ maar alleenlyk die met spikkeltjes daarop te plakken.

Aldus vertrokken wy van de kant der Zuydzee/ alwaar Lacenta ter jagt was/ na zyne woonplaats/ alwaar ik in ontrent veertien dagen aanquam/ tot groote blydschap van myne makkers/ die daar al dien tyd gebleeven waaren/ terwyl ik met Lacenta na 't Zuydoosten was uyt jaagen geweest.

Naa wederzydsche groetenisse/ en eenige traanen van blydschap/ verhaalde ik hen/ hoe ik myne vryheyd van Lacenta verkreegen had/ en wat ik had moeten belooven: Zy verheugden zich daar over/ uyt hoope van weg te raaken/ naa zulk een lang verblyf in een wild land.

Vertrekt na de Noordzee.

Ik bleef daar nog eenige dagen om my wat te ververschen/ en toog toen met myne maats na de Noordzee/ hebbende een sterk gezelschap van gewapende Indiaanen tot onze leydslieden.

Wy reysden over veele zeer hooge bergen / en quamen eyndelyk by een / die alle de andere in hoogte zeer verre overtrof / zo dat wy wel vier dagen toebragten met opklimmen / alhoewel 'er hier en daar eenige afdaalingen tusschen beyde waaren. Boven op den top gekomen zynde / bevond ik een zonderlinge duyzeling in myn hoofd; en vraagende aan myne makkers en de Indiaanen of zy ook iets zulks bespeurden / gaven zy te verstaan dat zy eveneens gesteld waaren: dies schreef ik dit toe aan de hoogte van 't gebergte / en de klaarheyd van de lucht. Ik acht dat dit gebergte hooger was / dan 't gene wy met Kapiteyn Sharp waaren overgekomen / of dat het welk Mr. Dampier met zyn gezelschap in hunne terug komst passeerde: want van deeze hoogte scheenen my de bergen / waarover wy gekomen waaren / veel laager te zyn / en somtyds konden wyze niet zien wegens de wolken; maar wanneer de wolken over de toppen van 't gebergte dreeven / scheurden ze / zo dat wy dan als door gaten van ons konden zien.

Ik strekte my eens aan de zyde van den berg die 't steylst was op myn buyk neer / laatende twee mannen op myne beenen leggen / terwyl ik myn hoofd over de kant stak / maar ik kon / door de wolken / geen grond beneden bekennen. De Indiaanen geleydden ons over zulk een smalle richgel / dat wy genoodzaakt waaren schrydelings af te sullen / en de Indiaanen deeden desgelyks / reykende hunne boogen / pylen / en ander reystuyg / van tyd tot tyd malkanderen toe. Beneden gekomen zynde bevonden wy ons van onze duyzeling bevryd.

Toen wy aan den voet van den berg gekomen waaren / vonden wy een rivier die in de Noordzee liep / en langs dezelve stonden eenige weynige Indiaansche wooningen / alwaar wy redelyk goed onthaal genooten. Wy sliepen hier een nacht / en 't waaren de eerste huyzen die ik in zes dagen gezien had. Onderwege had ik in een hangmat / aan twee boomen vast gemaakt / geslaapen / en een Plantain-blad tot myn deken gebruykt.

's Anderendaags 's morgens trokken wy weer voort / en quamen in
Zy komen aan de Zeekant. twee dagen aan de Zeekant; alwaar wy door veertig van de aanzienlykste Indiaanen van dat land verwelkomd / en in hunne huyzen genoodigd wierden. Zy hadden alle hunne beste kleederen aan / welke lange witte tabbaarden waaren / hangende tot op hunne enklaauwen / met franjen onder aan / en hadden elk een halve piek in de hand: Doch van deeze en diergelyke dingen / welke ik geduurende myn verblyf daar te lande gezien heb / zal ik meer zeggen / als ik tot de beschryvinge daar van kome.

Wy vroegen terstond aan deeze Indiaanen / wanneer zy meenden dat 'er eenige schepen zouden komen? Zy antwoordden ons dat zy 't niet wisten / maar dat zy 'er na verneemen zouden; en ontbooden derhalven hunne Tooveraars / die fluks aan 't werk peurden om den Duyvel te doen opkomen / en hem te vraagen tegens wat tyd daar een schip zoud aankomen: want zy zyn zeer afgerecht op deeze Duyvelsche bezweeringen.

Wy waaren by hen in 't huys / en 't eerst dat 'er gedaan wierdt / was een afscheyding te maaken door hangmatten / opdat de Pawawers (dus noemen zy deeze Tooveraars) alleen mogten zyn. Deeze quanten waaren eenigen tyd beezig / en wy hoorden hen een vreeslyk getier en geschreeuw maaken / naabootsende de stemmen van allerley vogelen en beesten. By dit geraas voegden zy 't geluyd van steenen en schelpen / die zy tegen malkander aan sloegen / en van een soort van trommels van holle bamboezen gemaakt / waarop zy trommelden; waarby nog quam een schor geluyd van snaaren of koorden aan groote beesten beenderen vast gemaakt. En telkens wanneer zy een schriklyk geschreeuw en geklater gemaakt hadden / hielden zy weer vot op / met een groote stilte. Maar vermids zy naa een geruymen tyd dus gewoeld te hebben geen antwoord bequamen / besloten zy dat het was om dat wy in 't huys waaren / dies joegen ze 'er ons uyt / en gingen daarop weer aan 't werk. Doch naadat ze al weer een uur of langer beezig waaren geweest / quam 'er nog al geen antwoord; dies doorzochten ze ons vertrek / en vonden daar eenige van onze kleederen in een mand die aan de muur ophing / welke zy met een groote versmaadinge ter deure uytsmeeten. Daarop ging het Tooverwerk weer aan; en 't duurde niet lang of zy quamen uytloopen / maar zo sliknat van zweet / dat zy zich eerst in de rivier gingen wasschen / en toen by ons quamen en het Orakel ons bekend maakten; 't welk van deezen zin was: Dat op den tienden dag van toen af daar twee schepen zouden aankomen / en dat wy in den morgenstond van den tienden dag eerst een stuk zouden hooren afschieten / en wat daarnaa nog een: Dat een van ons niet lang daarnaa zou sterven; en dat wy aanboord gaande een van onze vuurroers zouden verliezen. Al het welke net zo volgens deeze voorzegging uytviel. *Indiaansche Duyvelskonst.*

Want op den tienden dag 's morgens hoorden wy eerst een stuk / en daarnaa een ander losbranden; ook verlooren wy in 't aanboord vaaren een van onze roers of snaphaanen / 't welk aldus geschiedde: Wy met ons vyven en drie van de Indiaanen voeren in een kanoe na de schepen; maar zo als wy de bank van de rivier passeerden / sloeg het vaartuyg om / waardoor Mr. Gopson, een van myne makkers / bykans zou verdronken geweest zyn; evenwel kreegen wy hem nog uyt het water / maar hy verloor zyn roer; hoe dit by quam weet ik niet; maar de onze waaren alle aan de zyde van de kanoe vast gestrikt: want in West-indie zyn wy nooit gewoon in een kanoe (welke vaartuygen heel ligt omslaan) te vaaren / of wy maaken onze roers aan de zyde vast; en ik geloof dat Mr. Gopson, die een heel voorzigtig man was / het zyne ook wel aangebonden had / maar niet vast genoeg. *Aankomst van twee schepen*

Onze kanoe dus omgeslagen zynde / quamen wy zo wel weer aan land als wy konden / en sleepten Mr. Gopson, niet zonder moeite / met ons voort. Daarnaa voeren wy weer af / doch hielden 't langer langs de strand / en staken eyndelyk over na La Sounds eylandtje / alwaar de twee schepen lagen / teweeten een Engelsch vaartuyg en een Spaansche

Tartaan / welke de Engelschen twee of drie dagen te vooren genomen hadden. Wy konden aan 't maaksel wel zien dat het laatste een Spaansch vaartuyg was / eer wy'er eens byquamen; maar dewyl wy 't by een Engelsch zagen / geloofden wy dat ze makkers moesten zyn; en of het Spaansch onder het Engelsch / of het Engelsch onder het Spaansch stond / wouden wy / hoewel 't hachlyk was / onderstaan / dewyl wy ons lang verblyf onder de wilde Indiaanen t'eenemaal moede waaren. De Indiaanen waaren heel bevreest dat het een vaartuyg met Spanjaarden zou zyn / die zo wel hunne vyanden waaren als de onze: en dit was ook een van de dingen waarvan zy tien dagen te vooren hadden gewag gemaakt / naamelyk dat zy uyt het antwoord van hunnen Demon verstaan hadden / dat het eene schip een Engelsch vaartuyg zyn zou; maar ontrent het ander had hy zo twyfelachtig gesprooken / dat zy vreesden dat het een Spaansch schip zoude weezen / zo dat het niet zonder veel moeite was dat wy hen bepraatten om met ons aan boord te gaan. En dit was een merkwaardige omstandigheyd; dewyl dit vaartuyg niet alleen een Spaansch was / maar ook ten tyde van het Tooverspel / en nog eenige dagen daarnaa / onder 't gebied van Spanjaarden was / totdat het door de Engelschen genomen wierdt.

Zy komen aanboord. Wy quamen dan aan boord van 't Engelsch vaartuyg / en onze Indiaansche vrinden met ons / en waaren zeer welkom. De vier Engelsche die by my waaren / wierden straks door 't bootsvolk gekend / en toegesprooken / maar ik zat een poos op myne hurken onder de Indiaanen / volgens hunne wyze / geschilderd gelyk als zy / geheel naakt behalven om myn middel / en met myn Neusplaatje (waarvan hiernaa meer) over myn mond. Ik woud eens zien of zy my dus vermomd wel zouden kennen; en daar was byna een uur verloopen / eer iemand van 't bootsvolk / die my wat sterk aankeek / uytriep / Hier is onze Doktor: waarop zy my alle verwelkomden. Ik deed aanstonds al wat ik kon om het verwsel van myn lyf af te wasschen / maar het duurde wel een maand / eer ik 't eenigsins daar af kon krygen / zo vast was het door de hitte van de Zon op myn huyd gedroogd; en wanneer daar iets van afviel; stroopte het vel gemeenlyk mede af.

Gopson sterft. Belangende Mr. Gopson, hoewel wy hem leevend in 't schip bragten / evenwel had hy door vermoeidheyd / en lang in 't water te leggen / zo veel weg gekreegen / dat hy naa drie dagen ziek gelegen te hebben by La Sounds eylandtje sturf / en daardoor weder een gedeelte van des Pawawers voorzegginge bewaarheydde. Naadat wy onze Indiaanen eenige dagen wel aan boord hadden onthaald / beneffens veele anderen die met wyf en kinderen af en aanquamen / en onder anderen ook Lacenta, die ons twee of drie weeken bybleef / scheydden wy ten laatsten van hen / uytgezeyd twee of drie van 't gezelschap / die met ons op een togt wilden; en daarop gingen wy met de Tartaan in ons gezelschap t'zeyl / eerst na de oostelyke eylandt-

Zy gaan 't zeyl

De kust der Noord zee van de Land engte van AMERICA bewesten Portobello.

R. van Nicaragua
Ital. Mylen
Carpenters R.
De NOORD ZEE
Bocca del Drago
Bocca del Toro
Portobello
I. Scuda
Blufields Rivier
R. van Veragua
R. Chagre
VERAGUA

De kust der Zuyd zee van de Land engte van AMERICA bewesten Panama.

Panama
I. Perica
Puebla Nova
Ital. Mylen
I. Tabago
Nata
Lavelia
I. Otoque
Zandplaat
De Eylandtjes
Moro de Porcos
I. Cantarras
I. Roncheria
I. Quibo
Rond I.
Quicara I.
Quibo of Quicaro of Cobaya
ZUYD ZEE

Kaart van de LAND-ENGTE van DARIEN en de Baai van PANAMA

I. Bastiment
Een Fort
Een Fort
Nombre de Dios
Portobello
Chagre
Port Scrivan
De Punt Samballas
Springers Eyland
De NOORD ZEE
la Sounds Eyl.
De Samballas Eyl.
DE LAND-ENGTE
R. van Conception
Venta de Cruzes
R. van Cheapo
Cheapo
I. Pines
Gouden Eyl.
Ital. Mylen
Panama
Out Panama
Perica
I. Chepelio
I. Tabogilla
DE BAAI VAN
Droogten
VAN DARIEN
I. Tabago
I. Pacheque
Nata
De Koningseylanden
I. Otoque
Punta Mala
PANAMA
I. Chuche
Paerel Eylantjes
Droogte
Droogten
I. S. Paul
Scuchadero
R. van Sta Maria
Sta Maria
De Golf van S. Michael
de Goud Mynen
Caret Bay
I. Gallera
De ZUYD-ZEE
De Punt Garachina
R. van Sambo

Tarta
hadden
Spaar
wy 't l
zyn; e
het S
staan/
maal t
een va
waare
zy tien
het an
Engel
twyfel
zoude
bevzaa
waart
was/
gen da
Engel
Wy
Zy komen aanboord. aanfcl
gelsch
en toe
India
naakt
van h
dus v
loopen
uytrie
deed e
wassch
af ko
gedro
lyk n
Gopson keist. Be
ten/
gen/
hebbe
te va
ze J
neffe
en on
Zy gaan 't zeyl schep
gezels
met d

landtjes genaamd Samballôs, en vervolgens na de kust van Karthagena.

Maar ik zal my in geen verhaal van deeze togt inlaaten/ dewyl Mr. Dampier, die in 't zelfde schip was/ zulks omstandiglyk heeft gedaan. 't Zal genoeg zyn te zeggen dat ik neffens hem op de kust van Westindie en langs de eylanden kruyste/ ten deele onder Kapiteyn Wright, en ten deele onder Kapiteyn Janky, totdat Janky, Mr. Dampier en de andere onder Kapiteyn Wright by 't eyland Tortuga verliet/ gelyk in Dampiers Reystogt, pag. 43. verhaald wordt. Ik zeylde toen met Kapiteyn Janky eerst na 't eyland Ash, alwaar wy door de Franschen genomen wierden/ gelyk hy pag. 50. verhaalt/ en vervolgens daar aan land gezet/door Kapiteyn Tristian, een andere Franschman/ weder ingenomen / en dicht by Petite Guave geboerd wierden/ alwaar ons volk/ terwyl hy aan land gegaan was/ het schip bemagtigde/'t zelve weer na 't eyland Ash voerde / en daar de overige van ons volk innam. Daarnaa namen wy 't Fransche schip met wyn/ en 't ander waarmee Kapiteyn Kook/ die toen mede een van ons scheepsvolk was/ naderhand na de Zuydzee voer/ naa eerst in Virginie aangeweest te hebben: want wy quamen daar met deeze pryzen acht of negen maanden naa Mr. Dampier. Ik voer ook met hem op die nieuwe togt na de Zuydzee onder Kapiteyn Kook/ alhoewel hy daar ter plaatse vergeeten heeft van my te melden. Wy zeylden van achterom Terra del Fuego en zo in de Zuydzee / langs de kusten Chili, Peru, en Mexiko, gelyk hy in 't breede in zyne IV.de V.de VI.de VII.de en VIII.de Hoofdstukken verhaalt; en vervolgens Pag. 160 zegt/ dat Kapiteyn Davis/ die op 't overlyden van Kapiteyn Kook in deszelfs plaats gekomen was/ van Kapiteyn Swan/ dien hy in de Zuydzee ontmoet had/ scheydde; en dat hy Dampier geneegen zynde om na Oostindie te vaaren / op 't schip van Swan overging. Maar ik bleef op 't schip van Davis/ en keerde met hem te rugge den zelfden weg dien wy gekomen waaren. Van eenige byzonderheden / welke ik in deeze weerom-reys aanmerkte / zal ik aan 't eynde van dit werkje spreeken: en nu overtreeden tot een byzondere Beschryvinge van de Land-engte van Amerika / 't welk het voornaamste is/ dat ik met het uytgeeven van dit verhaal beooge.

Naauwkeurige Beschryving

Der

LAND-ENGTE.

Van

AMERIKA.

De Land-engte van Darien.

HEt land dat ik gaa beschryven is het smalstegedeelte der Land-engte van Amerika, welke byzonderlyker genoemd wordt de Land-engte van Darien, waarschynelyk van de groote rivier van dien naam / waarmede deszelfs Noorder-kust tot aan 't Oosten bepaald wordt: voorby die rivier spreydt het land zich zo na 't Oosten en Noordoostenuyt / gelyk dat aan de andere kust na 't Zuyden en Zuydoosten / dat het niet verder een Land-engte kan genoemd worden. Het is meestendeels begreepen tusschen de breedte van 8 en 10 gr. N. en is in de wydte op zyn smalst ontrent een graad. Hoe verre het zich westwaards in de lengte onder den naam der Land-engte van Darien uytstrekt / of 't is tot aan Honduras of Nikaragua, of niet verder dan de rivier Chagre, of de steden Portobello en Panama, is iets dat ik niet zou konnen zeggen.

Immers dit laatste is 't uyterste waartoe myne beschryving zich zal uytstrekken; en ondertusschen zal ik meest van 't middelste gedeelte handelen / als zynde eygentlyk het tooneel van myn verblyf en omzwerving in dat land: alhoewel het gene ik noopende dit deel der Land-engte zal zeggen / ook eenigsins toepasselyk zal zyn op het land zelfs voorby Panama.

Bepaling der zelve.

Indien ik dit smalste gedeelte der Amerikaansche Land-engte byzondere paalen most stellen / ik zoud aan deszelfs wester end een lyn trekken van den mond der rivier Chagre, daar dezelve in de Noordzee loopt / tot aan het naaste gedeelte aan de Zuydzee / bewesten Panama, besluytende daarbinnen die stad en *Portobello* met de rivieren Cheapo en Chagre. En ik zou desgelyke een lyn trekken van de punt Garachina / of het zuyder deel der golf van St. Michael recht Oost na het naaste gedeelte van de groote rivier Darien, tot de oostelyke paal scheyding / betrekkende de baai Karet mede in de Land-engte. Ten Noorden en Zuyden is deeze landstreek genoeg door die overgroote Zeën bepaald. Ondertusschen is dit het smalste land dat dezelve van een scheydt / waartoe zulk een geweldig wyde omtrek vereyscht wordt / om van de eene oever aan de ander ter zee te komen; dewyl 't het noorder en zuyder Amerika aan weerkanten tot zyn uyterste hoek heeft.

En

En geen van beyde deeze Oceaanen valt ten eersten op het land aan / maar elk werdt onderschept door een groot getal eylandtjes die langs de kust verspreyd leggen; teweeten de Bastimentôs en andere / maar voornaamelyk de lange reeks der Samballôs aan de Noordzyde / en de Konings of Paerl-eylanden, Perika, en andere in de baai van Panama aan de Zuydzyde. Deeze baai wordt gevormd door de bogt der Land-engte; en om haare grootte is 'er misschien nergens vermaakelyker en gerieflyker baai te vinden.

Gestalte des Lands.

Het land van dit gewest is byna overal oneffen / zynde verdeeld door bergen en dalen / van groote verscheydenheyd wegens hoogte / diepte / en uytgestrektheyd. De dalen zyn doorgaans bevochtigd door rivieren beeken / en altoos-springende bronnen / waarvan 't land zeer overvloedig is / sommige derzelver loopen in de Noord- en andere in de Zuydzee / en hebben meest hunnen oorsprong van een richgel of reeks van bergen hooger dan alle de andere / strekkende zich in de lengte der landengte eenigsins evenwydig met den oever uyt / welke ik onderscheydshalve de Opper-richgel zal noemen.

Berg richgel.

Deeze richgel is van een ongelyke breedte / en loopt met eén bogt / gelyk de Land-engte zelve. Doorgaans is hy naast aan de kant der Noordzee / en zelden boven 10 of 15 Engelsche mylen daar afgelegen. Wy konden de Noordzee vandaar altoos zeer klaar zien / midsgaders de verscheydene bogten van den oever / en de byleggende eylanden; 't welk deeze hoogte tot een zeer vermaakelyk uytzigt maakte. Maar de Zuydzee kon ik van geen gedeelte deezer richgel zien: niet dat de afstand deszelfs van de Zuydzee zo groot is / dat het gezigt niet zo verre zou konnen reyken / inzonderheyd van zulk een hoogte / indien 't land maar eenigsins vlak of effen was: maar daar zyn / onaangezien de groote vlakten en dalen die men hier en daar heeft / zulke hooge bergen tusschen beyde / en die met zulk hoog geboomte begroeid / dat zy de vrye uytzigt / welke men anders hebben zou / zeer verhinderen. Daarentegen kan men ook van die zyde deeze Opper-richgel niet zien / ter oorzaak van de bergen die tusschen dezelve en de Zuydzee leggen; in 't opklimmen van welke / toen wy van de Zuydzee quamen / wy telkens meenden dat wy aan den Opper-richgel gekomen waaren / en de Noordzee zouden zien. En hoewel de bergen die wy passeerden van tyd tot tyd hooger scheenen / zo quam ons daardoor echter de top van den Opper-richgel niet zo hoog voor / als hy anders zou gedaan hebben / indien wy van een laag land na denzelven hadden moeten opklimmen.

Geboomte.

Aan de Noordzy van den Opper-richgel zyn 'er of gansch geen bergen / of zulke die eerder voor langzaame en schuynse afdaalingen van den richgel / dan wel voor bergen zelfs / moogen gehouden worden. En hoewel die zyde van het land overal met geboomte bedekt is / zo dat het niet anders als een eenige bosschaadje gelykt / nogtans kan het oog van die hoogte den Noorder oever met groot gemak en vermaak aanschouwen.

En deeze opper-richgel zelf is niet overal van eene hoogte / maar is eerder een rug of reeks van byzondere bergen / dan een uytgestrekte berg : hebbende veele en groote valleyen / die de verscheydene uytsteeksels / welke deszelfs lengte uytmaaken / van een scheyden. En deeze valleyen / gelyk ze den richgel zelf te meer gebruykelyk en bewoonbaar maaken / zo zyn sommige derzelver zo diep / datze ook aan de rivieren een doortogt geeven: want aldus vloeit de rivier Chagre, die uyt eenige bergen dicht by de Zuydzee ontstaat / met een schuynse Noordwestelyke loop / totdat hy een doortogt in de Noordzee vindt: alhoewel de berg-richgel zich veel verder / zo ik meen / ja tot aan het Lak van Nikaragua uytstrekt.

Rivieren en beeken. De Rivieren / die dit land bewateren / zyn sommige maatelyk wyd / hoewel maar weynige derzelver vaarbaar zyn / omdat ze banken en plaaten vooraan in de mond hebben. Aan de zyde der Noordzee zyn de rivieren meestendeels zeer smal ; want dewylze doorgaans haaren oorsprong hebben uyt den Opper-richgel / die niet verre van dien oever legt / zo is hun loop zeer kort. De rivier Darien inderdaad is wel breed / maar de diepte aan den ingang komt / geensins over een met de wydte van deszelfs mond / schoon dezelve verder inwaards diep genoeg is ; maar vandaar tot aan Cheagre zyn alle de andere langs de kust weynig meer dan beeken ; ook is de rivier Conception, die tegen over La Sounds eyland in de Samballós uyt komt / niet meer. De rivier Chagre is redelyk groot / want zy heeft een lange omgeboogen loop / ontstaande uyt het Zuydooster deel der Land-engte op een zeer verre afstand van haaren uytloop. Maar doorgaans is de Noord-kust wel bewaterd / hoewel meestendeels met bronnen en beekjes / die uyt het nabygelegen gebergte komen neerzyppelen.

Landsdouw. De Landsdouw aan deeze Noord-kust is verscheyden ; doorgaans is het goed land / bergswyze ryzende : maar aan de zee zyn hier en daar moerassige plaatsen / doch niet boven een halve Engelsche myl breed.

Van Karet-baai die in de rivier Darien legt / en de eenige haven in dezelve is / tot het voorgebergte by het Gouden-Eyland, is de oever der Land-engte redelyk vruchtbaar / zynde een gedeelte zandig / doch een gedeelte ook waterig / moerassig / en sompig land / daar men niet aan de strand kan komen / 't en zy men tot den middel toe door de modder gaat. Deeze kust ryst terstond van den oever bergswyze op / en de Opper-richgel legt 'er vyf of zes Engelsche mylen af. Karet-baai heeft / zo ik onderrecht ben / want zelf ben ik 'er niet geweest / twee of drie beeken versch water / die 'er in komen uytloopen. Het is een kleyne baai / en dewyl 'er twee kleyne eylandtjes voor leggen / een redelyke goede haven / hebbende een klaare anker-grond. Deeze eylandtjes zyn vry hoog land / met verscheydenerley soort van boomen bezet.

Ontrent de rivieren Darien. Bewesten de kaap / aan den ingang vande rivier Darien is een andere schoone zand-baai ; in de bogt daarvan legt een laag moerassig

sig eylandtje / waarontrent men ondiep water / en een slykige grond heeft / onbequaam voor schepen om te leggen: en de oever van 't land dat 'er achter legt / is moerassig / met Mangroves begroeid / tot drie of vier Engelsche mylen inwaards / alwaar het begint te ryzen. Maar hoe wel de bogt van deeze baai zo slecht is / echter heeft men in den ingang diep water / en een harde zandgrond / die zeer bequaam is om te ankeren; en daar leggen drie eylandtjes voor / die 't een ongemeen goede haven maaken. Het oostelykste van de drie is 't Gouden-eyland, dat heel kleyn is / en tusschen welk en het vaste land een diepe sleuf loopt; het is klippig en steyl rondom aan de zee / en daardoor natuurlyk versterkt / uytgezeyd op een plaats alwaar men aan land gaat / het welk een kleyne zandbaai is aan de zuydzy / by de haven / alwaar het land langzaam opryst. Het is redelyk hoog en met boomtjes of heesters bezet. Het land dat 'er tegen overlegt aan 't Zuydoosten is uytneemend vruchtbaar / van een zwarte aarde met zand vermengd / en is vry vlak vier of vyf Engelsche mylen verre / totdat men aan de voet van 't gebergte komt. Hier ter plaatse landden wy / toen we met Kapiteyn Sharp na de Zuydzee gingen. Ik was op dit Gouden-eyland, en lag ontrent veertien dagen in een haven daar dicht by / eer ik na de Zuydzee ging. Dicht by de Oosterhoek van de baai / die niet boven een halve Engelsche myl van 't Gouden-eyland afslegt / is een beek van zeer goed water. Gouden Eyland.

Bewesten het Gouden-eyland / legt het grootste van de drie / die tegen over de baai gestrekt zyn; het is een groot / laag / en moerassig eyland / zo met Mangroves bezet / dat het moeijelyk is aan land te komen; ook was niemand van ons geneegen om het te bestaan / dewyl wy 'er niets te verrechten hadden. Het legt dicht by een punt van de Land-engte / welk ook zulk slach van grond is een Engelsche myl of twee westwaards / en zo is mede de grond aan de andere zyde in de bogt van de baai. Dit eyland is naauwlyks van de Land-engte afgescheyden / dan door hoog-water / en zelfs dan komen 'er geene schepen tusschen door passeeren.

Het eyland Pines is een eylandtje benoorden de twee andere / maakende met dezelve een soort van een driehoek. Het ryst op met twee bergen / en toont zich verre in zee. 't Is geheel begroeid met fraaije hooge boomen / bequaam voor allerley gebruyk / en heeft een mooije beek van versch water. De Noordzy die tegen over den oever van de Land-engte komt / is klippig. Aan de zuydzy kan men op dit Eyland aan land komen in een mooije zandbaai / beslooten tusschen twee punten gelyk een halve maan / en zynde een zeer goede ankerplaats. Men kan rondom het eyland Pines zeylen; maar als men in de haven van 't Gouden-eyland wil weezen / moet men aan de oostzy tusschen 't zelve en 't vaste land inloopen; want tusschen dat en 't groot laag eyland kan men niet passeeren. 't Eyland Pines.

Van deeze Eylanden en de laage moerassige hoek / die 'er tegen over legt / loopt de oever Noordwest / na de punt Samballas, en is de

eerste drie mylen met een rif van klippen sommige boven / en sommige onder water bezet / zo dat'er niet een boot aan land kan komen. De klippen leggen ongelyk in breedte / op sommige plaatsen een / en op sommige twee Engelsche mylen van de strand af. Aan 't Noordwester eynd van deeze klippen is een mooije kleyne zandbaai / met goede ankergrond / en bequaam om 'er aan land te gaan / volgens 't verhaal van verscheydene Kapers: en het eynde der klippen aan de eene zyde / en eenige van de Samballôs eylanden (welker reeks alhier een begin neemt) aan de andere zyde / beschutten dezelve voor de zee / en maaken 'er een goede haven van. Deeze zo wel als de andere / wordt veel van de Kapers gebruykt / en van onze Landslieden genaamt Tickle me quikly haven.

Samballôs eylanden.

Vanhier tot aan de punt Samballas leggen de Samballôs eylanden / een menigte in een rist / en neffens malkanderen / doch op een zeer ongelyke afstand / sommige een / en sommige twee / of derdhalf Engelsche myl van 't land / en van malkanderen / 't welk met de bygelegen oever / deszelfs gebergte / en dicht geboomte / een aardig Landschap in zee vertoont. Daar zyn veel meer van deeze eylandtjes / als men wel in de kaart verbeelden kan; en sommige van dezelve zyn ook zeer kleyn. 't Is schier alsof ze by troffen leggen / tusschen welke doorgaans vaarbaare sleuven zyn / door welke men binnen in dezelve kan komen. En de zee tusschen de gansche rist en de Land-engte / is vaarbaar van 't eene eynd tot aan 't ander / en heeft overal een harde zandgrond / bequaam om te ankeren / en goed om op de eylanden of 't vast land te landen. In dit lang kanaal aan de binnenkant deezer eylandtjes / zal men nooit missen / hoedaanig de wind ook zy / van een goede plaats te konnen bekomen voor eenige schepen om te ankeren; zulks dat dit de grootste zamelplaats der Kapers op deeze kust plagt te zyn / doch voornaamelyk La Sounds of Springers eyland / inzonderheyd als zy'er eenigen tyd bleeven; want deeze twee eylandtjes verschaffen niet alleen een goede beschutting om te kielhaalen / maar leveren ook versch water uyt / als men 'er na graaft / 't welk maar weynige van de andere doen. De Samballôs zyn doorgaans laage / vlakke / en zandige eylandtjes / bezet met verscheydenerly soorten van boomen / als Mammies, Sapadillôs, Manchineel, enz. Behalven Schelpvisch en andere verversschingen die zy den Kapers verschaffen. De buytenste eylandtjes na de zeekant zyn klippig aan die zyde / en worden het rif eylandtjes genaamd; maar de binnenkanten zyn zandig even gelyk de binnenste eylandtjes. Ook is 'er een richgel klippen aan de buyten kant in zee / die zich een halve Engelsche myl daar van daan boven water vertoonen / en zich in de langte tot aan La Sounds eyland / zo niet verder / uytstrekken; ja de zee daar tusschen / en de oever der Samballôs zelf aan die zyde / is geheel klippig.

Het lang kanaal of de sleuf tusschen de Samballôs en de Land-engte is

twee / drie / en vier Engelsche mylen breed; en de oever der Land-engte is ten deele zandbaaijen / en ten deele Mangrove-land tot aan de punt Samballas toe. De Bergen zyn doorgaans zes of zeven Engelsche mylen van de strand: maar ontrent de rivier Conception / die een Engelsche myl of twee beoosten La Sounds eyland uytkomt / is de Opperrichgel wat verder afgelegen. Veele kleyne beeken komen ter wederzyde van die rivier in zee stroomen / en de uytwateringen zyn sommige in de zandbaaijen en sommige tusschen 't Mangrove-land. De moerassen deezer Mangroves worden van zout water gemaakt / zo dat de beeken die daaruyt vloeijen / brak zyn; maar die in de zandbaaijen uytkomen / hebben heel zoet water. Geen van deeze beeken / noch ook zelfs de rivier Conception, zyn diep genoeg om eenige schepen te voeren / maar wel kanoes; want de rivieren aan deeze zyde van de kust zyn wel talryk / doch ondiep: maar dewyl in het Kanaal zulke een goede ankergrond is / heeft men 'er geene andere havens van noode. Ik heb dezelve heen en weer bevaaren / en ook op veele van de eylandtjes geweest / en bevonden dat het 'er gemaklyk is aan land te komen. Maar een Zee-wind maakt somtyds dat 'er een holle zee op de Land-engte valt / voornaamelyk daar een opening tusschen de eylandtjes is / zo dat het my wel gebeurd is / dat ik met een kanoe van de eene rivier na de andere vaarende omgeslagen wierd. De grond landwaard in is een treffelyke landsdouw / gaande schuyns opwaards na 't gebergte / en is als een eenige bosschaadje van hooge boomen bequaam tot timmerhout. 't Kanaal van de Samballos.

De punt Samballas is een klippige uythoek redelyk / laag en lang / en is ook met klippen een Engelsche myl in zee bezet / zo dat het gevaarlyk is dicht daar by te komen. Vanhier loopt de strand westelyk en een weynig noordwaards / tot aan Portobello toe. Ontrent drie mylen beweesten deeze punt legt Port-Scrivan: de kust tusschen beyde is gansch klippig / en het land geheel boschachtig / gelyk op andere plaatsen. De punt Samballas.

Port-Scrivan is een goede haven als men 'er in is / maar de ingang die pas een achtste deel van een Engelsche myl wyd / en ter wederzyde / doch voornaamelyk aan de Oostzy / met klippen bezet is / maakt dat het zeer gevaarlyk is daar in te zeylen: Ook schynt 'er geen genoegzaame diepte te zyn om schepen van eenige grootte te ontvangen / want men heeft op de meeste plaatsen maar acht of negen voet water. De binnenkant van de haven is redelyk diep; en gelyk 't 'er goed ankeren is / op een zand-grond / inzonderheyd in de binnenste bogt / alwaar vruchtbaar land is / dat goed versch water heeft / zo kan men ook aan 't Zuydooster end bequaamelyk landen / dewyl het land daar twee of drie Engelsche mylen verre laag en zeer vast is; maar de westzy is een moeras met roode Mangroves. Hier op deeze moeras was het / dat Kapiteyn Koxon, La Sound, en de andere Kapers in den jaare 1679 landden / toen zy gingen om Portobello in te neemen. Zy hadden daardoor een zeer verdrietige en moeijelyke togt / maar zy wouden liever dus verre van de stad landen / dan aan Port Scrivan.

de Bastimentôs of eenige nabygelegene plaats / opdat ze door de verspieders/ die de Spanjaards altoos ontrent de stad houden / niet mogten ontdekt / en alzo overrompeld worden. Ook wierden zy door dit middel niet ontdekt / totdat ze op een uur na aan de stad quamen / alhoewel zy al vyf of zes dagen door 't land getrokken hadden. De Spanjaards maaken geen gebruyk van Port-Scrivan, en zo 't niet is dat 'er een Kaper / of omzwervend vaartuyg inkomt / zal men 'er misschien in veele jaaren geen schip verneemen.

Van Port-Scrivan tot aan de plaats daar eertyds de stad Nombre de Dios stondt / is 't 7 of 8 mylen westwaards; het land tusschen beyde is zeer oneffen door kleyne bergen / zynde steyl aan de zee; en de valleyen die 'er tusschen leggen zyn met slechte riviertjes bewaterd. De grond van de bergen is rotsachtig / brengende niet dan kreupelbosch voort; de valleyen zyn sommige goed land / en sommige moerassig en met Mangroves bezet. De Opper-richgel van 't gebergte schynt hier een groot end van de zee te leggen / want in deeze togt der Kapers langs den oever na Portobello kon men dezelve niet zien.

Nombre de Dios. De plaats daar Nombre de Dios gestaan heeft is in de bogt van de baai / dicht by de zee/ doch nu t'eenemaal met Spaansch ried begroeid/ zo dat 'er niet het minste teken van eene stad is overgebleeven. De stand daarvan schynt maar middelmaatig geweest te zyn / vermids die baai zeer vlak open legt voor de zee/ zonder eenig beschutsel voor schepen; 't welk ik verstaan heb eene reden te zyn waarom de Spaanjaards die plaats verlieten; en een andere is waarschynelyk geweest de ongezondheyd van 't land / dewyl het zo laag en moerassig is / echter is 'er een beekje van heel zoet water / 't welk langs de Oostzy van de plaats der stad loopt. De mond van de haven is zeer wyd/ en hoewel my gezegd is dat 'er twee of drie eylandtjes of klippen voor leggen / zo verschaft zulks echter weynig veyligheyd; weshalven de Spanjaards zekerlyk niet quaalyk bedacht zyn geweest deeze plaats te verlaaten / om zich te Portobello neer te slaan; 't welk hoewel het ook een ongezonde plaats is / echter het voordeel van een zeer goede en weerbaare haven heeft.

Bastimentôs. Een Engelsche myl of twee bewesten deeze eylandtjes / aan de mond van de baai van Nombre de Dios, en omtrent een halve Engelsche myl van de strand leggen eenige eylandtjes genaamd de Bastimentôs / doorgaans redelyk hoog / en een daarvan met een spits / en geheel met geboomte bedekt. Op een van dezelve (alwaar ook een zandbaai / en bequaame ankergrond is) is een goede bron. Ik ben op 't zelve aan land geweest / en ook ging en weer by de andere; dewelke al'tzamen maaken dat 'er tusschen dezelve en de Land-engte een zeer goede haven is. Men heeft 'er goede ankergrond/ en kan 'er met een zeewind tusschen het oostelykste eylandtje/ en dat 'er naast aan legt / bequaamlyk inkomen/en met een landwind weer uytzeylen / zynde dit de voornaamste doortogt. Wat verder westwaards / eer men by Portobello komt/ leggen twee eylandtjes / die heel vlak zyn zonder geboomte of water ; zy zyn vry dicht by malkanderen/ op een van dezelve ben ik geweest; de aarde

de is zandig / en zy zyn aan de zeekant met klippen bezet / en leggen zo na aan 't vaste land dat 'er maar een zeer naauwe sleuf tusschen beyde is / gansch onbequaam voor schepen om door te vaaren.

De oever van de Land-engte hier ontrent bestaat meestendeels uyt Zandbaayjen / naadat men een regel klippen gepasseerd is / die uyt de baai van Nombre de Dios zich tot aan de Bastimentos uytstrekken. Voorby de Bastimentos tot aan Portobello is de kust doorgaans klippig. Landwaard in is het vol van hooge en steyle bergen / doch zeer goed land / meest boschachtig / uytgezeyd daar het door de Spaansche Indiaanen / die cynsbaar aan Portobello zyn / en aldaar ter kerke gaan / tot plantazien bequaam gemaakt is. Dit zyn de eerste wooningen op deeze kust onder de Spaansche regeering / en bestaan in enkelde huyzen of kleyne dorpjes vanhier tot aan Portobello, en daar voorby / met eenige uytkyken of wachtplaatsen aan de Zeekant / tot veyligheyd van de stad. In al het ander gedeelte van de Noordzy der Land-engte / reeds door my beschreeven / hadden de Spanjaards geen gebied over de Indiaanen / noch eenige ommegang met hen terwyl ik daar was / schoon het gansche land van Indiaanen bewoond is: doch iemand heeft my zederd gezegd dat de Spanjaards hen onder hun gebied gekreegen hebben.

Portobello is een zeer schoone / groote / en gemaklyke haven / met een goede ankergrond en veylige legplaats voor schepen / hebbende een enge mond / en spreydende zich van binnen wyder uyt. De Spaansche Gallioenen vinden hier een goede plaats om ten anker te leggen / geduurende den tyd van hun verblyf te Portobello, alwaar zy het zilver van Peru inneemen / dat daar van Panama over land gebragt wordt. De ingang van deeze haven wordt beveyligd door een sterke schans / die in 't inkomen ter slinkerhand legt / en aan de andere kant daar tegen over is een blokhuys. In de holte van de baai legt de stad / die zich halvemaans wyze langs den oever kromt ; en in 't midden van de bogt is ook een kleyne schans staande op 't water / met huyzen bezet / uytgezeyd aan de zeekant. Aan 't West-ënd van de stad / ontrent twintig roeden van den oever / op een maatelyke hoogte / legt desgelyks een schans die vry groot en sterk is / doch achter dezelve wat verder in 't land legt een hooge berg / waarvan Sir Henrik Morgan zich bediende om de schans in te neemen. In alle deeze Schansen leggen 2 of 300 Spaansche soldaaten. De stad is lang en smal / heeft twee voornaame straaten / behalven degene die 'er dwars doorloopen / en in 't midden is een kleyn pleyn / rondom met redelyk mooije huyzen bezet. Ook zyn de andere huyzen / en de kerken vry fatsoenlyk naar de Spaansche wyze gebouwd. De stadt legt open voor 't land / zonder muur of vestingen. Aan de oostzy / alwaar de weg na Panama loopt / (want aan de zuydzy is de doortogt wegens de bergen gesslooten) is een lange stal / die zich ten Noorden en Zuyden van de stad uytstrekt en den Koning toebehoort. Hier worden de Muylezels gestald die op den weg tusschen hier en Pa- Portobello.

nama gebruykt worden. Het huys des Governeurs is dicht by de groote ſchans/ op dezelfde hoogte/ aan de weſtzy van de ſtad. Tuſſchen het pleyn in 't midden van de ſtad/ en des Governeurs huys is een riviertje/ waarover een brug geſlagen is ; en aan de ooſtzy van de ſtal is een beckje van verſch water. Ik heb reeds gezegd dat het een ongezonde plaats is: De Ooſtzyde is laag en moeraſſig ; en by laag water laat de zee den oever in de haven een groot ſtuks wegs van de huyzen droog; en alzo deeze grond een zwarte vuyle modder is/ ſtinkt dezelve geweldig/ en geeſt leelyke dampen op/ door de hitte van het geweſt. Aan de Zuyd-en de Ooſt-zy/ ryſt het land ſchuyns op/ zynde ten deele boſchachtig/ en ten deele veldachtig: maar daar zyn weynig vruchtboomen of plantazien dicht by de ſtad. Dit verhaal heb ik van verſcheydene Kapers die te Portobello geweeſt waaren; want zelf ben ik 'er niet geweeſt.

De kuſt na de Rivjer Chagre.

Het land hier voorby weſtwaards/ na den mond van de rivier Chagre, heb ik op zee zynde gezien ; maar dewyl ik niet daarop geweeſt ben/ kan ik 'er niet anders van zeggen/ dan dat het voor een gedeelte bergachtig/ en dicht aan zee moeraſſig is ; en my is van verſcheydene gezegd/ dat'er tuſſchen Portobello en den mond van die rivier geen doortogt is om heen en weer te gaan.

Ik ben nog verder weſtwaards op deeze kuſt geweeſt eer ik met Kapiteyn Sharp de Land-engte paſſeerde ; want ons ſchip wierdt te Bokka Toro, en Bokka Drago gekielhaaeld: maar dit is buyten 't beſtek dat ik my zelven geſteld heb.

De Zuyd-kuſt de Land-engte.

Hebbende aldus de Noordkuſt van de Land-engte beſchouwd/ zo zullen wy ook de Zuydkuſt ter loop eens bezigtigen: want heel omſtandig behoef ik hier niet te zyn/ om dat Mr. Dampier deeze kuſt eenigſins in zyne Reystogt rondom de Werreld beſchreeven heeft.

Garachina.

Ik zal dan beginnen van de punt Garachina, zynde de weſtzy van den mond der rivier Sambo: deeze punt is redelyk hoog en vaſt land/ maar inwaards aan de rivier is het laag en nat/ en zo zyn alle de uyt hoeken tot aan de kaap St. Lorenzo.

De rivier Sambo heb ik niet gezien; maar zy wordt gezegd redelyk wyd te zyn ; haar mond opent zich noordwaards/ en de kuſt loopt vandaar Noordooſt na de golf van St. Michael. In deeze golf komen verſcheydene rivieren uytloopen/ waarvan de voornaamſte zyn die van Santa Maria en Kongo ; alhoewel 'er ook nog eenige andere zyn van een merkelyke grootte. Een van deeze rivieren bezuyden die van Santa Maria wordt genoemd de Goud Rivier/ omdat ze een menigte van Goud-ſtof uytlevert: want de Spanjaarden van de ſteden Panama en Santa Maria brengen hunne ſlaaven herwaards om goud-ſtof te verzamelen.

Santa Maria.

Naaſt aan de Goud rivier is die van Santa Maria, zo geheeten naar de ſtad van dien naam/ gelegen aan de Zuydzyde een goed end van de zee. Langs deeze rivier was het dat wy eerſt met Kapiteyn Sharp in de Zuyd-zee quamen/ paſſeerende dezelve van de Baai 't by Gouden-eyland/ alwaar wy landeden. Wy namen toen het ſtedeken Santa Maria in onze

weg/

weg / en vonden 't bezet met tweehonderd Spaansche soldaaten / maar 't was niet sterk ; want het had geen muuren / en 't Fort self was alleenlyk met palissaaden bezet. Dit stedeken is nog nieuw / en door de Spanjaards van Panama gebouwd / om tot een Magazyn van leeftogt / en een Quartier van verversschinge te strekken / en te gelyk te dienen tot een wyk of vertrek voor hun volk dat in de Goud-rivier werkt : het land hier om heen is laag / boschachtig / en zeer ongezond ; en de rivieren zyn zo slykachtig / dat de stinkende modder de lucht besmet. Maar het dorpje Succhadero, 't welk ter rechter zyde van de rivier Santa Maria, dicht aan den mond daarvan legt / staat op een vaste ryzende grond / die open legt voor de Golf St. Michael, en een versche zee lucht ontvangt ; zo dat het een redelyk gezonde plaats is / en tot een verversching strekt voor de mynen / hebbende een fraaye beek van heel zoet water / daar anders de rivieren daar om heen tot een groot stukwegs landwaard in brak zyn.

Tusschen Succhadero en de kaap St. Lorenzo, welke de Noordzy van de golf van St. Michael uytmaakt / loopt de rivier Kongo in de Golf ; Kongo.
deeze rivier ontstaat uyt veele beekjes / die uyt de nabuurige bergen vloeijen / en tot een stroom worden. De mond derzelver is modderig en by laag water een groot end droog / uytgezeyd een sleuf in de midden. Daar is weynig gerief voor schepen / maar wat verder opwaards is het diep genoeg / zo dat de schepen by hoog water inkomende / daar een goede haven zouden konnen vinden / indien zy 'er iets te verrichten hadden. De golf zelve heeft veele eylandtjes / by verscheydene van de welke het goed ankeren is / want de grond is meestendeels weeke kley. De eylandtjes / voornaamelyk die dicht aan den mond leggen / verschaffen een goede schuylplaats / en de golf is ruym genoeg om een menigte van schepen te houden. De zyden zyn overal bezet met Mangroves, groeijende op nat en week land.

Benoorden deeze golf is een kleyne beek / alwaar wy in 't wederkeeren landden ; het land tusschen beyde is ten deele met Mangroves bezet / en ten deele met zandbaaijen voorzien. Vandaar strekt het land zich Noordwaards en een weynig westelyk uyt. Deeze kust bestaat ook uyt Mangrove-land en zandbaaijen tot aan de rivier Cheapo toe ; en op veele plaatsen zyn plaaten / die een heele of halve Engelsche myl in zee schieten. Op verscheydene plaatsen van deeze kust / vyf of zes Engelsche mylen van den oever / zyn eenige kleyne bergen / en 't gansche land is met geboomte bezet. Wy is maar eene rivier / die aanmerkens waardig is / tusschen Kongo en Cheapo bekend : echter zyn 'er verscheydene kreeken en uytwateringen op deeze kust / maar niet van versch water / dat my bekend is / in het droog saizoen ; want de poelen en afdaalingen van de grond / ja zelfs het druypen der boomen in het nat saizoen / verschaft waters genoeg.

Cheapo is een aanmerkelyke rivier / maar heeft geen goeden ingang Cheapo.
wegens ondiepten : zyn loop is lang / ontstaande dicht by de Noordzee / en redelyk verre naa 't Oosten. Omtrent deeze rivier verandert

het

het land eenigsins van gedaante / zynde veldachtigh aan de westzy / schoon de oostzy boschland is. Het stedeken Cheapo staat aan de westzyde / een stuk wegs van de zee / doch is kleyn en van weynig belang: bestaande voornaamelyk uyt het weyden van zwart vee in de velden.

Deeze velden zyn niet vlak / maar bestaan uyt heuvelen en dalen / met eenige mooije plekken van geboomte ; en uyt eenige van deeze heuvelen niet verre van Cheapo neemt de rivier Chagre, die in de Noordzee loopt / haar oorspronk / loopende een stuk wegs westelyk. Aan de zuydzy van dezelve niet heel verre van Panama , is Venta de Cruzes, een dorp van Herbergen en Pakhuyzen / werwaards de koopmanschappen die de rivier Chagre afgezonden worden / op muylezels na Panama worden gevoerd / en daar in kanoes of Pereagôs gescheept / maar het zilver wordt al den weg over land op muylen na Portobello gebragt. Het land alhier is bosch-en veld-achtig / inzonderheyd ontrent Panama.

Tusschen de rivier Cheapo en Panama , verder westwaards / zyn drie rivieren / doch van geen groot belang / leggende open voor de zee. Het land tusschen beyde is laag en effen / meestendeels droog / en hier en daar aan de zee met kreupelbosch bezet. Niet verre van de westelykste deezer rivieren lag eertyds oud Panama, eens een groote stad / maar nu niet dan een puynhoop / en eenige weynige huyzen van arme menschen. De Spanjaards hadden 'er geen behaagen in / omdat 'er geen goede haven noch plaats om te landen was / en hadden al voorgenomen om het te verlaaten / al eer het door den Ridder Henrik Morgan verbrand wierdt. Doch toen namen zy niet langer beraad / want in plaats van het weder op te bouwen / bouwden zy een andere stad aan de westzyde / welke tegenwoordig Panama is. De rivier van oud Panama loopt tusschen beyde / maar eer dichter aan de nieuwe dan aan de oude stad ; en deeze rivier kan van kleyne barken bevaaren werden.

Nieuw Panama. Het voornaamste voordeel dat nieuwe Panama boven 't oude heeft / is een treffelyke reede voor kleyne schepen / zo goed als een haven / en dat door de beschutting der nabuurige eylandtjes van Perika / welke drie in getal naast malkanderen daar voor leggen. Tusschen beyde een goed end van de stad af / is goede ankergrond ; maar tusschen de reede en de stad is een plaat / zo dat de schepen niet dicht by de stad konnen komen / maar dicht aan Perika leggen / hoewel zy daardoor ook te minder uyt de stad konnen beschooten worden. Panama staat op een effen grond / en is met een hooge muur / voornaamelyk na de zeekant omringd. Het heeft geen andere schans dan de stadsmuuren / tegen welke de zee t'elkens met de vloed zo hard aanstoot / dat 'er somtyds een stuk van neerstort. Het doet zich heel mooi uyt zee op / terwyl de kerken en voornaamste huyzen boven de andere uytsteeken. De Gebouwen vertoonen zich wit / inzonderheyd de muuren / welke van steen zyn ; doch de daken van

van de huyzen zyn rood / met pannen/ zo ik acht/ gedekt / dewyl de Spanjaards die overal in Westindie zeer veel gebruyken. De stad is omcingeld met velden / en kleyne schuynse bergjes en boschjes van dicht geboomte / 't welk het uytzigt te cierlyker doet zyn : tusschen dezelve zyn hier en daar eenige boeren huyzen / om hun vee / bestaande uyt ossen / paerden/ en muylezels/ waar te neemen. Deeze stad heeft de grootste toevloed aan deeze zyde van de kust der Zuydzee / zynde de ontvangplaats der schatten van Lima en andere zeehavens van Peru ; ook wordt daar op Mexiko , doch zeer weynig voorby de golf van Nikaragua gehandeld. De Koning van Spanje heeft hier een President / die 't bewind heeft beneffens zynen Raad / en de Goeverneur van Portobello staat onder hem. Hy heeft onder zyn rechtsgebied Nata, Lavelia, Leon, Realeja, enz. tot aan de landstreek van Guatimala ; en oostwaards gebiedt hy over dat gedeelte der Land-engte aan beyde de zeen / 't welk onder de Spanjaards behoort. De plaats is wat ongezond/ hoewel 't land anders vry goed is ; maar misschien is zulks alleenlyk voor degene die hier uyt de drooge en zuyvere lucht van Lima, Truxillo, en andere gewesten van Peru komen/ en terstond onpasselyk worden / zo dat zy hun haair moeten laaten affnyden : evenwel is deeze plaats heel gezond in vergelykinge van Portobello.

Ontrent een myl bewesten Panama is een andere rivier / die vry groot is / en van sommige Rio Grando genoemd wordt : Aan den ingang is dezelve ondiep / en loopt zeer snel / zo dat ze voor schepen niet vaarbaar is. Aan de westzyde daarvan zyn Beesten-weyeryen/ en Suyker-plantazien; maar dewyl de strand zich vanhier zuydwaards begint uyt te strekken / zal ik myn bestek van de Zuydzee kust der Land-engte hiermede bepaalen / en de beschryving niet verder uytbreyden. Rio Grando.

De oever tusschen de punt Garachina en deeze rivier / en verder tot aan Punta Mala, maakt een zeer fatsoenlyke en meer dan halvemaans ronde baai / genaamd de baai van Panama : In dezelve zyn verscheydene zulke mooije eylandtjes als men ergens zou konnen vinden / te weeten de Konings of Paerl-eylanden / Pacheque , Chepelio , Perika enz. met verschiet van goede ankerplaatsen voor schepen : doch dewyl Mr. Dampier in zyn Reystogt rondom de Werreld daar een byzondere beschryving van gegeeven heeft / zal ik daarvan niet meer zeggen ; dan dat het een zeer schoone en vermaakelyke baai is / die gelyk ze goede ankerplaatsen verschaft / zo leveren de eylanden ook overvloed van hout / water / vruchten/ vogels / en verkens / ten dienste der schepen uyt. Baai van Panama.

De Landsdouw van 't binnenste gedeelte des lands is doorgaans zeer goed / en de aarde meestendeels zwart. Van de Golf van St. Michael tot de richgel bergen na de kant van Karet-baai / is 't vlak land / wel bewaterd met rivieren / die in de golf uytloopen. Maar Landsdouw.

dicht by de golf is 't heel moerassig/ zo dat het niet wel moogelyk is daar ontrent langs dien oever te reyzen. Bewesten de rivier Kongo wordt het land bergachtiger en drooger/ maar 't is met vermaakelyke valleyen vermengd/ totdat men voor de rivier Cheapo komt; en dus verre is 't gansche land byna als eene bosschaadje. Doch hier begint het veldland/ zynde droog en grasachtig/ met kleyne bergen en eenig geboomte vermengd. Deeze bergen zyn vruchtbaar tot boven toe/ hoewel ze na beneden nog vruchtbaarder zyn: en zelfs de toppen van den Opper-richgel zyn met weelige boomen begroeid. Echter zyn de bergen/ uyt welke de Goud-rivieren by Santa Maria vloeijen/ onvruchtbaarder op de toppen/ en draagen niet dan eenig kreupelbosch hier en daar. De grond schynt bequaam te zyn om alles voort te brengen dat met het klimaat overeenkomt. Ik geloof dat 'er niets op Jamaika groeit/ of 't zou daar ook tieren/ en weelig groeijen/ gemerkt de vettigheyd van de aarde.

Geboomte. Het geboomte van dit land is op en aan de zyde der bergen landwaard in niet even eens als dicht aan zee: want daar het land hoog en droog is/ schynt het geboomte niet anders te zyn als een eenige groote bosschaadje van hooge boomen/ of een vermaakelyk woud van verscheydenerley groot geboomte/ met weynig ruygte om laag; zynde de boomen zo verre van malkanderen geplaatst/ dat een paerd een groot end weg te vierdoet daar tusschen door zou konnen rennen/ en dezelve met gemak ontwyken. De kruynen deezer boomen zyn doorgaans zeer breed uytgespreyd/ en ik acht dat het de schaduw en het druppen derzelve is/ 't welk belet dat'er iets onder groeit; want in de opene veldlanden/ of daar men de grond tot een plantazie bequaam gemaakt heeft/ groeijen kleyne gewassen in overvloed. Maar aan de zeekust/ daar het land veeltyds moerassig en onder water legt/ voornaamelyk by de monden van rivieren/ zyn de boomen niet hoog/ maar heesterachtig/ als Mangroves, doornstruyken/ bamboezen/ enz. Ook groeijen ze niet als bosschen of wouden/ die op een gevoeglyke afstand hier en daar verspreyd leggen; maar alles is zo dicht aan malkanderen begroeid/ dat het zeer moeijelyk is een weg door deeze moerassige grond te vinden.

Weeder. 't Weeder is ontrent evenceens/ als op andere plaatsen onder de heete luchtstreek/ op deeze breedte; echter heeft de nattigheyd meest de overhand. Het regen-saizoen begint in April of May/ en duurt in de maanden van Junius, Julius, en Augustus; en zyn de regens als dan zeer hevig. Wanneer de Zon ontrent deezen tyd eens tusschen de wolken doorstraalt/ is het zeer heet; want de lucht is dan zoel/ omdat 'er te dier tyd geen zachte windtjes zyn om dezelve te verkoelen; zo dat alles brandend heet is. Ontrent September beginnen de regens af te neemen; maar 't is wel November of December, en misschien een gedeelte van Januarius, eer ze ganschelyk over zyn: zulks dat het een heel nat land is/ en twee derde/ zo niet drie vierde deelen van het jaar/ regen heeft. Wanneer dezelve eerst komt/ dan is 't op de

de manier als onze regenvlaagen in 't Voorjaar / of 't is met donderbuyen / eerst eens op een dag / daarnaa twee of driemaal ; en eyndelyk alle uuren schier een buy / die menigmaal met hevige donder en bliksem verzeld is : als wanneer de lucht tusschen 't geboomte dikwils een benaauwde zwavelachtige reuk heeft. Naa dit veranderlyk weer heeft men vyf of zes weeken lang gestadige regens eenige dagen en nachten achter een / zonder donder en bliksem / maar zeer zwaar en langduurende. Evenwel heeft men tusschen beyde / zelfs in 't natste saizoen / eenige mooije dagen / alleenlyk met donderbuyen / en dat somtyds een week achter een. Deeze donderbuyen veroorzaaken gemeenlyk een gevoelige wind / doordien de wolken het Dampgewest drukken / en deeze wind is zeer verquikkend / en maatigt de hitte : maar dewyl de boomen van dit aaneengeschakeld woud daardoor geschud worden / zo is de drop niet min moeijelyk als de regen zelf. Wanneer de buy over is / hoort men een groot end wegs 't gequaak van kikvorschen en padden / 't gebrom van de Musschiten of muggen / 't geblaas of geschuyfel der slangen en ander ongedierte / heel luyd en onaangenaam / en van sommige gelyk 't gequaak der Eenden. De Musschiten houden zich voornaamelyk in de laage moerassige landen dicht by de rivieren of zeen : evenwel is dit land niet zo byster van dit ongedierte geplaagd als sommige heete landen. Wanneer de regens op 't geboomte vallen / maaken ze een hol of klaterend geluyd / maar de vloeden / die 'er uyt ontstaan / rukken menigmaal de boomen om verre / gelyk ik in 't verhaal van myne togt over land aangemerkt heb. Deeze maaken dikwils een dam in de rivieren / totdat 'er een andere vloed komt die de boomen weder driftig maakt. Somtyds stroomen de vloeden ook wel over een breede vlakte / en maaken dezelve als een meir. De koelste tyd is hier ontrent onze Kerstyd / en dan begint het mooi weeder te komen.

Van de Boomen, Vruchten enz.

Op de Landëngte van Amerika.

GElyk dit land zeer boschachtig is / zo heeft het ook een groote menigte van verscheydenerleye boomen / zo vruchtdraagende / als andere / die by ons in Europe onbekend zyn.

De Kattoenboom is de grootste van allen ; en groeit op de meeste plaatsen der Landëngte in menigte ; doch op de Samballôs , of eenige andere van de omleggend eylanden / gedenkt my niet denzelven gezien te hebben. Hy draagt een dop ontrent zo groot als een Nootemuschaat / die vol van korte wolle of dons is / welke ryp zynde uyt de dop barst / en door de wind weggewaaid wordt / zynde van weynig dienst. Het voornaamste gebruyk dat men van deeze boomen Kattoen-boom.

 heeft /

heeft / is dat'er kanoes en Periagôs van gemaakt worden / welke laatste van de eerste ontrent zo veel verscheelen / als sloepen van kleyne roeischuytjes. De Indiaanen branden de stammen hol uyt ; maar de Spanjaards behouwen en bedisselenze ; want het hout is gemaklyk te bewerken / zynde zachter dan Willigen hout.

Cederboomen.

De Cederboomen deezes lands zyn aanmerkelyk om hunne hoogte en grootte ; men heeft 'er op 't vaste land die zeer treffelyk zyn : maar op de eylandtjes staat my niet voor die gezien te hebben. Zy groeijen ter weder zyde aan de zeekant / doch voornaamelyk aan de Noordzyde. Het hout is heel rood / net van draad / en zeer welruykende / maar men maakt 'er geen beter gebruyk van / dan de Kattoenboomen / dewyl ze alleenlyk tot kanoes en Periagôs dienen. Van den overvloed kan men hieruyt oordeelen / dat indien de Indiaanen een daar van willen om verre hakken / tot een kanoe / zy 'er geen twintig roeden verre om gaan zullen / al was hy ook nog zo mooi ; want gemeenlyk staan 'er genoeg aan de kant der rivieren / daar ze hem meenen in 't water te brengen.

Makaw-boom.

Op 't vaste land zyn verscheydene boomen van de soort der Palmboomen / onder dewelke men den Makaw-boom wel mag rekenen. Deeze groeit met menigte op moerassige of vochtige gronden ; en my heugt niet die ergens gezien te hebben ' dan aan de zuydzy der Land-engte / daar meestendeels een natte grond is. Hy is niet heel hoog ; de stam schiet tien voet of meer opwaards / en is met uytpuylende ringen / die met lange prikkels bezet / en een zeekere afstand van malkanderen zyn / omvangen. Het middelste des booms is pit / gelyk dat van den vlier-boom / beslaande de halve dikte van den stam. De stam is kaal / zonder takken / tot aan den top toe / alwaar bladen of takken uytschieten van 12. of 14 voeten lang / en anderhalf voet breed / loopende schuyns toe na 't eynde. De rib of struyk van dit blad is aan de buytenzy met steekels bezet / en 't blad zelf is aan de rand gekarteld / en daar 't op zyn breedst is / ontrent zo dik als een hand. Aan den top deezes booms / en in 't midden van deeze bladen / groeit een soort van beezien die in trossen voortkomen / elk ontrent zo groot als een kleyne peer / doch een groote menigte daarvan byeen ; zy zyn eyrond van fatsoen / en geel of roodachtig als ze ryp zyn. Van binnen is 'er een steen / en 't buytenste is draadachtig en wat slymerig ; de smaak is zuurachtig / wat t'zamentrekkende in de mond / maar echter niet onliefiyk. Als men deeze vrucht eet / byt menze van de steen / en naa datmenze wel gekaauwd heeft / spuuwt men de draaden of veezels uyt. De Indiaanen hakken deeze boom dikwils om verre / alleenlyk om de vrucht ; maar die wat laag en zwak zyn / kan men met zyn hand wel neerwaards buygen. Het hout van deezen boom is zeer hardt / zwart / en zwaar / en is van grooten dienst : het splyt zeer gemaklyk / en de Indiaanen gebruyken 't veel zo tot het bouwen van hunne wooningen / als tot andere dingen / tot welken eynde zy deezen boom tot dunne planken of latten splyten. De mannen maaken van dit hout ook punten tot hunne pylen / en

De

de vrouwen schietspoelen / die zy tot het weeven van haar kattoengewrynken.

Op 't vaste land groeit ook de Bibby-boom, alzo genaamd naar zekere vochtigheyd die'er uytdruypt / en welke onse Engelsche Bibby noemen. Deeze boom heeft een rechte dunne stam / niet dikker dan een mans dye / maar wel 60 of 70 voet hoog. De stam heeft geene bladen of takken / maar is steekelachtig: de takken schieten boven aan den top uyt / en aan de zelve groeijen de beeziën in menigte / even als een krans rondom het onderste van den tak. De boom heeft van binnen een dun pit; het hout is zeer hard / en zo zwart als inkt. De Indiaanen hakken den boom niet / maar branden hem over deyre / om by de beeziën te komen / deeze zyn wittachtig van kleur / en ontrent zo groot als een Nootemuschaat. Zy zyn zeer oliachtig / en de Indiaanen stampenze in een holle bak of trog / daarnaa kookenze / en gieten het water dan door; wanneer dit koud is / drijft'er een klaare oli op / die zy afscheppen: deeze olie is ongemeen bitter. De Indiaanen gebruyken dezelve om 'er zich mede te smeeren / en onder de verwen / waarmede zy zich beschilderen / te mengen. Wanneer de boom jong is / tappen zy 'er vocht uyt / en steeken een blad in 't gat dat zy 'er in geboord hebben / waaruyt deeze Bibby dan in menigte druypt. Het is een weyachtig vocht van een aangenaame rinsche smaak / wordende gedronken een dag of twee naadat het is afgetapt. Bibby-boom.

Op de eylanden groeijen Kokos-boomen / maar niet op de Land-engte / dat ik weet / en geen Kakao-boomen op beyde.

Op 't vaste land wast een boom die een vrucht draagt als een kars / maar vol van steenen / en nooit zacht. Men heeft 'er ook Plantain-boomen in overvloed; deeze hebben een stam bestaande uyt verscheydene bladen of schorsen / die de eene van onder de andere opschieten / en spits na boven toeloopen / met een langwerpige vrucht aan de top: de schorsen of bladen / die zeer lang en groot zyn / spreyden zich uytwaards van den stam / gelyk als of dezelve met pluymen of veeren bestoken was. Zy groeijen niet in 't wild / 't en zy wanneer menze in 't regensaizoen de rivier af voert / enze in de aarde zet / waardoor ze hen zelven dan voort zaaijen. De Indiaanen zettenze op rygen of in dreeven / daar geen kreupelbosch is / alwaar ze dan een vermaakelyk bosch maaken. Zy vellen ze neer om by de vrucht te komen / en dewyl de stammen groen en sappig zyn / houwen zyze met eenen slag van een byl om verre.

De Bonanôs groeijen ook zeer overvloedig op de Landengte: 't zyn een soort van Plantains; de vrucht is kort en dik / zoet en meelachtig; zy laat zich best raauw eeten / waarentegen de Plantain best gekookt smaakt. Bonanos.

Op de eylanden groeit een groote menigte van Mammi-boomen, die met een gladde en rechte stam 60 voeten en hooger opschieten. De vrucht is zeer gezond en lekker / van fatsoen eenigsins als een peer / maar veel grooter / met een kleyne steen of twee in 't midden. Mammi.

Mammi-Sappota. De Mammi-Sappota verscheelt iets van de andere / en is een kleyner en vaster vrucht / van een schoone kleur als ze ryp is : zy is maar schaars op de Eylanden / en geen van beyde groeijen op 't vaste land.

Sapadillôs. Zo vint men ook geen Sapadillôs op de Landëngte / alhoewel 'er een groote menigte van op de eylanden is. De boom is niet zo hoog als de voorgaande / hy groeit zonder takken tot aan den top / alwaar hy zich in leden uytspreydt gelyk een Eyke. De vrucht is zeer aangenaam van smaak / van grootte als een Bergamot-peer / en van schil gelyk een graauwe Pippeling.

Pyn-appel. Op de Landëngte groeit ook die lekkere vrucht / welke wy den Pyn-appel noemen / van fatsoen niet ongelyk een Artisjok / en zo groot als een mans hoofd. Zy groeit als een kroon op de top van een steel die ontrent zo dik is als een arm / en anderhalf voet hoog. De vrucht weegt gemeenlyk ontrent zes pond / en is binnen korte steekelige bladen / gelyk een artisjok / besloten. Men stroopt deeze bladen niet / maar men schiltze af om by de vrucht te komen / die zonder pit of steen is. Zy is zeer sappig / en sommige beelden zich in dat'er de smaak in is van allerley lekkere vruchten onder een vermengd. Zy wordt t'allen tyde van 't jaar ryp / en wordt aangequeekt uyt nieuwe planten. De bladen deezer plant zyn heel breed / ontrent een voet lang / en groeijen uyt de wortel op.

Prikkel-peer. Men vindt op 't vaste land ook de Prikkelpeer / zynde een dikgebladerde plant / ontrent vier voeten hoog / en overal vol van steekels. Dat gene 't welk men de peer noemt / groeit aan 't eynde van het blad / en is een goede vrucht / die van de Indiaanen en andere veel gegeeten wordt.

Popes heads. Daar zyn ook Popes Heads zo als wyze noemen [of Pauzen-koppen] op 't vaste land. 't Is een plant of heester vol van spooren of steekels van een span lang / scherp / dik / en hard / met een zwarte punt. Zy maaken een zeer goede heyning / want ze quetsen de voeten van den genen die 'er tusschen komt.

Suyker ried. Men heeft op de Landëngte ook Suyker-rieten; maar de Indiaanen maaken 'er geen ander gebruyk van dan dat zyze kaauwen / en 't sap daar uyt zuygen.

Manchinel. Daar is op de Eylanden een boom die Manchinel geheeten wordt / en deszelfs vrucht is de Manchinel-appel. Dezelve is in reuk en kleur een aangenaamen lieflyken appel gelyk / zynde kleyn en welriekend / maar van een vergiftigen aardt : want indien men van eenig dier eet dat zich met die vrucht voedt / men wordt 'er door vergeeven / hoewel misschien niet doodelyk. Deeze boomen groeijen op groene plekken lands / zy zyn laag / hebben een groote stam / en spreyden zich wakker met dichte bladeren uyt. Ik heb verstaan dat het hout wel tot ingeleyd werk gebruykt wordt / want het is mooi gevlamd : maar daar is gevaar zelfs in 't af te houwen / want het sap is zo fenynig / dat als maar een spaander onder 't kappen tegen eenig gedeelt van 't lig-

lighaam aan springt / zo vertoont zich aanstonds een blaar op die plaats. Zeker Franschman van ons gezelschap lag op een van de Samballôs eens onder een van deeze boomen om zich wat te ververschen / maar 't regenwater dat 'er van af droop op zyn hoofd en borst / maakte daar overal zo veel blaaren / gelyk als of hy met Spaansche vliegen bestrooid was: 't was met groote moeite dat wy hem in 't leeven behielden; en toen hy al geneezen was / bleeven 'er zulke putten van over / gelyk als van kinderpokken.

De Maho-boom die hier groeit / is ontrent zo groot als een Esschenboom; daar is nog een andere soort van Maho die kleyner is / en op vochtige en moerassige plaatsen groeit zy aan de kanten der rivieren / of by de zee: de schors daarvan is als gerafeld kanifas / als men 'er een end van grypt / scheurt het af met vezels tot den top van den boom toe; deeze vezels zyn lang / dun / en heel sterk / zo dat men 'er kabels / en want voor kleyne schepen / van maaken kan. De Indiaanen gaan 'er dus mee te werk: zy scheuren de bast met groote reepen af / en daar trekken zy dan grooter en kleyner vezels af / zo als zy willen; deeze zuyveren zy / en kloppenze / waarnaa zyze tot garen of touw draayen / rollende dezelve met de vlakke hand op de knie of dye / op zodaanig een wyze gelyk de Schoenmaakers haar draad draayen / maar veel gaauwer; hiervan maaken ze netten om te visschen / doch alleenlyk voor groote visch gelyk Tarpons of diergelyke Maho-boom.

De boom die Kalabassen draagt / is kort en dik; de Kalabas groeit hier en ginds tusschen de takken / gelyk onze appelen; zy is van een klootrond fatsoen / het buytenste is een harde dop / die 2. 3. 4. of 5 mingelen kan houden: deeze doppen of schaalen beezigen de Indiaanen als vaten tot veelerley gebruyk. Daar zyn tweederley soort van deeze boomen / maar het verschil is voornaamelyk in de vrucht / dewyl de eene zoet / en de andere bitter is; de stoffe van beyde is sponsachtig en sappig / doch dat van de zoete is echter wat amper en tzamentrekkend. Evenwel eeten de Indiaanen dezelve dikwils als zy op een togt zyn / hoewel 'er geen heel lieflyke smaak by is; zy zuygen alleenlyk het sap / en spuuwen de rest uyt. De bittere soort is niet eetbaar / maar zeer heylzaam / zynde goed voor koortsen; en een afziedsel daarvan tot een klisteer gebruykt / is een verwonderlyk hulpmiddel tegen snyding en krimping in de darmen. De doppen der Kalabassen zyn bykans zo hard / als die van kokos-neuten / maar niet half zo dik. De Kalabas van Darien is gevlakt / en zeer in achtinge by de Spanjaarden. Kalabas-boom.

Daar zyn ook Kawoerden / die langs de grond groeyen / of by menigte langs de boomen opklimmen / als Pompoenen / of wyngaarden: van deeze zyn 'er ook twee soorten / zoete en bittere. De zoete zyn eetbaar / maar niet lieflyk / en de bittere zyn een medicyn voor 't kolyk / koortsen / hardlyvigheyd / enz. in een klisteer gebruykt; maar de Indiaanen achten dezelve voornaamelyk om de schaalen of doppen / en de grootste soort dienen hen in plaats van emmers / gelyk de kalabassen hen dienen tot kommen / koppen / en kelken om uyt te drinken, Kawoerden.

Zy

Zy hebben ook een plant die by hen van een goed gebruyk is / en by ons Silk-gras of Zyde-gras wordt geheeten. Het groeit by menigte in vochtige plaatsen aan de zyden der bergen. De wortels zyn knobbelig en schieten bladen uyt gelyk een lemmer van een zwaerd / zo dik als een hand in 't midden van 't blad / doch na 't end toe wordt het wat dunner / en eyndigt aldaar met een spitse punt; dit blad is een elle of twee lang / en aan de kanten gekarteld of getand gelyk een zaag. De Indiaanen snyden deeze bladen af / droogenze wel in de zonne / en kloppen of beukenze dan nog meer / dan wy de hennip / totdat ze worden als fyn vlas; want het blad zelf is niet anders dan een verzameling van vezels / ter wederzyde in een vlies besloten. Deeze vezelingen draaijen ze gelyk die van den Maho-boom / en maaken 'er koorden van voor hangmatten / en allerley touwwerk / maar inzonderheyd fyne netten voor kleyne visch. In Jamaika gebruyken de Schoenmaakers dit tot hun garen / zynde sterker dan eenig ander: de Spaansche vrouwen maaken 'er kousen van / welke men zydegras-kousen noemt / en zeer duur verkoopt: daar wordt ook een soort van kant van gemaakt / die veel van de halfslachtige vrouwen in Westindie gedraagen wordt.

Ligt hout. Hier groeit ook een boom ontrent zo groot als een Olmboom / waarvan het hout zeer ligt is / en daarom van ons Ligt hout genoemd wordt. De boom heeft een rechte en dikke stam / en 't blad is als dat van een Okkernoot. Een man kan een groote party van dit hout / als 't afgekapt is / op zyne rug draagen. Het gelykt van stoffe wel na kork / doch de kleur is wit / en de draad grover dan die van vuuren hout / en byna als de kattoenboom. Ik weet niet of het zo sponsachtig is als kork / echter acht ik dat het zeer goed zou zyn om stopsels of proppen voor de trompen van grof geschut te maaken. Het is zo ligt dat men van drie of vier balken / die ontrent zo dik zyn als een mans dye / en vier voet lang / een vlot kan maaken / waarop twee of drie mannen zich in zee moogen begeeven. De Indiaanen maaken 'er groote vlotten van op deeze wyze: zy neemen balken van dit hout die niet heel dik zyn / deeze binden zy neffens malkanderen met Maho-touwen / en maaken 'er zo een vlot van / waarop zy dan andere zulke balken overdwars leggen / en die met lange pennen van Makaw hout aan de onderste vast maaken; want dit hout is zo zacht / dat 'er de pennen gemakkelyk konnen ingeslagen worden / en evenwel blyven ze 'er styf in beklemd. Deeze vlotten / indien ze met planken belegd waaren / zouden wel na onze verwers vlotten te Londen aan de Teems gelyken. De Indiaanen gebruykenze voornaamelyk / om over een groote rivier te vaaren / daar zy geene kanoes hebben; of ook wel om te visschen.

Wit hout. Een andere boom is 'er dien wy Wit hout noemen: De stam daar van is 18 of 20 voeten hoog / gelyk een groote Wilge / en ontrent zo dik als een mans dye. Het blad is heel kleyn als de Senebladen / het

het hout zeer hart / dicht en zwaar / en uytneemend wit / overtreffende alle het Europeesch hout dat ik ooit gezien hebbe / en is zeer fyn van draad ; zulks dat ik geloof dat het voor schrynwerk zeer goed zou zyn. Nergens heb ik deezen boom gezien dan op de Landengte.

Tamarinde.

Men heeft hier ook Tamarinde van de bruyne soort / die goed is / indien ze maar wel behandeld wierdt. De boom spreydt zich breed uyt / en is zeer groot van zyne soort ; hy groeit doorgaans op een zandgrond / dicht by een rivier.

Locust-boom.

Ook groeit hier de boom die de Locust-vrucht draagt ; de wilde is 'er in groote menigte / en gelykt wel wat naar de Tamarinde.

Bastaard kaneel.

Insgelyks heeft men 'er Bastaard-kaneel ; deeze boom groeit alleenlyk op 't vaste land / en draagt een haauwe of dop korter dan die van boonen / maar dikker.

Bamboesen.

Bamboezen groeijen hier in groote menigte als doornen by geheele bosschen : de rieten schieten 20 of 30 uyt eenen wortel op / en zyn met steekels bezet : zy maaken de plaatsen daar ze groeijen / welke gemeenlyk moerassig / of aan de zyden der rivieren zyn / ondoorgangklyk ; men vindtze meest op 't vaste land / en op de eylanden zyn 'er maar weynig.

De Holle bamboezen zyn alleenlyk op 't vaste land ; zy groeijen twintig of dertig voet hoog / en zo dik als een mans dye ; zy hebben quasten anderhalf voet van malkanderen / en van de eene quast tot de andere is een holte die ontrent twee vaan kan houden / zo dat ze tot verscheydenerley gebruyk dienstig zyn. De bladeren van dit gewas zyn gelyk vlier-bladen / die boven op den top van elk ried groeijen / als een dicht bosch.

Mangroves.

De Mangrove-boomen groeijen op uyt het water / zo wel op de eylanden / als op 't vaste land / schietende uyt verscheydene wortelen op / die in malkanderen geklitst zyn: deeze wortelen of stompen vertoonen zich eenige voeten boven water / alhoewel ze vry diep van onder 't water voortkomen ; en eyndelyk vereenigen ze zich tot een stam van een kloeke en lange boom / die een voet of twee in zyn middellyn dik is. Ter plaatse daar deeze boomen groeijen / kan men niet wel doorkomen / zo dicht zyn de wortelen in malkanderen geklitst. De schors der Mangroves die in zout water groeijen / is rood van kleur / en wordt tot leertouwen gebruykt. Ik heb eenige reden om te gelooven / dat de boom van welke de Peruviaansche bast gehaald wordt / een soort van Mangrove is ; want toen ik laatst te Arika in Peru was / zag ik een Karavane van ontrent 20 Muylezels met deeze schorse aankomen / dewelke in een pakhuys ontlaaden wierden. Een van onze maats / die Spaansch kende / vroeg een Spanjaard / die deeze trop geleyde / vanwaar hy die schorse haalde ? Hy antwoordde / van een meir van versch water / achter een berg / een

groot end landwaard in / wyzende met eene na een zeer hooge richgel bergen / die wy verre van ons / en een groot end van de zee zagen. Verder gevraagd zynde na den boom / daar die schorsse aan groeide / beschreef hy ons dezelve zodaanig / dat onze Volk zeyde / Zeker / 't moet dan een Mangrove weezen: waarop de Spanjaard antwoordde / Ja een versch-water Mangrove: echter zeyd hy dat het een zeer kleyne boom was / 't welk de Mangrove nogtans niet is / 't en waare der een kleyne soort van was. Wy bragten verscheydene bossen van deeze schorssen met ons / en ik bevond / door dezelve dikwils in Virginie en elders te gebruyken / dat het de rechte soort was; ook heb ik 'er nu nog van by my;

Peper. Zy hebben tweederley soorten van Peper, de eene genaamd Bell-peper en de andere Vogel-peper, beyde in groote menigte / wordende veel van de Indiaanen gebruykt. Zy groeijen beyde aan een heester ontrent vyf vierendeel van een elle hoog. De Vogel-peper heeft het kleynste blad / en wordt by Indiaanen / die 'er veel van eeten / beter geacht dan de andere.

Rood hout. Daar is op 't vaste land ook een soort van Rood hout, 't welk van goed gebruyk voor Verwers zou konnen zyn: Het groeit meest na de kant van de Noord-zee / aan eene rivier die na de Samballôs strekt / ontrent twee Engelsche mylen van den oever der zee / alwaar ik een groote menigte van die boomen zag. Zy zyn dertig of veertig voeten hoog / ontrent zo dik als een mans dye / en de schors van buyten is vol van holligheden of kerven. Als het hout afgehouwen is / vertoont de kleur zich geel: Met dit hout / en een zekere aarde die ze daar te land hebben / verwen de Indiaanen 't kattoen tot hunne hangmatten en rokken. Ik nam 'er eens een proef van / en naadat ik het twee maalen in schoon water gekookt had / was dit water zo rood als bloed. Ik doopte der een stuk kattoen in / 't welk 'er een goed rood door kreeg; en wanneer ik het waschte / wierdt het maar weynig bleeker / 't welk ik alleenlyk toeschreef aan 't gebrek van iets om de kleur vast te maaken: want men kon door geen wasschen de verw daaruyt krygen: het was een zeer schoon en hoog rood.

De Indiaanen hebben verscheydene wortelen die zy planten / voornaamelyk Potatos, welke zy braaden en eeten.

't Zelfde doen zy ook ontrent de Yams of Jams / van welke zy tweederley soorten hebben witte en paersche.

Kassava. Zy hebben eenen wortel geheeten Kassava, gelykende wel wat naar een pingsternakel; daar zyn twee soorten van deeze / een zoete en een vergiftige. De zoete braaden en eeten zy gelyk de Potatos en Jams: van de vergiftige maaken ze brood / naadat zy 'er het sap / 't welk schaadelyk is / eerst uytgeparst hebben; waarnaa zy 't overige fyn raspen / en op een platte steen die op 't vuur legt langzaam strooijen / waardoor het tot een koek of brood bakt / van 't welke de onderste zyde hard gebakken en bruyn is / de rest is ruuw en wit /

Wafer 43.

wit / gelyk onze haver-weggen; zy zyn gewoon dezelve op de huyzen of heggen te hangen / alwaar ze droogen / en ruyg worden. In Jamaika worden ze veel gebruykt in plaats van brood / en zo ook in andere Westindische Eylanden.

De Indiaanen aldaar hebben ook Tabak, dewelke groeit gelyk die in Virginie, doch is niet zo sterk / misschien door gebrek van verplanten / en bearbeyden / waarop de Indiaanen zich niet verstaan: want zy winnen dezelve alleenlyk van zaad in hunne plantazien. Als ze gedroogd is / stroopen zyze van de steelen; en twee of drie bladen op malkanderen leggende / rollen zy die overlangs t'zamen tot een rol met een kleyne holte in 't midden; hier rollen zy weder andere bladen overheen op dezelfde wyze / de een naa de ander / totdat de rol zo dik is als 't gewricht van een mans hand / en twee of drie voeten lang.

Hunne manier van rooken / als zy in een gezelschap byeen zyn / is aldus: Een jongen steekt een end van de rol aan brand tot een kool / en maakt het gedeelte dat 'er naast aan is nat / opdat het niet te ras verteeren zou: dit aangestooken end steekt hy in zyn mond / en blaast de rook door de lengte van de rol in 't aangezigt van yder een van 't gezelschap / al waaren 'er ook twee of drie honderd by een: Zy in hun gewoonlyk postuur op bankjes zittende / maaken met hunne handen / die ze onder hunne monden en neuzen houden / een soort van een trechter / en ontvangen alzo de rook die hen toegeblaazen wordt / dewelke zy zeer sterk en greetig opsnuyven / zo lang als zy eenigsins hunnen adem konnen inhouden; en zy schynen een ongemeen behaagen te hebben in de verquikking die 't hen geeft. Hoe de Indiaanen die rooken.

Van de

DIEREN.

En eerst van Viervoetige Beesten, en Kruypend Gedierte.

DE verscheydenheyd van beesten in dit land is niet heel groot; maar de grond is zo vruchtbaar / dat indien eenig gedeelte van 't zelve klaar gemaakt was van 't geboomte / het buyten twyfel een goede weyde zou geeven om ossen / koeijen / verkens / of andere beesten die men uyt Europa in die Gewesten brengt / op te houden.

Dit land levert van zich zelven een soort van verkens uyt die Pekary geheeten worden / gelykende wel wat na de Virginische ver- Pekary.

verkens: zy zyn zwart / hebben kleyne korte pooten / doch zyn bry rad. Een ding is zonderling aan dit beeſt / en dat is / dat het den navel niet op de buyk / maar op de rug heeft; en dat nog vreemder is / indien men de Pekary doodt / en binnen drie of vier uuren op zyn langſt den navel niet uytſnydt / zo wort al het vleeſch zo daardoor ontſteeken / dat het niet alleen onbequaam is om gegeeten te worden ; maar ook onverdraagelyk ſtinkt ; en anders blyft het eenige dagen goed / en is een gezonde / en voedzaame ſpys / van een goede ſmaak. De Indiaanen droogen dit vleeſch / wanneer zy 't bewaaren willen ; waarvan de ik manier in 't vervolg beſchryven zal. Deeze dieren loopen doorgaans met geheele kudden byeen ; en de Indiaanen gaan 'er op te jagt met hunne honden / en treffenze met hunne lanſen / of ſchietenze met pylen/ naar dat het hen gelegen komt.

Warri. De Warri is een andere ſoort van een wild verken / dat daar te lande valt / en ook een goed eeten is. Het heeft kleyne ooren / maar groote ſlagtanden / en 't haair of de borſtels zyn lang / en zo dicht over 't ganſche lyf / als een grof bont. De Warri is een fel dier / en vecht met de Pekary of eenig ander beeſt dat hem voorkomt. De Indiaanen jaagen deeze even als de andere / en handelen met het vleeſch op dezelfde wyze/ uytgenomen wat de navel betreft / het welk iets byzonder is alleenlyk in de Pekary.

Harten. Zy hebben redelyk veel Harten, gelykende naar onze roſſe harten / maar die jaagen of dooden zy nooit / nochte willen zy van 't vleeſch eeten / hoewel het zeer goed is; maar wy waaren 'er niet vies van. Of het uyt eenig bygeloof is / of om eenige andere reden dat zy zich daarvan onthouden / is my onbekend ; maar wanneer zy zagen dat ſommige van ons volk dezelve doodden en aten / wilden zy 'er niet alleen niet van eeten/maar ſcheenen 'er miſnoegd om te zyn. Evenwel bewaaren zy de hoornen van deeze harten/ en zettenze op in hunne huyzen; doch 't zyn alleenlyk zulke die door deeze dieren afgeworpen worden ; want ik heb nooit een vel of kop van deeze beeſten onder hen gezien, waardoor men zou moogen denken dat ze van de Indiaanen gedood waaren : en zy zyn te ſnel voor de Warri , indien zy 'er al niet tegen op zouden konnen.

Honden. De Honden die ze hier hebben / zyn kleyn / niet wel gemaakt / met ruyg en vlokkig haair / gelyk onze baſtaard ſoort. Zy dienen alleenlyk om te blaffen en 't wild op te doen / en door hun geblaf de Jaagers te waarſchouwen om met hunne pylen te ſchieten. Zy zullen op deeze wyze van den ogtend tot den avond loopen / en niet doen als keffen / zo dat van twee of drie honderd beeſten die zy in een dag opdoen / zelden meer als twee of drie gedood worden/ en dat niet door daar op aan te vallen / maar door dezelve te bezetten / totdat de Jaagers daar bykomen. Groote ſterke Doggen zouden hier beter werk maaken / en 't zou den Indiaanen miſſchien wel aanſtaan / dat men 'er een teelt van overbragt ; maar zy moſtenze van by hunne huyzen houden / of

ze zouden perykel loopen van wild te worden in dit land.

Hier zyn ook Konynen; zy zyn zo lang als onze haazen; maar ik weet niet dat hier haazen zyn. Deeze Konynen hebben geene staerten, en maar kleyne korte ooren, en lange klaauwen aan hunne pooten. Zy onthouden zich tusschen de wortelen der boomen en maaken geen kuylen. De Indiaanen jaagenze ook, maar zy zyn 'er niet in groote menigte, zy smaaken heel wel, en zyn nog malser als de onze. Konynen.

Daar zyn ook groote menigten van Meerkatten, sommige wit, maar meest zwart; eenige hebben baarden, en andere zyn baardeloos; zy zyn middelslag van grootte, maar ongemeen vet in het droog saizoen, als de vruchten ryp zyn: hun vleesch is goed, en wy aten 't zeer veel. De Indiaanen waaren in 't eerst schuuw om 'er van te eeten; maar zy liet 'er en zich haast toe beweegen, ziende dat wy 'er zo smaakelyk van aten. In het regen-saizoen hebben ze dikwils wormen in hun ingewandt: 't is gebeurd dat ik een handvol kreeg uyt een Meerkat die wy open sneeden, en sommige van de zelve waaren 7 of 8 voet lang. Deeze Meerkatten zyn zeer potsachtig, en rechten veele kuuren aan als men door de bosschen gaat, springende van den eenen tak op den anderen, met de jongen op hunne rug; zy grynsden ons leelyk toe, en pisten ons, als zy 'er gelegenheyd toe hadden, op 't hoofd. Wanneer ze van den eenen hoogen boom op den anderen willen, en dat de takken wat te verre van een zyn om ze te bespringen, zullen ze somtydts aan malkanders staerten hangen als een ketting, en zwaaijen of slingeren alzo heen en weer, zo lang totdat de laagste een tak grypt, en dan de andere op trekt. Meerkatten.

Ossen, paerden, ezels, schaapen, geyten, of andere diergelyke beesten die wy voor spyze of tot den arbeyd gebruyken, vindt men hier niet. Maar de Indiaanen worden byster geplaagd van Rotten en Muyzen, die meestendeels graauw zyn; en een party katten zoud hier alzo aangenaam een geschenk weezen als betere honden om te jaagen. Toen ik de Landëngte verliet, waaren 'er twee Indiaanen die aan de Samballôs op ons schip quamen, en met ons na de Koorn-eylanden en Karthagena gingen kruysen: en toen ze weder van ons zouden scheyden, en wy hen door eenig geschenk wilden verpligten, badt een van hem om een kat die wy aanboord hadden; welke wy hem niet zo dra gegeeven hadden, of hy en zyn makker gingen aanstonds, zonder na eenige andere gift te wachten, in hunne kanoe, en roeiden met blydschap weg: want zy hadden 't gebruyk van katten geleerd, terwyl ze by ons aanboord waaren. Rotten en muyzen.

Daar zyn slangen, maar van wat soort weet ik niet wel, ook heb ik 'er van geen Ratel-slangen gehoord. Spinnekoppen zyn 'er veel, en die zeer groot, maar niet fenynig. Luyzen hebben de Indiaanen op 't hoofd, die ze met de vingers weeten te grypen, en op eeten zo dra zyze vangen. Ongedierte.

By de Samballôs is een zeker ongedierte in groote menigte naar

een slak gelykende/ 't welk wy een Soldier (of Soldaat) noemen: maar op 't vaste land staat my niet voor dat ik die gezien hebbe: een derde part van 't lyf na 't hoofd/ het welk buyten de schelp steekt/ gelykt wel naar een gekookte garnaal/ hebbende kleyne klaauwtjes/ en twee schaeren gelyk een krab: dat gedeelte/ 't welk in de schelp of hoorn is/ is eetbaar/ en smaakt zeer wel/ zynde zo malsch als merg. Het voorste deel is beenachtig/ en nergens toe nut: wy zyn gewoon een party daarvan by 't achterste end aan een speetje te rygen/ en die alzo te braaden. Dit gedierte krygt zyn voedsel op de grond/ eetende 't gene van de boomen valt. Onder de kin hebben ze een zakje/ waarin zy eenige spys tot voorraad bewaaren/ behalven dat hebben ze een zakje met zand in 't lyf/ 't welk men altyd moet uytneemen/ als menze eeten wil. Verscheydene andere schelpvisschen hebben doorgaans iets gelyk een darmtje dat door hun lyf loopt/ en vol zand is/ 't welk men dient uyt te neemen/ als menze wil eeten/ of anders zoud het zeer tusschen de tanden kraaken. Indien deeze Soldiers van de Manchineel-appelen eeten die van de boomen vallen/ dan wordt hun vleesch zo vergiftigd door dat fenynig sap/ dat degene dieze eeten als vergeeven daarvan worden: 't Is gebeurd dat sommige van onze maats zulke Soldiers gegeten hebbende zeer ziek daarvan wierden/ doch zy quamen 'er evenwel weer van op/ zonder eenig letsel. De Oli van deeze diertjes is een onfeylbaar hulpmiddel tegen verstyvktheyd of gekneusdheyd; ik zelf/ en veele andere neffens my/ hebben 't zo bevonden. De Indiaanen/ en ook de Kapers in Westindie/ gebruyken die oli/ en vinden 'er groote baat by: ons volk zocht dit gedierte al ruym zo veel op om 'er oli van te krygen/ als om het te eeten: deeze oli is geel van kleur gelyk wasch/ van dikte als Palm-oli.

Krabben. Op de Samballôs zyn/ zo ik meen/ ook Land-krabben, doch weynig; maar de Karibische eylanden/ alwaar ik gekruysd heb/ en voornaamelyk op Anguilla, zyn ze in menigte/ en sommige zo groot als de grootste zee-krabben die men te Londen ziet. Zy zyn ook op andere Westindische eylanden/ doch op Anguilla krielt het 'er van; en een ander Eylandtje daar dicht by heeft 'er zulk een overvloed van/ dat men 'et het Krab-cyland noemt. 't Is een heel goed eeten/ en de voornaamste spys der Inwoonderen/ die deeze krabben wakker opvangen. Als 'er een regen-buy geweest is komen ze voor den dag/ en dan kan menze best krygen. Zy onthouden zich in kuylen of holen als de konynen/ en graaven dezelve met hunne schaeren. Als ze voortgaan/ slaan ze nooit ter zyde/ of keeren zich om/ maar zy kruppen over alles heenen dat hen voorkomt/ beschermende zich met hunne groote klaauwen of schaeren/ terwyl zy met de kleyne voortkruppen; en alles wat zy aanvatten/ knyppen ze zeer vinnig. De Inwoonders van eenige deezer eylanden/ wanneer zyze vangen/ zettenze een dag drie of vier op een stuk lands/ daar Potatos groeit/ omze vet te maaken/ dewyl gezegd wordt/ dat ze van veel smaakelyker zyn.

Alligators en Guanôs, die ook een zeer goede spyze zyn / inzonderheyd de staert van een Alligator, heb ik in verscheydene gewesten van Westindie gegeeten; maar my staat niet voor die op de Landengte gezien te hebben. De Guano is in 't geheel een zeer goede spyze / en wordt beter gehouden als een kuyken / zo wel 't vleesch als 't nat daar dezelve ingekookt is. Hunne eyeren zyn ook zeer goed / maar die van den Alligator ruyken al te sterk na muskus. Alligators. Guanos.

Men heeft op de Land-engte zeer veel Haagedissen, zo groene als rood-gespikkelde; maar die op 't moerassig land en in 't kreupelbosch zich onthouden / zien 'er bruyner of donkerder uyt. Zy vallen niet groot / zynde doorgaans korter dan een span. Ik heb 'er de Indiaanen nooit van zien eeten. 't Zyn beestjes die niet ligt iemand leed doen / en de Indiaanen laatenze over en weer in hunne huyzen kruypen. Haagedissen.

Daar zyn ook kikvorschen / padden / en ander kleyn ongedierte / maar ik heb 'er geen byzondere aanmerking opgenomen.

't Gevogelte, en kleyne vliegende Diertjes.

DAar zyn verscheydenerley soorten van vogels / waarvan sommige by ons onbekend / en wegens hunne schoonheyd en smaak aanmerkelyk zyn.

Daar is een mooije Land-vogel / die men vry veel in de bosschen op de Landengte ziet / en van de Indiaanen Chikaly-Chikaly genoemd wordt; deszelfs geluyd gelykt wel iets naar dat van een koekoek / maar 't is scheller en vinniger. 't Is een groote en lange vogel / met een lange staert die hy overend draagt als een Haan; zyne vederen zyn van verscheydene mooije kleuren / als rood / blaauw / enz. De Indiaanen maaken somtyds een soort van voorschooten van de vederen die op deszelfs rug groeijen / maar zy draagenze zelden. Deeze vogel houdt zich meest op de boomen / vliegende van den eenen op den anderen / en zelden ziet men hem op de grond. Hy leeft van vruchten; zyn vleesch is heel bruyn / grof van draad / doch laat zich echter redelyk wel eeten. Chikaly-Chikaly.

De Quam is een groote en lange land-vogel / die desgelyks vruchten eet / en op de boomen vliegt: zyne vleugels zyn van een vaale kleur / maar zyn staert is heel donker / kort / stompachtig / en overend staande. 't Vleesch van deezen vogel is veel beter als dat van den anderen. Quam.

Men heeft 'er ook een rosse vogel / van fatsoen bykans als een Patrys / doch langer van nek en pooten / maar korter van staert. Hy loopt meest op de grond / en vliegt zelden; zyn vleesch is een zeer goede spys.

De

Korosou. De Korrosou is een groot zwarte vogel / zwaar en kloek als een kalkoen / maar de hen is zo zwart niet als de haan. De haan heeft een mooije kuyf van geele vederen op zyn kop / die hy heen en weer beweegt zo als hy wil: hy heeft ook lellen als een kalkoen; maar de hen heeft noch kuyf noch lellen. Zy onthouden zich op 't geboomte / en eeten vrughten; zy zingen grof en fyn / doch heel lieflyk en aangenaam / voornaamelyk voor de Indiaanen die hen trachten naa te bootsen / zo dat zy malkanderen ook antwoorden; en door dit middel worden ze van de Indiaanen naagespeurd: ook roepen de oude de jonge door dit geluyd. 't Vleesch is wat taai / maar anders heel goed van smaak. De Indiaanen werpen de beenderen van deeze vogels of in de rivier / of begraavenze in de aarde / omze de honden te onthouden / dewyl zy dezelve ongezond voor de honden achten / en zeggen dat ze dul daarvan worden. Ook laaten de Engelschen in Westindie de honden daar niet aan knaagen. De Indiaanen schieten deeze vogels met hunne pylen.

Papegaayen. Papegaaijen zyn 'er in overvloed / sommige blaauw / andere groen / en van fatsoen en grootte doorgaans gelyk de Papegaaijen / welke wy van Jamaika krygen. Daar is hier groote verscheydenheyd van dezelve / en zy zyn een zeer goede spys.

Parrekieten. Daar zyn ook veele Parrekiten meestendeels groen / en zo als op andere plaatsen; zy houden zich niet by de Papegaaijen / maar vliegen met groote vlugten alleen.

Makaw-vogel. Makaw-vogels zyn 'er ook by menigte; zy gelyken van fatsoen wel naar de Papegaaijen / maar zyn wel eens zo groot: zy hebben een bek als een valk / en een dikke staert / met twee of drie lange vederen daarin / die rood of blaauw zyn. De veeren over 't lyf zyn van verscheydenerley kleur / als blaauw / groen / rood. De wieken van sommige zyn rood / van andere blaauw / en de bekken geel. 's Morgens maaken ze een heel schreeuwachtig en schor geluyd / gelyk als iemand die door de keel spreekt. De Indiaanen maaken deeze vogels tam / gelyk wy de Papegaaijen en Exters: maar als zyze een tyd lang hebben opgesloten / en eenige woorden in hunne spraak leeren klappen / laaten zyze by dage uytvliegen in 't bosch onder de wilde / vanwaar zy tegens den avond weder in de Indiaansche huyzen of plantazien komen / en door hun geslodder en gekakel kennis van hunne aankomst geeven. Zy bootsen de stem der Indiaanen zeer net naa / als ook hunne manier van zingen; en 't geroep van den Chikaly-Chikaly schreeuwenze eveneens naa als de Indiaanen / die 'er zeer op afgerecht zyn. 't Is de schoonste en vermaakelykste vogel dien ik ooit gezien heb / en 't vleesch smaakt niet quaalyk / maar is zwartachtig en taai.

Specht. Daar is ook een soort van Spechten, met lange dunne bekken / gelyk die vogels hebben: deeze hebben zeer sterke klaauwen / waarmede zy tegen de stammen van de boomen opklimmen / en 'er zich zeer styf aan vast houden. Zy zyn wit en zwart gelyk onze Exters / maar mooijer gevlakt / en ook kleyner van lyf. Het vleesch heeft een aardachtige en slechte smaak; ik proefde der van toen ik met myne makkers reysde /

want

want de honger deed ons alles aangrypen; maar de Indiaanen eetenze niet.

Zy hebben veele tamme Hoenders by hunne huyzen / van tweederley soort / groot en kleyne: de grootste gelyken de onze vry wel / en zyn van verscheydenerleye kleuren / en niet kuyven. De Haanen willen wel vechten gelyk de onze / maar deeze Indiaanen scheppen geen vermaak in 't haanengevecht / gelyk die van Java. De kleyne soort hebben ruyge pooten / en dichte staerten / die zy overend houden / en de enden van hunne vleugels zyn gemeenlyk zwart. Zy kraaijen alle op hunne gezette tyden voor dag / even als de onze; en zy houden zich gestadig ontrent de huyzen / en loopen niet verre in de bosschen; haar vleesch en eyeren smaaken zo wel als de onze in Engeland / en zy zyn doorgaans vetter / maar de Indiaanen geevenze veel Maiz, 't welk zeer wel mest. Hoenders.

Deeze zyn alle de soorten van Land-vogels daar ik op gelet heb; want daar is nog veel kleyn gevogelte daar ik zo geen acht op sloeg; en deeze zyn in 't gemeen vry mooi / en zingen braaf. Ontrent de Samballôs en andere Eylanden / en langs de zeekust inzonderheyd aan de Noordzyde / is een groote menigte van zee-vogels: Op de kust der Zuyd-zee zyn 'er ook nog al; maar of de baai van Panama niet zo veel visch heeft omze te lokken / want daar is op verre na zo veel visch niet / als 'er is op de kust ontrent de Samballos, 't is altoos zeker dat 'er weynig zeevogels op de Zuydzeekust van de Landëngte zyn / in vergelykinge van de Noordkust / en inzonderheyd de Pellikaanen / die zeer veel ontrent de Samballos en de gansche Westindische kust zyn; maar my staat niet voor dezelve ergens in de Zuydzee gezien te hebben. Zee vogels.

De Pellikaan is een groote vogel / met een groote bek / korte pooten als een Gans / en een langen hals / die hy overend houdt gelyk een Zwaan. Zyne veeren zyn donker graauw / en hy is platvoetig: onder de keel hangt een zakje / 't welk vol zynde zo groot is als een paar vuysten. De matroozen dooden deeze vogels om die zakjes / van welke zy Tabaks-beurzen maaken; want zy konnen een pond tabak houden / en door een koegel daarin te hangen / weeten zy 'er haast het fatsoen aan te geeven. De Pellikaan vliegt zwaar en laag; men vindt niet dan visch in zyne maag; want dat is zyne spyze / zulks dat het waarschynelyk is / dat hy het gemelde zakje gebruykt om voorraad van spys te bewaaren. Ik heb nooit van de oude Pellikaanen zien eeten / maar de jonge worden gezegd goed om te eeten te zyn; doch ik heb 'er nooid van geproefd. Pellikaan.

Men vindt ook Waterravens by de Samballos / die van grootte en fatsoen wel naar een endvogel gelyken / doch zyn eerder wat kleyner. Zy zyn zwart / maar hebben een witte vlak op de borst. Al is 't dat ze platvoetig zyn / als andere watervogels / echter zitten ze wel op 't geboomte aan de waterkant. Ik heb nooit gehoord dat menze eet; want men houdt hun vleesch al te grof en geyl. Water-ravens.

Meeuwen ne Meerkoeten. Zee-meeuwen en Meerkoeten zyn 'er by menigte op die kust/ zeer gelyk de onze/ doch wel zo kleyn: het vleesch van deeze beyde laat zich maatelyk wel eeten / maar heeft een vischachtige smaak / gelyk de zeevogels in 't gemeen. Doch om deeze smaak wat te verbeteren/ waaren wy gewoon/ als wy eenige van deeze vogels doodden / een kuyl in 't heete zand te maaken / enze daarin te begraaben / en acht of tien uuren ongeplukt zo met ingewand en al te laaten leggen; want wy bevonden dat het vleesch dan malsser / en de smaak niet zo geyl of vischachtig was.

Vleermuyzen. Daar zyn Vleer-muyzen op de Land-engte / zo kloek van lyf als groote duyven / en de vlerken van lengte en breedte daarmede overeenkomstig / met klaauwen aan de leden der vlerken / om overal te konnen vasthouden. Zy zwerven veel in oude huyzen / en verlaatene plantaazien.

Vliegend ongedierte. Van vliegend ongedierte behalven/ de Musschiten of muggen / hiervooren gemeld / heeft men overal op de Land-engte wespen / horzels/ en verscheydenerley vliegen / inzonderheyd de schynende vlieg / die in de nacht schynt gelyk de Glim-worm : zo dat als 'er ergens een party daarvan in eenig kreupel-bosch is / het by nacht schynt als zo veel vonken vuurs.

Byen. Zy hebben ook Byen, en gevolglyk wasch en honig. De Byen zyn van tweederley soort / de eene zyn dik / en roodachtig van kleur ; de andere zwartachtig / lang en dun. Zy nestelen op de toppen/ en in de holte der boomen / waarop de Indiaanen klimmen / en hunne arme in die nesten steeken / om 'er de honingraaten uyt te krygen : en als zy hunne armen uythaalen / zyn ze met byen bedekt ; doch ik heb nooit bemerkt dat zy'er van gestoken wierden : ook heb ik 'er wel veele te gelyk op myn naakte lyf gehad / zonder gestoken te worden / waardoor ik vermoed heb dat ze geene angels hadden ; evenwel is dat eene zaak die ik nooit onderzocht heb. De Indiaanen branden somtyds de boomen om veere om by de honigraaten te komen / inzonderheyd als ze hoog / en moeijelyk te beklimmen zyn. De honig mengen zy met water / en drinken 't dan : maar zy maaken geen gebruyk van het wasch / dat ik ooit gezien heb ; want in plaats van kaersen branden zy een soort van ligt hout/ dat zy tot dien eynde in hunne huyzen houden.

Mieren. Zy hebben gevleugelde Mieren, zo groot en zo lang als de kruypende ; dezelve maaken aardhoopen gelyk de onze : zy steeken en vallen zeer moeijelyk / inzonderheyd wanneer zy in de huyzen komen / gelyk ze dikwils doen. Zy zwermen heen en weer op de Samballôs en andere nabuurige eylanden / zo wel als op de Land-engte ; en men kan nergens op de grond leggen rusten / daar dit gedierte zich onthoudt : ook zullen de Indiaanen hunne hangmatten aan geene boomen binden dicht by mierenhoopen / want de mieren zouden wel haast by de boomen opklimmen / en in de hangmatten kruypen.

Van de VISCH.

DE kust van de Noordzee / gelyk ik reeds gezegd heb / heeft overvloed van visch / en groot verschiet daarvan : degene die ik gelegenheyd gehad heb te zien / zyn de volgende.

De Tarpom is een groote en vaste visch / die in 't eeten schilfert gelyk de Zalm of Kabeljauw : zy weegen sommige 50 of 60 pond en meer : een van dezelve verstrekte ons met ons tienen eens tot een braade maaltyd / zo als wy ontrent de kust van Karthagena kruysten; en wy kreegen daarenboven en goede party traan uyt het vet. Tarpom

Men vint ook Sjarks in deeze zeen / maar zy zyn ontrent de Samballos niet zo gemeen / als op andere Westindische kusten.

Daar is een visch gelyk de Sjark, maar veel kleyner en zoeter van smaak ; deszelfs bek is ook langer en smaller dan die van de Sjarks ; en hy heeft niet meer dan eene ryg tanden : onze matroozen gaven hem den naam van Dog-visch. Dogvisch.

De Kavally werdt by de Samballos gevonden : 't is een kleyne visch / zuyver / lang / en dun / van fatsoen bykans als een makreel / zynde een mooije visch / met groote heldere oogen ; en zeer goed van smaak. Kavally.

Men heeft 'er ook visch die Oude Wyven genoemd worden / en goed van smaak zyn.

Zy hebben ook Parakoods / zynde lange en ronde visschen / ontrent zo dik als een welgegroeide snoek / maar veel langer. Ze zyn doorgaans heel goed van smaak / en voornaamelyk aan deeze kust : maar daar zyn eenige banken in zee / daar men geene Parakoods kan vangen / dan die fenynig zyn. Of dit ontstaat uyt eenig byzonder voedsel dat ze daar hebben / of uyt andere oorzaaken / is my onbekend : maar ik heb verscheydene mannen geweeten / die 'er zo door vergiftigd waaren / dat hun haair uyt / en hunne nagels afvielen / en sommige zyn door 't eeten daarvan gesturven. Het tegengift hier voor zegt men te zyn de ruggraad van den visch gedroogd / en tot poeder gestooten / en met eenig nat of drank ingenomen. Ik kan hiervan niet uyt eygen eervaarenheyd spreeken ; maar verscheydene hebben my verhaald dat zy 't zelfs gebruykt hadden / wanneer zy door 't eeten van Parakood ziek geworden waaren / en dat zy naa het inneemen van dat poeder niet anders dan een zekere doofheyd en zwakheyd in hunne leden eenigen tyd gevoeld hadden. Sommige zeggen dat zy een vergiftige Parakood van een gezonde konnen onderscheyden uyt de smaak van de lever / welke zy zo dra ze de visch gevangen hebben uytneemen / en proeven; en zo hy zoet smaakt / maaken zy de visch toe / en eeten hem zonder schroom ; maar indien de lever een bitteren smaak heeft / of scherp op de tong byt / gelyk peper / dan besluyten zy dat de visch niet deugt / en zy werpen hem weg. Parakoods

Gar-visch. Daar is aan de kust der Noord-zee een soort van visch / die van onze Matroozen Gar-visch genoemd wordt ; sommige van dezelve zyn ontrent twee voet lang: zy hebben een lang been aan de snuyt / van lengte ontrent als een derde deel van de visch / en heel scherp aan 't end. Zy schieten boven op het water zo snel voort als een zwaluw/ en springen wel dertig of veertig maal achter een uyt het water: hun voortgang is zo vinnig/ zo my gezegd is / dat zy met hunne snuyt door een kanoe konnen heen schieten ; zo dat het gevaarlyk voor iemand is om ontrent deeze visch te zwemmen : het ruggraad is blaauw-achtig bykans gelyk een saffier : en de visch is heel goed om te eeten.

Sculpins. Men heeft 'er ook Sculpins, zynde visschen van ontrent een voet lang / met steekels over 't geheele lyf ; doch men strooptse de steekelige huyd af / en dan toegemaakt is 't een heel goede spys.

Men heeft in de Noordzee nog veele andere visch / als Stingrays , Parrot-visch , Snoeken , aalen, enz. en misschien nog veele andere die ik nooit gezien heb / want die zee is zeer visch-ryk.

Schelp-visch. Schelp-visch is 'er in menigte by de Samballos : de schelpen zyn zeer groot / en van binnen bogtig gelyk een kinkhoorn: aan de mond zyn ze plat / en wyd naar maate van de grootte. De kleur van binnen is als paerlemoer / maar van buyten zyn ze grof en ruym. De visch is slymig / voornaamelyk de buytenkanten / en moet daarom wel met zand geschuurd worden eer menze kan toemaaken om te eeten : maar van binnen is 't een harde en taaije stoffe / en daarom klopt menze naadat ze geschuurd zyn / en dan is 't een heel smaakelyke visch.

Men vindt 'er ook een menigte van Alikruyken by de klippen ; deeze zyn desgelyks goed om te eeten : men haalt de visch met een speld uyt de hoorentjes.

De Limpits zitten hier ontrent ook aan de klippen / en smaaken beter dan de andere.

Oesters noch Kreeften zyn op deese kust niet / maar men heeft 'er eenige Krabben / en tusschen de klippen van de Samballos is een soort van krabvisch / zo groot als kleyne kreeften / doch zonder schaeren / zynde heel goed van smaak ; maar de zeekrabben niet.

In de rivieren der Land-engte is ook visch / maar de soorten zyn my onbekend / eene soort is 'er gelyk als voorn / doch bruyn en zeer graatachtig / ontrent een voet lang / zynde vast van visch en zoet van smaak. Een andere visch is 'er van fatsoen als de Parakood , doch veel kleyner / en zeer goed. Daar is ook een visch gelyk een snoek / maar niet boven 8 of 10 duym lang : zyn bek gelykt wel naar die van een konyn / de tanden staan een weynig binnenwaards ; en de lippen zyn kraakbeenig. Dit is een zeer goede visch. Wat voor andere visschen in de rivieren aldaar zyn / weet ik niet ; want ik heb 'er weynig acht op gegeeven.

Maar ik sloeg meer acht op der Indiaanen manier van visschen/ waar-

waarop zy zeer afgerecht zyn / en doen 't verscheydentlyk / naar dat de plaats is alwaar zy visschen. In de monden der rivieren / en op de zee kusten / en in zandbaayen daar geen klippen zyn / gebruyken zy netten / gelyk onze schrobnetten / gemaakt van de bast van Maho , of zyde-gras : maar by 't bergachtig land / daar de stroomen heel klaar zyn / en de oevers op veele plaatsen rotsachtig/ gaan zy langs de oevers van de rivier / en kyken naauw toe in 't water na de visch / en zo zy'er eenige zien die haar behaagen / springen zy in 't water / en waaden of zwemmen dezelve naa / en indien de visch uyt vreeze in de holen van den oever kruypt om weg te schuylen / gelyk dezelve dikwils doet / dan grypen de Indiaanen die met de hand / gelyk als wy de kreeftjes in onze rivieren. By nacht bedienen zy zich van toortsen van ligthout / waarmede zy de visch konnen zien / en dan in 't water springen / en dezelve in de holen grypen.

Als zy de visch toemaaken / doen zy 'er eerst het ingewand uyt/ en daarnaa kooken zy ze in een aardenpot / of zy droogen / of braadenze.

Hun Zout maaken zy uyt het zeewater / 't welk zy in aarde potten kooken / en dan laaten uytwaassemen / totdat 'er een klomp zout op de gront legt / dewelke zy uytneemen / en tot hun gebruyk aan stukken breeken. Maar gelyk dit langzaam en verdrietig toegaat / zo hebben zy ook maar weynig daarvan / en gebruyken het zeer spaarzaam. Zy zouten hunne visch niet omze te bewaaren ; maar als zy dezelve eeten kooken zy 'er zeer veel peper by/ gelyk zy by alle andere kost doen. Doch van hunne manier van kooken zal ik elders spreeken. Zout.

Van de Indiaansche

INWOONDERS.

Hunne Manieren , Gewoonten , enz.

DE Indiaanen die de Landengte bewoonen zyn niet zeer talryk / doch aan de Noordzyde woonen de meeste / voornaamelyk langs de rivieren. De wilde Indiaanen van de Zuydzy woonen meest na de kant van Peru : maar daar zyn Indiaanen hier en daar in alle deelen van de Landengte verstrooid. Indiaanen.

De lengte der Mannen is doorgaans vyf of zes voet ; zy zyn recht en glad van leden / grof van gebeente / vol van borst / en wel gemaakt : ik heb nooit een gebochgeld of mismaakt mensch onder hen gezien. Zy zyn heel snel en gaauw / en konnen wakker Hunne lyfs gestalte.

G 3 loo-

loopen : maar de vrouwen zyn kort en dik / en niet zo wakker als de mannen : het jong vrouwvolk is heel poezelig en vet / wel gemaakt / en helder van gezigt ; maar van de Vrouwen die tot jaaren gekomen zyn valt niet veel te roemen / dewyl haare borsten en buyken zeer slap en verschrompeld hangen.

Gedaante. Beyde mannen en vrouwen zyn rond van aanzigt / met korte dikke neuzen / groote en doorgaans bleeke oogen / doch zeer helder en wakker als zy jong zyn. Zy hebben een hoog voorhoofd / witte en effene tanden / dunne lippen / en een maatelyk wyde mond. Hunne wangen en kin zyn wel geschikt / en doorgaans zyn ze fraai van gelaat / waarin echter de mannen de vrouwen overtreffen.

Haair. Beyde de sexen hebben ongekruld / lang / zwart / sluyk / grof / en sterk haair / 't welk zy doorgaans tot op 't midden van de rug of wel laager laaten hangen/ongevlochten/ uyt gezeyd dat de vrouwen het met een band aan 't achterhoofd t'zamenbinden / en het voorts los laaten hangen gelyk de mannen. De Mannen zo wel als de Vrouwen zyn zeer hovaerdig op de lengte van hun haair / en zy scheyden het dikwils met hunne vingers / om het uyt de war te houden / of zy kemmen het met zekere soort van kammen die zy van Makaw-hout maaken. Deeze kam bestaat uyt eenige kleyne stokjes van 5 of 6 duymen lang / die spits aan 't eynd toeloopen ; van deeze binden zy 'er 10 of 12 in 't midden alwaar ze 't dikst zyn / t'zamen / en de eynden spreyden zich ter weder zyde van een / en dienen hen in plaats van een kam ; waarmede zy hun haair redelyk wel uyt de klits konnen houden ; maar om de luyzen van hun hoofd te vangen moeten zy hunne vingers gebruyken. Zy scheppen groot vermaak in 't kemmen van hun haair / en doen 't wel een uur achter een. Al het ander haair / uytgenomen hunne wynbraauwen / en dat aan de oogleden / trekken zy uyt : want hoewel de mannen baarden zouden hebben indien zyze lieten groeijen / zo laaten zy die nogtans uytplukken / 't welk door de vrouwen verricht wordt / die twee kleyne stokjes daartoe gebruyken,/ tusschen dewelke zy het haair vatten / en het uytrekken. Doch op sommige voorvallen snyden de mannen hun haair tot op het hoofd toe af / welke gewoonte een soort van Triomf is / en als een kenbaar teken van eere voor den genen die eenen Spanjaard of anderen vyand gedood heeft. Als dan schildert hy zich ook zwart / ('t welk op geen andere voorvallen gebruykelyk is /) en dus blijft hy beschilderd tot de eerst Nieuwe maan zo ik meen / naadat hy het feyt verricht heeft.

Lyf koleur. Hunne natuurlyke lyfkleur is donker kastanje-bruyn / en hunne wynbraauwen zyn natuurlyk zo zwart als een git : Zy gebruyken niets om dezelve / of hun hoofdhaair / nog zwarter te maaken/ maar zy bestryken het haair met oli / om het te doen glimmen ; voorts besmeeren zy / gelyk alle andere Indiaanen / hun gansche lyf ; of dit geschiedt om de schoonheyd die zy 'er in stellen dat hun vel glad en effen is / dan of zy het doen om het zacht te houden /

op

opdat het door de hitte niet zou verschrooken / dan of het is om de doorwaassening in dit heet land te beletten / is my onbekend.

Daar is een lyf kleur by een zekere soort van menschen deezes lands / zo zonderling / dat ik nooit iets diergelyks gezien of van gehoord heb / in eenig gewest des werrelds. 't Zal den Leezer vreemd toeschynen / maar 't kan niet wel anders weezen of de Kapers die de Landengte gepasseerd zyn / moetenze gezien hebben / en zullen de waarheyd konnen getuygen van 't gene ik gaa verhaalen; alhoewel maar weynige de gelegenheyd moogen gehad hebben om zulke naauwe opmerking omtrent deeze menschen te neemen / als ik gedaan heb. Witte Indiaanen.

Zy zyn wit / en men vindt 'er van beyderleye sexen; evenwel zyn ze maar schaars in vergelykinge van roskleurde / en misschien maar een in twee of drie-honderd. Zy verscheelen van de andere Indiaanen voornaamelyk in de kleur / hoewel niet t'eenemaal alleen daarin. Hunne huyd is niet van zodaanig een wit als die der blanke Europeers, waarin iets van een bloozende of bloed kleur onderloopt / nochte komt het overeen met de bleekkleurde onder ons; maar 't gelykt eerder naar een melk-wit/ veel lichter dan de kleur van eenig Europeer / en niet heel ongelyk die van een wit paerd.

Dan is 'er dit nog verder aanmerkelyk / dat zy over hun gansche lyf / de een wat meer / en de ander wat min / met een mooi / kort / en melkwit dons bezet zyn / 't welk de witheyd van hunne huyd nog vermeerdert; want zy zyn met dit dons zo dicht niet begroeid / voornaamelyk op de wangen en 't voorhoofd / of de huyd schynt 'er door heen. De mannen zouden misschien ook witte baarden hebben / indien zy 't groeijen daarvan niet verhinderden / door de jonge haairtjes met de wortel uyt te trekken: maar belangende dit dons / zy bemoeijen zich geensins om daarvan ontslagen te zyn. Hunne wynbraauwen zyn ook melkwit / alsmede hun hoofdhaair / 't welk heel mooi / en zes of acht duym lang is / min of meer krullende.

Zy zyn niet zo groot als de andere Indiaanen / en dat nog vreemder is / hunne oogleden gaan open in een langwerpige figuur / met spitse hoeken ter wederzyde / gelyk een boog of halve maan met de punten neerwaards. Om deeze reden / en ook omdat ze in de maaneschyn zo scherp konden zien / noemden wy hen Maanoogig: want by zonneschyn konnen zy niet heel wel zien / en zy pinkoogen op 't helderst van den dag; dewyl ze zwakke oogen hebben / die traanen zo dra als zy in de zonneschyn komen. En daarom gaan zy by dage niet gaern uyt / 't en zy het een donkere en wolkige dag is. Daarenboven zyn zy zwak van aardt in vergelykinge van de andere / en niet heel bequaam tot de jagt of eenige andere arbeydzaame oefening / ook scheppen zy geen vermaak daarin. Maar niet tegenstaande dat zy dus traag en loom by dage zyn / echter zyn ze zeer woelig en beezig by maaneschyn / want dan loopen ze uyt / rennen

runnen in 't woud/ en springen om als wilde geyten; ja zy loopen by maaneschyn / zelfs in 't donker tusschen de schaduw van 't geboomte/ zo snel als de andere Indiaanen by dage/ zynde al zo rad als zy / hoewel niet zo sterk en kloek van leden.

De roskleurde Indiaanen schynen deeze zo veel niet te achten als die van hun eygen koleur / want zy houdenze eenigsins voor wanschepsels; vermits ze geen soort of geslacht op zichzelven zyn / maar nu en dan komt 'er een van een roskleurde Vader en Moeder voort / en ik heb een kind van dit slach gezien dat nog geen jaar oud was. Sommige mogten denken / dat ze van een Europeesche Vader voortgekomen waaren: maar behalven dat de Europeers daar zelden komen / en als 't al gebeurd weynig ommegang met de Indiaansche Vrouwen hebben / zo verscheelen deeze witten menschen al zo veel van de Europeers in sommige deelen / als in andere van de roskleurde Indiaanen. Daarenboven / wanneer een Europeer een Indiaansche Vrouw beslaapt / dan is 't kind dat 'er van komt altoos een Mosteso of taankleurd / gelyk aan allen die in Westindie geweest zyn / bekend is; want men heeft 'er Mostesas, Mulatôs, enz. Van verscheydene soorten tusschen wit en zwart of ros / naar dat de ouders zyn; ja zelfs gemengde/ gelyk als een Mulatto-fina, zynde 't kind van een Mulatto-man en eene Mostesa-vrouw.

Ook is het kind van een Man en Vrouw van deeze witte Indiaanen niet wit gelyk de ouders / maar roskleurd / gelyk derzelver ouders waaren; volgens 't geene Lacenta my verhaald heeft; en hy zeyde my dat zyn vermoeden was dat de oorzaak waarom zy wit waaren / ontstondt uyt de kracht van des Moeders inbeelding / wanneer zy ten tyde van de ontvangkenis na de Maan keek: maar hiervan laat ik anderen oordeelen. Hy zeyde my ook / dat zy maar kort van leeven waaren.

De Indiaanen beschilderen hun lyf.

Zo wel deeze als de roskleurde Indiaanen zijn gewoon hun lighaam te beschilderen / zelfs die van zuygende kinderen somtyds. Zy maaken gedaante van beesten / vogels / menschen / boomen / hier en daar op een iegelyk gedeelte van 't lyf / maar voornaamelyk op 't aangezigt: Doch de figuuren gelyken niet heel veel 't gene zy verbeelden / en ze zyn zeer oneenpaarig in de afdeelingen / naar dat hunne wufte inbeeldingen hen bestieren.

De Vrouwen zyn deeze Schilderessen/ en scheppen 'er groot vermaak in. De kleuren die zy meest gebruyken zyn rood / geel / en blaauw / en zeer helder en leevendig; zy mengen deeze verwen met een soort van olie / en bewaarenze dan in kalabassen tot hun gebruyk; en gemeenlyk leggen zy dezelve boven op de huyd met houte penseelen / die aan 't eynde gekaauwd zijn tot een quasje: als deeze schildering dus aangelegd is / houdt dezelve eenige weeken stand / en wordt van tyd tot tyd vernieuwd: en aldus was het dat zy my schilderden.

Maar mooije figuuren / inzonderheyd van hunne grootste konstenaa-

naaressen / worden dieper ingedrukt / en dat op deeze wyze. Eerst maaken zy met een penseel en verw een ruuwe schets van de figuur die zy voorhebben te maaken; alsdan prikkelen zy die plaats overal met een scherpe doorn / dat het bloed daar uytspringt / waarnaa zy dezelve met hunne handen / die eerst in verw gedoopt zyn / wryven; en die schildering is onuytwisschelyk: maar naauwlyks een van veertig wort op die wyze beschilderd.

Een van myne kameraads genaamd Bulmam/ verzocht my eens zodaanig een geschilder / dat dus op zyne wang door de Zwarten geprent was/ weg te neemen: maar ik kon het niet volkomen doen / schoon ik een groot gedeelte van het vel afstroopte. De mannen als zy ten stryde gaan beschilderen hunne aangezigten geheel over met rood / en de schouders / borst / en 't overige des lighaams met zwart en geel/ of eenige andere kleur die hen behaagt / en dat met groote plekken/ 't welk zy 's avonds in de rivier afwasschen / eer zy gaan slaapen.

Zy draagen doorgaans geene kleederen / uytgezeyd dat de vrouwen een lap of stuk stof om den middel hebben / 't welk achter met een bandtje is vastgemaakt / en tot aan de kniejen / of wel tot aan de enkelen neer hangt / als zy 't zo lang krygen konnen. Deeze voorschooten maaken zy van kattoen. Doch somtyds binden zy gelegenheyd om eenige oude plunjen door ruylebuyten te bekomen van de Indiaanen hunne gebuuren/ die onder de Spanjaarden staan; en daar zyn ze dan heel hovaerdig op. Mr. Dampier verhaalt hoe wy een korzelen Indiaan bepraateden om ons den weg te wyzen / door een blaauwe rok aan zyn wyf te geeven. En niets verpligt deeze vrouwen meer / als dat men haar eenige kleederen geeft / voornaamelyk die wat weydsch van kleur zyn. Vrouwen draagt.

De Mannen gaan in 't gemeen naakt / zonder iets om het lyf / 't welk evenwel maar weynig andere Indiaanen doen. Maar deeze hebben een gouden of zilveren pypje / zo zy 't vermoogen hebben / of ten minsten een stuk van een Plantain-blad / van fatsoen gemaakt als een dompertje; dit stolpen zy over de mannelyke roede / en binden 't zelve met een snoer om den middel pal tegen 't lyf vast. Het zakje laaten zy bloot / hebbende gansch geen schaamte ten dien opzigte gelyk als wel ten aanzien van de schacht die zy nooit onbedekt laaten: Ook draaijen de mannen hun aangezigt van malkanderen af, indien 't by geval gebeurt dat dit deel aan iemand onbedekt is: en wanneer zy moeten wateren / keeren zy hunne rug na degene die by hen zyn / en gaande op hunne hurken neer zitten / neemen zy deezen domper af / en zetten hem 'er terstond weder op zo dra als zy gedaan hebben. Wanneer zy hun gevoeg moeten doen / gaan zy altoos / de mannen zo wel als de vrouwen/ in de rivier / zynde zeer beschaamd daarover. En in 't algemeen zyn zy heel eerbaar en reynlyk. Mannen naakt.

Evenwel hebben de mannen wel zin in kleederen; en indien iemand

van

Tabbaarden der manuen.

van ons aan een van hen een oud hemd gaf / hy zou niet laaten het te draagen / en 'er heel moedig mee voor den dag te komen: Doch zy hebben een soort van lange kattoene kleeding van hun eygen toestel / sommige wit / andere van een donkere kleur / van fatsoen gelyk een jurk / hangende tot op de hielen / en van onderen met een katoene franje van een span lang bezet: de mouwen zyn kort en wyd / en komen naauwlyks tot aan den elleboog. Deeze rokken schieten zy over 't hoofd aan / doch zy draagen die niet als op eenig ongemeen voorval / 't zy als ze hunnen Koning opwachten / of ergens op een gastmaal of bruyloft gaan / of dat ze in den Raad zitten / enz. Als zy gaan hebben zy dezelve niet aan / maar de vrouwen draagenze hen neffens andere cieraaden in korven naa / en zy trekkenze dan aan als zy ter plaatse van de byeenkomst gekomen zyn / alwaar zy zichzelven opschikken zo mooi als zy konnen. Als zy aldus vergaderd zyn / wandelen zy somtyds rondom de plaats of Plantazie daar zy zyn met deeze tabbaarden aan. Eens zag ik Lacenta aldus wandelen met 2 of 300 mannen alzo gekleed / gelyk als of hy hen zoude monsteren: Ik bemerkte dat die met de zwartachtige rokken voor hem / en die met de witte achter hem gingen / hebbende elk een spies van dezelfde kleur als zyn rok.

Hunne plaatjes over den mond.

Behalven 't beschilderen van de wangen als de mannen ten stryde gaan / draagen zy altoos tot cieraad een plaatje / doorgaans van zilver / over hunnen mond / doch de voornaamste hebben 't van goud: Het is van een langwerpig ronde gedaante / bedekkende den mond van den eenen hoek tot den anderen; Het hangt tot op de onderste lip; en het boven end is met een holte uytgesneeden / zo dat het plaatje wel na een halve maan gelykt / doch is wat langwerpiger / en de twee spitse enden beknyppen 't middelschot van de neus / en dus hangt het te slingeren. In de midden is 't ontrent zo dik als een schelling / maar na de enden toe wordt het wat dunner. Deeze plaatjes gebruyken zy op een gastmaal / of Raadsvergadering. Maar degene die zy op een lange togt / of op de jagt draagen / zyn wel van 't zelfde fatsoen / maar veel kleyner / en bedekken hunne lippen niet. Zodaanig een droeg ik van goud / toen ik onder hen was.

Vrouwen neusringen.

De Vrouwen draagen in plaats van deeze plaatjes een ring die op dezelfde wyze neerhangt; maar het metaal / en de grootte verscheelt ook naar haare staat en de voorvallen. De grootste zyn ontrent zo dik als een ganzen schaft / en niet eyrond / gelyk de plaatjes der mannen / maar kringrond: Deeze gaan door 't middelschot van de neus heen / het welk somtyds door de zwaarte en 't gebruyk / voornaamelyk van oude vrouwen / tot op den mond hangt.

Beyde de mannen en vrouwen als zy op een gastmaal zyn / alwaar zy de grootste plaatjes en ringen draagen / leggen dezelve af terwyl zy eeten / en daar na wryven zyze heel glad / en doenze weder aan. Op andere tyden / wanneer zy eeten of drinken / ligten zy de kleyne

ne

ne plaatjes / of de ringen / die den vrouwen gemeenlyk op de lippen hangen / met de slinkerhand op / terwyl zy met de rechterhand de beker aan de mond houden / of de spys daar in steeken. Nooit heb ik iemand onder hen gezien die slinksch was; ook hinderen deeze plaatjes of ringen hen weynig in 't spreeken/ al is 't dat ze op hunne lippen hangen te bobbelen.

Pendanten.

De Koning of Opperste / en eenige weynige van de Grooten onder hen draagen / op voornaame tyden/ aan elk oor / aan een ring die daaraan vast is / twee goude plaaten / waarvan 't eene op de borst / en 't ander achter op de schouder hangt ; dezelve zyn ontrent een span lang / en van fatsoen gelyk men gemeenlyk een hart schildert / met de punt nederwaards ; en aan 't boven end is een smal strookje van drie of vier duym lang / waarin een gaatje is door 't welk de ring gaat die in 't oor hangt / en door 't veelvuldig gebruyk wyde gaten in de ooren maakt.

Eens zag ik Lacenta in een grooten Raad een gouden kroon of plaat om zyn hoofd draagen/ zynde acht of negen duym breed / boven op getand gelyk een zaag / en van binnen met gevlochten werk van dun ried bezet. En alle de gewapende mannen die hem toen in den Raad verzelden / droegen diergelyk een cierſel van rottingkjes gemaakt / net gewrocht en meestendeels rood geschilderd / om 't hoofd / maar zonder gouden plaat / gelyk Lacentas kroon. Boven op waaren deeze kroonen met lange vederen van mooije vogels rondom bestoken ; doch die van Lacenta had geene vederen.

Koraal ketingen.

Behalven deeze byzondere cieraaden zyn 'er andere die algemeen zyn/ welke van mannen / vrouwen / en kinderen van zeven of acht jaaren oud gedraagen worden ; teweeten snoeren / of kettingen van tanden / schelpen / koraalen enz. hangende van den hals neerwaards tot op de borst en de kolk van de maag. De tandenkettingen zyn net gemaakt van verscheydene tygen tanden gekerfd als een zaag/ zo dat de uytsteeksels van de eene tyg in de keepen van de andere konnen leggen / waardoor het dan wel een geheel stuk been gelykt. Doch deeze soort wierdt alleen van Lacenta en eenige weynige van de voornaamste mannen/ op byzondere voorvallen gedraagen; en die doen zy over de andere kettingen heen. Wy noemden dezelve Tygerstanden / hoewel ik zelf niet weet om welke reden / want ik heb daar nooit zulke dieren gezien : evenwel heb ik my laaten zeggen / dat 'er Tygers zyn ; en eenige van ons volk hebben my verhaald / dat zy 'er een in 't passeeren van de Landengte doodden; en op een ander tyd / zo als wy met Kapiteyn Sharp overgingen/ zeyden sommige van onze maats/ dat zy een Tyger niet verre van hen gezien hadden/ die hen had staan aankyken. Ik heb ook gehoord dat 'er in de baai van Kampechie een kleyne / doch zeer felle soort van die dieren is.

Maar de andere mannen en vrouwen draagen geene tanden/ uytgezeyd dat er aan hunne kettingen hier en daar een hangt tusschen

de andere prullen in. Elk draagt misschien wel 3 of 400 snoertjes van kraalen of schelpen om den hals / dewelke t'zamen in 7 of 8 rygen verdeeld zyn / en deeze snoertjes zyn om malkanderen gedraaid als koorden / dewelke gemeenlyk beneden malkander hangen / doch niet heel ordentlyk ; en die van de vrouwen hangen doorgaans als een bos of tros by een. Wat voor prulletjes zy ook krygen / zy weeten 'er een plaats voor te vinden onder haare kettingen / die hoe ze zwaarder zyn / des cierlyker gehouden worden. 't Word voor een arme vrouw gerekend / die niet vyftien of twintig pond gewigt aan kettingen draagt / ja sommige hebben een gewigt van dertig en meer ponden ; en de mannen gemeenlyk nog eens zo veel / naar yder sterkte en vermoogen.

Wanneer zy t'huys / of op de jagt zyn / of ten stryde gaan / draagen zy geene van deeze kettingen ; maar wel als zy op een gastmaal of bruyloft / of in den Raad verschynen. Wanneer zy na hunne zamelplaats gaan / draagen de vrouwen dezelve voor hen / gelyk ook hun ander goed / in twee korfjes / hangende aan elk end van een stok / welke zy op haaren schouder draagen. Wanneer zy nu ter plaatse komen daar ze weezen moeten / dan doen zy de kettingen om / en wandelen 'er mee gins en weer ; somtyds ook dansen zy met dezelve zo lang totdat ze lustig zweeten. Doch als zy neer gaan zitten om te eeten / leggen zyze zo lang af / totdat zy gedaan hebben.

De kinderen hebben maar eenige weynige kettingkjes ; en de allerkleynste kindertjes hangen ze ook nog al een snoertje of twee om. De vrouwen hebben behalven deeze kettingen / armbanden van dezelfde stoffe / die als wrongen gedraaid zyn. De mannen en vrouwen als zy geschilderd / en met deeze mooijigheden opgepronkt zyn / maaken geen slechte figuur.

Huyzen. Hunne huyzen staan doorgaans wyd van malkanderen en verstrooid / voornaamelyk in nieuwe Plantazien / en altoos staan ze aan een rivier : evenwel vindt men 'er in sommige plaatsen vry veel by een / gelyk als of 't een dorp was / doch zy staan niet dicht of ordentlyk op een ryg / dat naar het een straat gelykt / maar hier en daar verstrooid / gelyk onze boerenhuyzen op de velden. Zy hebben 'er plantazien by / sommige wat dichter / en andere wat verder / behoudende altoos een plaats om een gemeen Oorlogshuys op te bouwen. Zy veranderen niet van woonplaats / 't en zy uyt vreeze voor de Spanjaarden, indien zy denken dat dezelve al te wel weeten waar ze woonen : of om hunne akkers te verbeteren / wanneer de aarde uyt zyn kracht geraakt is ; want zy mesten dezelve nooit.

In 't bouwen leggen zy geen fondament / maar zy graaben kuylen twee of drie voet van een / in welke zy stylen zetten van een gelyke hoogte / 't zy van 6. 7. of 8 voet hoog. De wanden bestaan uyt dwarsstokken / die met aarde of kley bestreeken zyn ; en van deeze muuren gaan ter weder zyde sparren op die met de enden bo-

ven

ven aan een komende/ het dak maaken/ 't welk met breede bladen van boomen gedekt word.

Het gebouw is gansch ongeregeld; de lengte is 24 of 25 voet/ en de breedte naar advenant. Daar is geen schoorsteen in; maar zy leggen hun vuur aan in 't midden van het huys op de grond neer/ en de rook vliegt of door een gat om hoog/ of door de reeten van het dak. Het huys is niet zo zeer in vertrekken afgedeeld/ als wel in een party hokken afgeschooten die alle in het huys aan een gevoegd zyn. Men heeft 'er geen verdiepingen/ noch deuren/ noch planken om iets op te leggen/ noch eenige andere stoelen dan houte blokken. Elk in 't huysgezin heeft een hangmat/ die van 't eene end van een hok tot aan 't ander hangt.

Verscheydene huyzen in een buurt hebben een Oorlogs-huys of Fort dat allen gemeen is/ 't welk doorgaans ten minsten 120 of 130 voeten lang/ en ontrent 25 breed is; de hoogte van de wand of muur is 9 of 10 voet/ en in 't geheel tot boven aan de top of vorst ontrent 20 voet; Deeze huyzen zyn met bladen bedekt gelyk de andere/ en bykans op dezelfde wyze gebouwd/ doch zonder afschutsels. De zyden en enden deezer stryd-huyzen zyn vol gaten zo groot als een vuyst/ doch maar by de ruys hier en daar gemaakt/ zonder eenige ordentlyke schikking. Door deeze gaten zien zy den vyand aankomen/ en schieten met pylen/ want zy weeten niet van in gelederen op een vyand aan te trekken. Deeze huyzen staan altoos op de kant van een schuyne berg/ en een boogschoot in 't ronde maaken zy de grond klaar van geboomte en kreupelbosch. Aan elk end is een ingang/ en om dezelve te sluyten hebbenze een soort van deuren/ van Makaw-hout en gespleetene bamboezen gemaakt/ die zy met teenen t'zamenbinden; deeze deuren zyn ontrent een voet dik/ en die hebben ze gereed om op te zetten als 'er vyanden willen inkomen/ slaande dan twee of drie stylen in de grond om dezelve tegen te houden. 't Is een groot ongerief voor hen dat men deeze huyzen zo gemaklyk in de brand kan steeken/ en de Spanjaards schieten tot dien eynde met lange gloeijende pylen in 't dak. Gemeenlyk woont 'er een huysgezin van Indiaanen in deeze huyzen als een wacht om het te bewaaren/ en schoon te houden; want zy houden ze doorgaans redelyk net/ als mede hunne andere huyzen. In deeze groote huyzen houden zy ook hunne Raadsvergaderingen/ en andere algemeene byeenkomsten.

In hunne Plantazien, by hunne huyzen planten zy zo veel Pantains of Maiz als zy voor hun huysgezin van noode hebben. Dewyl het gansche land een woud is/ zo is hun eerste werk doorgaans de boomen af te houwen: en een stuks lands daarvan te zuyveren. Somtyds laaten zy de boomen wel 3 of 4 jaaren op de plaats leggen/ naadat ze afgehouwen zyn/ en dan steeken zyze in de brand/ als mede de stompen die in de grond staan: terwyl de boomen dus leggen planten zy'er evenwel Maiz tusschen in. De wortelen die in Plantazies.

de grond blyven / laaten zy rotten / want omze uyt te graaven weeten ze geen raad toe. Als de grond redelyk gezuyverd is / dan spitten zy dezelve als met voorens of aardhoopjes/ hoewel niet heel geregeld : en dan steeken zy kuyltjes met hunne vingers en werpen 'er 2 of 3 graanen Maiz in / gelyk als wy doen als we boomen planten / daarnaa bedekken zy 't zaad met aard. De zaaityd is ontrent April , en de oogst in September of October. De aairen van de Maiz plukken zy met hunne handen af / gelyk elders ook geschiedt. Hoewel ik in den oogst daar niet was/ evenwel zag ik de Maiz van 't voorige jaar nog in 't stroo in hunne huyzen leggen. In plaats van dorschen wryven zy 't graan 'er maar uyt. Zy maaken 'er geen brood noch koeken van / maar 't meel ('t welk zy maaken door 't koorn te roosten / en dan tusschen twee steenen te maalen / gelyk men de Sjokolaat doet/) gebruyken zy op veelerley wyzen ; onder anderen mengen zy 't met water in een kalabas / en drinken 't zo / het welk zy dikwils doen als ze reyzen / en geen tyd hebben om andere voorraad te bekomen. Dit mengsel noemen zy Spitsja , 't welk ik meen dat Maiz betekent.

Maiz drank. Zy maaken ook een drank van de Maiz/ dieze Spitsja Kopa noemen / want Kopa is Drank te zeggen : Zy leggen ontrent 20 of 30 schepels gestampte Maiz in een trog met water te weeken / wanneer der ergens een gastmaal of bruyloft zal gehouden worden ; dit laaten zy zo lang leggen, totdat het water de kracht van de Maiz na zich getrokken heeft / en zuur begint te worden. Dan komen de vrouwen / gemeenlyk oude wyven / die weynig anders te doen hebben / t'zamen / en kaauwen Maiz in haare monden / welk kaauwsel zy telkens in een kawoerd of kalabas uytspuuwen ; en als zy oordeelen dat zy een genoegzaame menigte van dit quyl in de kalabassen hebben / gieten zy dezelve leedig in de trog / naa alvoorens de Maiz die 'er in te weeken lag/ daaruyt genomen te hebben. Dit tuyg verstrekt haar in plaats van gist / want het doet al dit nat werken ; en als 't lang genoeg gewerkt heeft/ tappen zy 't over in een andere trog / terwyl het bezinksel op de grond leggen blyft / en dan is 't bequaam voor 't gebruyk. 't Smaakt gelyk zuur scharrebier / evenwel heeft het nog al een sterke kracht om dronken te maaken. Zy drinken 't met groote teugen / en houden 'er heel veel van : het doet hen lustig rispen : dit is hunne beste drank ; want gemeenlyk drinken zy slecht water / of Mislaw.

Mislaw. Mislaw is een drank gemaakt van rype Plantains; daar is tweederley soort / de eene van versch geplukte / en de andere van gedroogde ; de eerste roosten zy in de doppen / dewelke afgestroopt hebbende/ doen zy de plantain in een kalabas met water / en roeren 't met hunne hand zo lang om tot alles gebrooken en gemengd is / en dit drinken zy dan t'zamen op : de andere soort maaken ze van koeken of klompen van gedroogde plantains ; want als

de plantains ryp en afgeplukt zyn / konnen ze niet duuren / maar verrotten met der haast / als menze in de doppen laat. Omze derhalven te bewaaren / maaken zy een klomp van een party gedopte rype plantains / welke zy over een zacht vuur op een rooster van stokjes droogen : en deeze klomp bewaaren zy voor 't gebruyk / breekende een brok daarvan als zy willen / en die dan in water mengende om 'er Mislaw van te maaken. Als zy reyzen dan neemen zy zo een plantain-klomp met zich / inzonderheyd als ze na plaatsen gaan daar geen rype plantains te krygen zyn. Groene en half rype eeten zy in plaats van brood tot vleesch / maar dan kooken zyze eerst. Zo doen ze ook met hunne Jams en Potatos , welke zy somtyds braaden / alsmede de wortel Kassava. Nooit zyn hunne Plantazien zonder eenige van deeze / maar doorgaans zyn ze der wel van voorzien / voornaamelyk de oude plantazien.

Moeskruyden of Salaade heb ik 'er nooit gezien / noch hen ook ooit eenige kruyden zien eeten : maar nooit verzuymen zy peper in hunne plantazien te hebben ; en gemeenlyk zyn ze ook wel van Pynappelen voorzien / die zy zo overvloedig hebben dat ze dezelve dagegelyks eeten.

Vrouwen Plantsters.

De mannen maaken de plantazien eerst klaar / maar naderhand moeten de vrouwen daarmede omspringen / 't zy met spitten / graaven / planten / enz. en alles wat den landbouw betreft moeten zy waarneemen ; want de mannen hakken alleenlyk de boomen om verre / of doen dat gene 't welk groote kracht vereyscht. De vrouwen neemen 't werk binnens huys ook waar / want doorgaans zyn zy de slooven van 't huysgezin / inzonderheyd de oude wyven / ontrent zulken arbeyd dien zy doen konnen / als kooken / wasschen en diergelyk werk. Buytens huys moeten de vrouwen de mannen ook oppassen / en hen bedienen / zynde weynig beter dan lastdraagende dieren / dewyl zy alle pakkaadje / 't zy van huysraad / spyze / of andere dingen / moeten torssen en draagen ; en wanneer zy ter plaatse komen daar zy zullen vernachten / dan vervaerdigt de vrouw de maaltyd / terwyl de man de hangmatten ophangt / want elk legt in zyn eygen hangmat.

En werk slooven

Doch goed willig.

Maar niettegenstaande de vrouwen dus allerley sloofwerk in huys / in de Plantazien / en in 't reyzen doen / en dat zy weynig beter zyn als slaavinnen van haare mannen / echter doen zy haar werk zo gereedelyk en blymoedig / dat het eerder haare vrye keur / dan eenige nood-dwang schynt te zyn. Doorgaans zyn ze heel goedaardig / meedoogend / en beleefd jegens malkanderen / doch voornaamelyk jegens vreemdelingen / zynde zeer gedienstig en behulpzaam. Zy draagen haare mannen een diepe eerbiedigheyd en gehoorzaamheyd toe op alle voorvallen. Ik heb nooit gezien dat een Indiaan zyne vrouw sloeg of op haar keef : ja zelfs in hunne krakkeelen / welke zy doorgaans onder den drank hebben / geeven zy nooit eenige onfatsoenlyke bejegening aan hunne vrouwen.

En goed aardig.

Be-

Zorg ontrent de jonge kindertjes.

Behalven dit werk hebben de vrouwen nog iets anders waar te neemen / dat haar eygentlyker betreft / naamelyk 't opbrengen der kinderen. Wanneer eene vrouw van een kind verloſt is / dan neemt een andere vrouw / een half uur naadat het gebooren is / het kind in den arm / en de kraamvrouw op haare rug / en gaat met die beyde na de rivier / en waſchtze aldaar. Het kind wordt de eerſte maand op een plankje van Makaw-hout (want dewyl zy geene zaagen hebben gebruyken zy dat hout doorgaans tot planken) gebonden / en op zyn rug leggende daarop vaſt gezwachteld : en als 't kind ſchoon gemaakt moet worden / maaken zy 't los / waſſchen 't met koud water / en zwachtelen 't dan weer vaſt : waardoor de kinderen doorgaans heel recht groeijen. Wanneer de moeder het kind aan de borſt wil leggen om te zuygen / neemt zy 't met het plankje maar op / en als 't gezoogen heeft legt zy 't weer neer in een hangmatje / dat daartoe gemaakt is / en boven aan met ſtokjes opengehouden wordt.

Opvoeding der Jongens.

Wanneer de kinderen opgroeijen / worden de jongens tot des vaders werk opgetrokken / voornaamelyk / 't ſchieten met pyl en boog / en 't werpen met een lans of ſpies / op beyde welke oefeningen zy zeer afgerecht zyn ; ja ik heb hen dingen zien doen die bykans ongelooflyk zyn ; Als by exempel / een jongetje van ontrent acht jaaren oud zette een riet overënd / en ging 'er ontrent twintig ſchreeden vandaan / ſchoot 'er met zyn pyl na / en ſpleet het midden door / en dat verſcheydene maalen achter een / zonder eens te miſſen. Dit heb ik zelf gezien ; en dit is hunne voornaamſte oefening. En wanneer ze tien of twaalf jaaren oud worden / en groot genoeg zyn om hunne ſpys / en een kalabas met koorndrank te konnen draagen / dan gaan zy doorgaans met de vaders op de jagt / en ſchieten onderwege kleyne vogeltjes als zyze zien. Doch de jonge kindertjes neemen zy nooit op de reyze op de jagt / of ten ſtryde mee. Maar als de jongens wat groot worden gaan ze altoos met de vader en moeder uyt / en doen zodanige dienſt als zy konnen / terwyl de meysjes by de oude vrouwen t' huys blyven.

Groote behendigheyd.

Zy ſchynen hunne kinderen zeer lief te hebben / de vaders zo wel als de moeders ; zo dat ik ſchier nooit gezien heb dat zy 'er eenige ſtrengheyd tegen gebruyken ; en de kinderen moogen zich vermaaken met alles wat zy willen. In de rivieren te zwemmen / en viſch te vangen / is een voornaame oefening van de jongens en meysjes : ook houden de ouders veel van die ververſching. Zy gaan 't eenemaal naakt beyde jongens en meysjes / totdat ze tot een volwaſſen ouderdom beginnen te komen / en dan doen de meysjes een lap om 't lyf / en de jongens zetten hunnen domper op.

Meyſjes werk.

De meysjes worden door de moeders in 't huyswerk opgetrokken / zy helpen haar de ſpys klaar maaken / en worden ook aangezet om vezels of draaden uyt de Maho-baſt te trekken / en zy de gras te kloppen / om 'er gaeren / koorden / en netten van te maaken. Ook

pluy-

pluyzen zy 't kattoen / en spinnen het ; waarnaa de moeders 't verweeven.

Als de vrouwen weeven hebben zy een houte boom van ontrent drie voet lang / die tusschen twee stylen draait/ hier winden zy kattoene draaden om van 4 of 5 ellen lang/en dikwils korter / naar dat het gebruyk van het stof zal zyn / 't zy dat het is tot een hangmat / of om de middel te binden / of tot rokken of deekens om zich te dekken als ze in de hangmatten leggen ; want dit is al 't gebruyk dat zy 'er van maaken. Nooit weeven zy zo een lap / om die daar naa in stukken te snyden / maar zy neemen die altoos zo groot als daar zy dezelve toe van doen hebben. De draaden die aldus van de boom afkomen verstrekken door de scheering ; en tot inslag draaijen zy kattoene garen om een houtje dat aan de enden gekeept is / en scheydende de draaden met vingers van de eene hand / neemen zy de andere draad van de scheering op / en steeken 'er den inslag met de andere hand door : en om haar weeffel dicht te maaken / slaan zy het t'elkens aan met een lang dun stokje Makaw-hout / als een liniaal / het welk tot dien eynde dwars door de scheering legt — De Vrouwen weefsters.

De meysjes draaijen ook kattoene garen tot franjen ; en zy nevens de jongens bereyden rottingen / rieten/ of palmetes bladen/ om 'er manden of korfjes van te maaken. Maar het maaken van de korven zelfs is eygentlyk der mannen werk ; die de teentjes of rysjes daartoe eerst met verscheydene mooije kleuren verwen / en dezelve dan zeer aardig door malkanderen vlechten : Zy vlechten ook korfjes als kelken / zo dicht dat ze nat konnen houden / zonder eenig lak of vernis daartoe te gebruyken ; en zy drinken doorgaans zo wel uyt die gevlochtene kelkjes als uyt de kalabassen / die zy zeer aardig schilderen. Zy maaken korven van verscheydenerley grootte / 't zy om hunne kleederen in te draagen / of tot ander gebruyk / en dat aardig gewrocht / en zo sterk / dat menze mag duuwen en gooijen zo als men wil/ zonder dat zy 'er / zo te zeggen / door beschaadigd worden.

De meysjes als zy beginnen vrysters te worden / worden door haare ouders opgeslooten / en laaten zich van niemand zien/ maar slaan een lap kattoen als een sluyer om haar aangezicht / indien 'er iemand by geval in de plaats komt daar zy zyn / alwaar 't ook haar eygen vader. Evenwel duurt dit niet lang / want men geeftze haast weer vryheyd om uyt te gaan : doch ze zyn heel eerbaar / en schoon zy een man over al aan zyn lyf aanvatten / evenwel doen zy 't met groote eenvoudigheyd en onnozelheyd. — Zeedigheyd der vrysters.

Lacenta had verscheydene wyven / gelyk ook sommige andere ; Lacenta had 'er zeven. Toen hy op zyn lange togt uyt was / had men 't zo beschikt / dat by elke rustplaats daar hy quam/ hy eene van zyne wyven vondt. — Veelheyd van wyven

Overspel wordt onder hen met den dood van beyde de persoonen gestraft. Doch indien de vrouw het feyt aan haaren man bekent / — Straffe van Overspel.

I en

en zweert dat zy 'er toe gedwongen was / zo ontvangt ze genade ; maar zo zy 't verzwygt / en dat het tegen haar beweezen wordt / dan wordt zy verbrand. Hunne wetten zyn in andere gevallen ook streng / want een dief moet sterven zonder genade.

En maagde-schending.

Zo iemand eene Maagd schendt / dan steeken ze een zekere doorn in de opening van zyne roede / en draaijen die tien of twaalf maal rondom : 't welk niet alleenlyk een gruuwelyke pyn is / maar gemeenlyk dat lid doet versterven / en den persoon te gelyk om den hals helpt ; alhoewel hy vryheyd heeft om hemzelven te geneezen indien hy kan. Doch zodaanige misdryven moeten met eede beweezen worden / 't welk geschiedt door by hunne tanden te zweeren.

Hun trouwen.

Als 'er iemand van hen trouwt / dan houdt de vader van de Bruyd / of haar naaste bloedverwant / haar de zeven eerste nachten heymelyk by zich in zyn vertrek ; of dit nu is als een teken van ongewilligheyd om haar te laaten gaan / dan of 't om eenige andere reden geschiedt / weet ik niet : en daarnaa wordt zy aan haaren man overgeleverd.

Als een man zyne dochter uythuuwelykt / noodigt hy alle de Indiaanen ontrent zes uuren gaans in 't ronde / tot een groote maaltyd / welke hy voor hen vervaerdigt : de mannen die tot deeze bruyloft komen / brengen hunne bylen met zich om mede te werken : de vrouwen brengen ontrent een half schepel Maiz , de jongens brengen vruchten en wortelen / en de meysjes vogels en eyeren / want niemand komt met leedige handen. Elk zet zyne geschenken aan de deur van 't huys neer / en gaat weer weg totdat alle de gasten de hunne gebragt hebben / dewelke dan alle ontvangen en ingenomen worden door die van 't huys.

Dan keeren de mannen eerst weer / en de Bruydegom biedt elk een kalabas met sterke drank aan / en geleydt hen een voor een door 't huys in een open plaats achter 't zelve : dan volgen de vrouwen / die desgelyks een kalabas met drank krygen / en door 't huys gaan ; dan komen de jongens / en eyndelyk de meysjes / welke alle aan de deur drinken / en de overige volgen.

Daarnaa komen de vaders van 't jonge paar met hunnen zoon en dochter ; de vader van den Bruydegom leydt zynen zoon / en de vader van de Bruyd zyne dochter ; dan doet de eerste een aanspraak tot het gezelschap / en begint voorts met veele wonderlyke sprongen en gebaerden te dansen / totdat hem 't zweet aan alle kanten uytbreekt. Alsdan nederknielende geeft hy zynen zoon aan de Bruyd / wiens vader desgelyks knielt / en haar alzo houdt / hebbende zich ook eerst aan 't zweeten gedanst zo wel als de ander. Daarop neemt het jonge paar elkanderen by de hand / en de Bruydegom geeft de Bruyd weder aan haaren vader ; en dus eyndigt deeze seremonie.

Daar-

T: La mevelt: inv: e: fe

Daarnaa neemen alle de mannen hunne bylen / en loopen dan al roepende en schreeuwende na een stuk boschland / het welk te vooren tot een plantazie voor 't jonge paar is geschikt / en elk peurt aan 't hakken / en de grond te zuyveren zo snel als hy kan. Aldus werken ze ontrent zeven dagen met groote wakkerheyd en lust ; en al de grond die zy klaar maaken / wordt door de vrouwen en kinderen met Maiz / of iets anders dat best met het saizoen overeenkomt / beplant. Ook bouwen ze een huys voor 't jonge paar om in te woonen.

Als deeze zeven dagen geëyndigd zyn / en de jonge man met zyne vrouw in hun nieuw huys zich begeeven hebben / dan maakt het gezelschap zich vrolyk met de koorndrank Sjitsja Kopah, hier vooren beschreeven / waarvan zy niet laaten een goede voorraad te bereyden : Ook rechten zy een gastmaal aan / en de gasten vallen 'er heel graag op toe. Bruylost,

Als men gegeeten heeft / dan gaat het met de mannen op een drinken; maar eer zy beginnen neemt de Bruydegom al hun geweer / en hangt het aan de vorst van 't huys / alwaar niemand dan hy alleen kan bykomen; want zy zyn heel krakkeelachtig onder 't drinken. Zy drinken dan dag en nacht totdat alle de drank op is / 't welk gemeenlyk drie of vier dagen duurt / geduurende dewelke sommige altoos drinken / terwyl andere dronken zynde leggen te slaapen. Als al de drank uyt is / en zy weer nuchteren geworden zyn / dan keert elk weder na zy huys.

Zy houden ook Gastmaalen op andere voorvallen / gelyk als wanneer zy Raad gehouden / of eenige andere byeenkomst gehad hebben / 't welk somtyds alleenlyk geschiedt om eens vrolyk te zyn. De mannen als zy onder de maaltyd drinken / brengen 't malkanderen gemeenlyk / en spreekende eenige woorden reyken zy de kelk toe aan den genen dien zy 't gebragt hebben. Nooit brengen zy 't haare vrouwen / maar die staan hen gestadig op te passen terwyl zy eeten / neemende iemand die gedronken heeft de nap uyt de hand / den welken zy / naa het restje op de grond geworpen te hebben / omspoelen / en dan weer vullen / en aan een ander over geeven. Dus passen de vrouwen op alle gastmaalen / ja zelfs in haare eygene huyzen / den mannen op zo lang totdat dezelve gedaan hebben / waarnaa zy t'zamen ook gaan eeten. Gastmaalen.

Als de mannen t'huys zyn bekommeren zy zich nergens veel mede / om evenwel niet ganschelyk leedig te zyn / maaken zy dikwils korven / nappen / pylen / spiessen / netten enz. 't Werk dermannen.

Zy maaken ook een soort van pypen of fluyten van eenige holle bamboezen / en somtyds van een enkeld ried / in 't welk zy eenige keepen snyden / en 'er dan sterk op blaazen / 't welk een krytend geluyd geeft doch zonder eenige onderscheydentlyke afdeeling : ook vermaaken zy zich dikwils met zulke Instrumenten / gelyk ze by hun Tooverspel gebruyken. 't Scheelt hen niet wat het is als zy maar geluyd konnen maaken / waarvan zy groote liefhebbers zyn / en elk dreunt voor hemzelven heen. Haar kortswyl.

Dit doen zy ook als ze dansen / 't welk veeltyds geschiedt van 30 of 40 in een kring / al t'zamen mannen / die hunne handen uytstrekken en op malkanders schouderen leggen : dus loopen zy zydelings rondom / beweegende alle de leeden van hun lyf / met een zeer wonderlyk gedril.

Zy pypen en trommelen dikwils / zelfs als zy aan 't werk zyn ; maar hun dansen geschiet voornaamelyk als zy byeenkomen om vrolyk te weezen. Als zy een poos gedanst hebben / gaat iemand van den hoop uyt den ring / springt wakker om / en recht veele vreemde kuuren aan / zo door zyne spies op te werpen en te vangen / als met achter over te buygen en weer voorwaards te springen / met veel andere beweegingen gelyk onze tuymelaars / maar met meer raddigheyd als konst : en als deeze zich moede gemaakt heeft met zyne kuuren / dan treedt een ander uyt / en somtyds twee of drie te gelyk. Zo dra als zy uytscheyden / springen zy heel bezweet in de rivier / en wasschen zich schoon ; en als zy weer uyt het water komen / stryken zy hun haair en lyf met hunne handen. Zulk een dansspel duurt somtyds / als 't gezelschap groot is / een ganschen dag / en zelden minder dan 5 of 6 uuren / en 't zelve is heel gebruykelyk als ze een weynig gedronken hebben / doch niet naa sterk drinken.

Dit en dan de jagt / of 't schieten na een doel / zyn hunne voornaamste tydkortingen ; want zo wel de jongens als de mannen zyn gereed over al na te schieten / al was 't nergens anders om / als om hunne behendigheyd te toonen. De vrouwen houden danseryen en vrolykheden op haar zelve / als 't kortswyl der mannen over is ; want zy gastereeren noch speelen nooit met de mannen ; maar alleen by malkanderen zynde drinken zy ook wel eens dat het haar in 't hoofd loopt.

Der vrouwen zorg voor haare dronken mannen. De vrouwen draagen groote zorg voor haare mannen als zy zich dronken gezoopen hebben ; en wanneer iemand van haar / haaren man in zulk een staat ziet / dat hy 't niet langer op de been kan houden / neemt zy eene vrouw of twee te hulpe om hem op te neemen / en in zyn hangmat te leggen ; en terwyl hy daar legt te ronken / staat zy er by en besprengt zyn lyf met water om hem te verkoelen / wasschende zyne handen / aangezigt / en voeten ; en als dit water warm aan zyn lyf wordt / strykt zy 't met haare handen af / en werpt 'er weder versch op : dus heb ik 10. 12 of meer mannen in hunne hangmatten zien leggen naa een gastmaal / terwyl de vrouwen 'er bystonden / en hen dus bezorgden en waarnamen.

Jagt. De mannen gaan nooit buytens huys / al was 't maar om te wateren / of zy neemen 't een of 't ander van hun geweer met zich / 't zy een pyl en boog / of spies / byl / of houwmes. In vreedes tyd zyn hunne voornaamste togten ter jagt te gaan ; want dus voorzien zy zich van vleesch ; en dit doen zy zo dikwils als ze t'huys geen voorraad meer hebben. Somtyds gaat 'er maar een huysgezin of twee t'zamen ; maar dikwils stellenze ook een groote jagt aan / waar op zich dan veele laaten vinden. En zelden houden zy een Raadsvergadering / of een gastmaal / of zy beraamen ook een jagt / alwaar dan een tyd en plaats bestemd wordt.

daar elk met zyne noodwendigheden moet verschynen.

Een jagt duurt somtyds 3 of 4, en somtyds 10, 12, 16 of 18 dagen, naar dat zy veel wild op doen, of naar dat de weg is dien zy opslaan; want somtyds peuren zy na de grenzen om de nabuurige Indiaanen te bezoeken, en met hen handel te dryven, terwyl zy ondertusschen al den weg langs, zo in 't gaan als in 't komen, met jaagen beezig zyn. Zy jaagen meer of min, t'allen tyde van 't jaar, zonder ooit te letten of 't Wild tydig is of niet. Elk neemt een hond of twee met zich, en de vrouwen gaan zo wel mee als de mannen. Toen ik mede op de jagt was, wierdt my een jong vrouwmensch toegevoegd om my op te wachten, en myn korf met eetwaaren te draagen.

De vrouwen draagen in haare korven Plantains, Bonanos, Jams, Potatos, en Kassava-wortelen, die reeds gebraaden zyn, maar in de bosschen vinden zy dikwils verwoeste plantazien, daar nog versche Plantains groeijen, welke zy daar toemaaken; en als zy voors hands weeten dat zy by zulke plantazien zullen komen, dan neemen zy te minder voorraad mede. Ook neemen zy wat gerooste Maïz mede, die tot meel gemaakt is, en eenige rype raauwe Plantains, om Mislaw van te maaken. Dit is al hunne voorraad. Elke vrouw draagt een kalabas, en zy hebben onder haar alle maar een potje of twee. De mannen draagen boogen, pylen, spiesen, een Tamahok of byltje, en een houwmes. Zy gaan alle bloots voet, en krygen dikwils een schram in de bosschen, maar zy achten 't niet veel. Zy jaagen Pekaries, Warries, Quaums, Chikaly-Chikalies, Korrosous, of eenig ander beest of vogel dat hen voorkomt, uytgenomen meerkatten en herten. De vogels, en al 't ander dat zich niet wel laat bewaaren, eeten zy aanstonds op. Zy blyven den ganschen nacht ter plaatse daar zy tegen zonnen ondergang komen, byaldien het dicht by een beek of rivier, en aan de kant van een berg is. Hunne hangmatten hangen zy dan tusschen twee boomen op, en bedekken zich met een Plantain-blad voor de regen of wind, houdende den ganschen nacht een vuur by de hangmat. Nooit jaagen zy naa zonnen ondergang, en beginnen ook niet voor dat de zon op is. Hunne voornaamste jagt, is op de Pekaries en Warries, welke beyde niet heel snel ter voet zyn. Zy gaan met geheele kudden van twee of drie honderd teffens, zo dat indien de Indiaanen 'er onverhoeds op aankomen, zy gemeenlyk eenige, door in 't honderd te schieten, dooden. Maar anders zyn zy somtyds een ganschen dag beezig zonder, eenige te vangen, of ten minsten zo weynig, ten aanzien van 't getal der gener die zy op speuren, dat het een groote moeite om weynig genot schynt te zyn. Ik heb gezien, wanneer ik mede op de jagt was dat 'er wel ontrent 1000 op eenen dag in verscheydene partyen gestoord wierden, waarvan wy 'er maar twee doodden naar my voorstaat. Somtyds gebeurt het wel dat zy geschooten zynde met de pylen wegloopen. Wanneer het beest moede gejaagd is, dan blyft het voor de honden stil staan, de welke het rondom bezetten, doch 'er evenwel niet durven op aanvallen, uytgezeyd dat zy 't wel een hap in de bil geeven; en wanneer zy zien dat hun meester achter een boom gereed staat

om te schieten / dan loopen zy alle ter zyde om den pyl te ontwyken. Zo dra als een Indiaan een Pekari of Warri geschooten heeft / loopt hy hem in met zyne spies / en doorsteekt hem : dan haalt hy 'er 't ingewand' uyt / werpt de darmen weg / en snydt het dier midden door; daar naa snydt hy een stuk hout spits aan beyde de enden / steekt het voorste deel van 't beest aan 't eene end / en 't achterste aan 't ander end / en dus legt elk zynen stok op zyn schouder / waarmee zy dan gezamenlyk na de plaats gaan / daar zy hunne vrouwen bescheyden hebben ; en dan draagen zy hun vleesch na huys / naa het alvoorens dien nacht gedroogd te hebben.

Wanneer zy een beest of vogel vangen / doorsteeken zy 't met hunne spiesen / of schieten 'er pylen in / om t bloed daaruyt te laaten loopen ; daarnaa hakken zy 't hoofd af / en deelen 't in vieren / en zo 't een Pekari is / broeijen zy t haair met heet water daar af ; maar is 't een Warri, dan villen zy 't. Van sommige vogels stroopen zy alleenlyk de vederen / en van andere de huyd af / en dat niet ordentlyk terwyl 't lyf nog heel is / maar by stukken en brokken / naadat zy 't ontleed hebben / voornaamelyk als zy op reyze zyn.

Manier van 't vleesch toe te maaken.

Zo hun voorneemen is het vleesch te bewaaren / dan steeken zy vier korte gevorkte stokken in de grond / op welke zy weer andere dwarsstokken leggen ruym een voet hoog van de aarde / maakende alzo een schraag of stelling : op deeze dwarsstokken leggen zy de stukken van de beesten of vogels / en spreyden 'er eenige weynige gloeijende koolen onder / hebbende tot dien eynde eerst een hoop houts verbrand ; en deeze stukken keeren zy om / en leggen telkens versche koolen aan / vernieuwende dit kleyn vuur alzo drie of vier dagen / of wel een week achter een / totdat het vleesch zo droog is als een spaander / of als ons gerookt vleesch. Dit doen zy als zy uyt zyn / en veele Pekaries , vogels enz. gevangen hebben ; en dan brengen zy de stukken droog t' huys ; en zo 'er veel is / dan helpen de mannen de vrouwen het wildbraad na huys draagen. Deeze stukken konnen lang goed blyven ; en wanneer de voorraad meest op is / gaan zy weder op de jagt. Zy maaken t' huys ook een schraag / alwaar zy deeze gedroogde stukken opleggen / en 'er dikwils gloeijende assche onderspreyden / om voor te komen dat ze dof of muf worden / in dat vochtig land. Van deeze stukken snyden zy brokken af als zy 't tot spys van noode hebben.

Wanneer zy van hun vleesch / 't zy gedroogd of versch / willen eeten / dan snyden zy 't in kleyne stukjes / dewelke zy in een pot doen / en steeken 'er eenige wortelen / groene Plantains / Bonanos / af andere eetbaare gewassen by / 't welk zy altzamen over een zacht vuur te stooven zetten / zonder dat het aan de kook komt. Deeze pot staat dus dicht toegedekt zeven of acht uuren op 't vuur / want zy zetten 't smorgens vroeg op / en laaten 't staan tot dat alles zo murw is als bry. Dit is voor gezette maaltyden / want plantains en bonanos eeten zy den ganschen dag door : doch deeze

ge-

gezette maaltyd van vleesch houden zy maar eens daags / ontrent den middag.

Deeze Kompost gieten zy dan in een groote aarden schotel of in een kalabas / en zetten die op het groot blok het welk in yder huys is in plaats van een tafel/ en daar gaan zy dan rondom zitten / op kleyne blokjes als op stoelen. Maar als zy groote gastmaalen hebben/ dan maaken ze een groote schraag van 10. 12 of 20 of meer voet lang / naar dat het gezelschap groot is / en breed naar advenant. Hierop leggen zy drie of vier breedtes van Plantain-bladen tot een tafelkleed. Elk heeft aan zyne rechterhand op de grond een kalabas met water staan ; als zy eeten steeken zy de twee voorste vingers hoekswyze geboogen in de schotel / en haalen 'er de spys alzo gelyk als met een lepel uyt / telkens zo veel als zy konnen / 't welk zy dan overdwars in de mond steeken ; waarnaa zy elke reys hunne vingers in de kalabas met water doopen ; of dit is uyt reynlykheyd / of omze te verkoelen / weet ik niet ; maar zy eeten hunne spys overdaadig heet / en daarby zeer sterk gepeperd. Zy eeten 'er niet toe by manier van brood ; maar als zy een klomp zout hebben / 't welk daar wat raars is / dan stryken zy den zelven om de drie of vier mondvollen eens over hunne tong / om een smaak te geeven / en leggen hem dan weder neer.

De Indiaanen , als zy reyzen / rooijen hunnen weg naar de Zon / als hy schynt / of zy houden een vaste streek / lettende op de beweeging der boomen naar dat de wind is : en zo zy 't spoor byster raaken / en hunnen weg verliezen / dan snyden zy keepen in de basten der boomen / om te zien welke zyde de dikste is / 't welk altoos is de Zuyd-of Zon-zy ; want hun weg loopt doorgaans door bosschen. Zy gaan ook wel door moerassen / rivieren / enz , alwaar gansch geen teken van eenig pad is / en hoewel ze dan dikwils genoodzaakt zyn ter zyde te wyken / evenwel houden zy hunnen weg redelyk wel verscheydene dagen achter een ; en door de ruygten of kreupelbosschen baanen zy den weg met hunne houwmessen / voornaamelyk zo hen bamboezen voorkomen / want daar is anders geen doorkomen aan. Zy zwemmen de rivieren over / mannen / vrouwen / kinderen / zonder boomen te vellen / gelyk wy aldaar doen ; maar als ze een rivier afvaaren / dan gebruyken ze hunne kanoes / of vlotten / van ligt hout gemaakt. Reyzen.

Als iemandt hen na den weg vraagt / gelyk wy dikmaals moesten doen / toen wy de Land-engte passeerden / dan is hun gewoonlyke manier te wyzen na de plaats daar men na vraagt / en ten opzigt van den tyd om 'er te konnen komen / dat doen ze door te wyzen op eenig gedeelte van de boog die de zon in zyn half rond maakt; want naar dat zy hoog of laag wyzen / 't zy na 't Oosten of Westen van den Middaglyn / daarna betekenen zy den tyd van den dag/ Wegwyzing.

't zy

't zy voor of naa de middag dat men hoopen mag by zodaanig een rivier of plantagie te komen / als men na vraagt. By voorbeeld / het midden tusschen de Ooster-boord van de kim en den Middaglyn / betekent 9 uuren 's morgens ; twee derde van de Zuydwester boog der dagelyksche Zonneloop in den achtermiddag / betekent 4 uuren / enz. Indien de tyd dien zy betekenen willen niet in uuren / maar in dagen bestaat / dan keeren zy hun aangezigt na 't Zuyden / en wyzen met hunne hand de dagloop der zonne van 't Oosten na 't Westen / en als ze hunne hand na de Wester kim gedraaid hebben / dan brengen zy die aan de zyde van hun hoofd / en leggen 'er met hun hoofd op / doende de oogen voor een oogenblik dicht toe / gelyk als of zy sliepen. Daarnaa herhaalen zy die beweeging met hunne hand / en bootsen den slaap weder naa / om alzo te verstaan te geeven / dat zo menigmaal als zy dit doen / men zo veel slaap-tyden of nachten onderwege zal zyn / eer men komt ter plaatse daar men weezen wil.

Tydrekening. Ik bespeurde onder hen geene afdeeling van weeken of dagen / noch verdeeling van de dagen in uuren / of smaldeelen / anders dan door wyzen : en wanneer zy dit doen of andere tekens maaken / zo spreeken zy met eene / en drukken hunne meenig in hunne eygene taal uyt / zelfs tegens Europeers die hen niet verstaan. Zy rekenen de verledene tyden door geene andere omloopen van hemelsche lighaamen / dan die der Maane ; en Lacenta eens vertellende van den roof die de Spanjaarden in 't Westen gedaan hadden / zeyde dat het veele maanen geleden was.

Getallen. Hunne telling is by enkelden / tienen / en twintigen / tot honderd toe / boven 't welk ik hen niet heb hooren rekenen. Om eenig getal te betekenen dat daar boven gaat / vatten zy een lok van hun haair kleyn of groot / naar 't getal dat zy willen te kennen geeven / en houdende dezelve in hunne hand / schudden en scheyden zy die met hunne vingeren. En zo zy een ontelbaar getal willen uytdrukken / dan neemen zy hun haair aan de eene zyde van 't hoofd / en schudden het.

Toen wy onder Kapiteyn Sharp na de Zuyd-zee gingen / waaren wy 336 sterk / naar my voorstaat / en vry veele van de Indiaanen der Landengte hielden ons in die togt gezelschap. Zy heel begeerig zynde om 't getal van ons allen te weeten / zo ging een van de Indiaanen in 't pad zitten / en hebbende wat Maiz-graanen by zich / wierp hy telkens als 'er iemand van ons voorby hem ging / een graantje in zyn korf. Naadat hy aldus een groot gedeelte van ons getal opgenomen had / gaf een van ons volk in 't voorbygaan zyn korf met voordacht een schop / dat 'er 't koorn uyt vloog / waardoor zyne rekening bedurven was. Dit stondt hem gansch niet aan / maar een ander liep wat voor uyt / en zette zich in 't bosch neer / wat van 't pad af / daar wy een voor een passeeren mosten ; en nam ons getal met Maiz-koorns op : Doch dit gedaan zynde / vonden zy zich verleegen om uyt te rekenen hoeveel dit getal was:

want twee of drie dagen daarnaa op onze togt / komende by eenige van de Zuyder-Indiaanen / zagen wy dat ze met hun 20 of 30 van de aanzienlykste onder hen beezig waaren om de graanen die in het mandtje waaren / en welke zy op een Plantain-blad gelegd hadden / te tellen ; maar wanneer zy alle hun best gedaan hadden / en niet verder konden komen (misschien omdat het getal hunne telkunde te boven ging) scheenen zy 'er heel yverig om te krakkeelen / totdat eyndelyk een van hen schielyk opstondt / en een lok van zyn haair met zyne vingers afscheydende en schuddende / daar door scheen te willen betekenen dat het getal zo groot / en onbekend was ; en daarmee eyndigde het krakkeel ; Maar een van hen quam by ons en vroeg ons getal in gebrooken Spaansch.

Hunne getallen noemen zy aldus.

Manier van tellen.

1 Konsjugo
2 Poquah
3 Pauquah
4 Pakequah
5 Eterrah.
6 Indrikah.
7 Koegolah
8 Paugolah.
9 Pakekopah
10 Anivego.

11 Anivego Konsjugo
12 Anivego Poquah.
13 Anivego Pauquah. enz.
20 Toela Boguah
40 Toela Guannah. enz.

Onder de tien doen zy niet anders als elk byzonder getal simpelyk te noemen / 't welk zy heel vaerdig doen ; maar zo dra als zy Anivego zeggen / klappen zy hunne handen tzamen / en zo doen zy voor 11. 12. 13. enz. tot twintig toe / en zeggen t'elkens Anivego, waarnaa zy hunne handen van een doende / met de voorste vingers van de rechterhand op de vingers der slinker een voor een tellen / zeggende Anivego konsjugo, Anivego Poqua, Anivego Pauqua, enz. tot het getal toe dat zy willen uytdrukken / zo 't onder de twintig zy.

Als zy twintig willen betekenen / klappen zy hunne handen tweemaal tzamen / eens op elke tien / en zeggen Toela Boguah. voor 21 zeggen zy Toela Boguah konsjugo 22 Toela Boguah Poquah, enz. Als zy 30 willen uytdrukken / klappen zy hunne handen driemaal tzamen / en zeggen. Toela Boguah Anivego (Twintig en tien) voor 31 Toela Boguah anivego Konsjugo, (Twintig en elf) en zo tot 40 toe / klappende hunne handen dan viermaal tzamen met te zeggen Toela guannah, 41 Toela guannah konsjugo, enz. 50 Toela guannah anivego (twee twintigen en tien) ; 51 Toela guannah anivego konsjugo (twee twintigen en elf / &c. de volgende benaamin-

K gen

gen tot 100 zyn my onbekend / en daar zyn 'er maar weynig die zo hoog rekenen konnen. Terwyl ik onder hen was bevlytigde ik my om hunne getallen te leeren / en 't was dikwils een tydkorting / want myne pooginge om hen naa te bootsen behaagden hen wel / en zy waaren 'er blyde om ; maar daar waaren 'er maar weynig die my verder konden brengen als ik nu genoemd heb / of die my te recht konden helpen wanneer ik verbysterd was.

Deeze manier van dus by twintigen te tellen / is dezelfde als de oude Engelsche wyze / en hun zeggen in plaats van 31. 32. twintig en elf / twintig en twaalf enz. is gelyk als de Hooglanders van Schotland en Jerland / die elf en twintig / twaalf en twintig enz. zeggen. Zo zeggen de Hooglanders voor 53 dertien en twee twintigen / en de Dariens twee twintigen en dertien , noemende alleenlyk het achterste voor. In myn jongheyd kende ik het Hooglandsch / of de oude Jersche spraak heel wel / zo als het in 't Noorden van Ierland aan de rivier Boyn , en by de stad Virgini in de Barony van Kastle-Raghen, in de Provincie van Kavan gesprooken wordt / en ook in de hooge landen van Schotland / alwaar ik op verscheydene plaatsen ben geweest. Tot voldoeninge der Liefhebbers zal ik hier een lyst geeven van hunne manier van tellen.

Jersche en Schotsche getallen.

1	Heen	21	Heen augus feh (of ausfeh in 't kort) augus is en.
2	Doo	22	Doo augus feh
3	Trie	23	Trie augus feh
4	Kaber	30	Dee augus feh. tien en twintig
5	Koeig	31	Heeneg augus feh. elf en twintig
6	Sjae	32	Dooieg augus feh
7	Sjaucht	40	Joyiht
8	Oacht	41	Heen augus th' joyiht.
9	Nuye	42	Doo augus th' jo iht
10	Deh	50	Deh augus th' joyiht
11	Heeneg	51	Heeneg augus th' joyiht.
12	Dooieg	52	Dooieg augus th' joyiht
13	Triedieg	60	Trie feht.
14	Kaherdieg	61	Heen augus Trie feht
15	Koeigdieg	70	Deh. augus Trie feht
16	Sjaedieg	80	Kareh-fehth
17	Sjauchtdieg	90	Deg augus kareh-fehth.
19	Nuyedig	100	Kooig fehth.
20	Feh.		
		200	Oytsjeed
		1000	Mielah
		1000000	Milioen.

My=

Myne kennis van de Hooglandsche spraak maakte my te bequamer om de taal van de Dariense Indiaanen te leeren / toen ik onder hen was : want daar is eenige overeenkomst tusschen dezelve / niet in de beteekening der woorden / maar in de uytspraak / die my niet zwaar viel / hoewel men vry wat door de keel spreekt / en de H veel gebruykt / beneffens een styve klank of toon. Ik leerde in een maand tyds veel van het Dariens , want ik vroeg altoos hoe zy dit en dat noemden ; en Lacenta die ook een weynig gebrooken Spaansch kon / praatte gestadig met my. Ik heb 'er my niet aan geleegen laaten zyn om deeze Indiaansche spraak te onthouden ; echter zal ik eenige woorden alhier tot een proef neer zetten.

Indiaansche woorden.

Tautah Vader Naunah Moeder
Poenah Vrouw Roepah Broeder
Bidama Soquah Roepah? Broeder hoe vaart gy?
Nienah een Meysje Nie de maan
Tsjaunah gaa. Tsjaunah Wiemakah , haast u loop.
Sjennorung een groot ding. Ietsjah leelyk.
Parietsja. foei.
Ietsjah maloequah (is een uytdrukfel van groot mishaagen.)
Kotsjah slaap Kaupah een hangmat
Katsjah Kaupah? Wilt gy in de hangmat gaan slaapen?
Pa poenah ietah kaupah? Vrouw hebje een hangmat?
Doela, water. Doela Kopah? Wilt gy water drinken?
Sjitsja-kopah. Maiz-drank.
Mamaubah. mooi. Kah peper.
Aupah ienah? Hoe heetje dat?

VERVOLG.

Van des Schryvers Reyze

Hebbende aldus de Landëngte beschreeven / zo zal ik den draad van myne reyze hervatten / welk ik afbrak in de Zuydzee / by Realeja op de Kust van Mexiko, alwaar ik van Mr. Dampier scheydde / naadat ik de tweede reys met hem in die zee was geweest. Kapiteyn Swan ging met het schip de Cygnet westwaards / en M. Dampier voer met hem ; terwyl ik by Kapiteyn Davis bleef op schip de Bachelors delight , alzo hy gezind was weder na 't Zuyden te keeren. Zie pag. 21.

Wy lieten hem dan in de haven van Rejaleja , en gingen den 27 van Augustus met drie andere schepen t' zeyl : maar vermids ons volk zeer ziek wierdt toen wy in zee waaren / liepen wy haast in de golf van Amapalla / alwaar wy verscheydene weeken lagen aan een Zie Dampiers Reystogt I deel pag 160.

Amapalla. eylandtje / op 't welk wy eenige hutten opsloegen voor onze zieken/ die wy aan land bragten. Wy hadden in onze vier scheepjes meer als 130 man die aan de bluts-koorts ziek waaren / en veele van dezelve sturven ; doch ik bleef byv / hoewel ik hen dagelyks oppaste. Myn voorneemen is niet om alles wat ons op deeze togt bejegende te melden (echter zal ik eenige van de merkwaardigste dingen die ons voorquamen verhaalen.

Terwyl wy hier lagen/ gingen wy uyt gebrek van leevens middelen na een Ossen weyery op 't vaste land / aan de zuydzyde van de baai/ zynde ontrent drie Engelsche mylen van de plaats daar wy geland waaren. Onderwege waaren wy genoodzaakt een heete rivier te passeeren / die door een veldland liep / en ons wegens zyne hitte in 't eerst wat schroomachtig maakte. Deeze rivier quam van onder een berg vloeijen / doch 't was geen brandende berg / gelyk 'er verscheydene zulk op deeze kust zyn. Ik had de nieuwsgierigheyd dat ik tegen de stroom opwaadde / zo lang als ik 't licht van den dag had om te konnen zien : het water was klaar en ondiep / maar de waassem onder den berg was gelyk die van een kookende pot / zo dat myn haair nat daarvan wierdt. De rivier buyten den berg gaf ook nog een groot stuk wegs een damp op. Veele van ons volk die schurfd waaren / baadden hen in dit water / en wierden kort daarnaa wel ; achtende zulks uyt de zwavelachtigheyd of eenige andere kracht van dit water voortgekomen te zyn. Op deeze plaats waaren veele Wolven / en die zo stout als ik 'er ooit gezien hebben / want zy quamen zo naby / dat zy ons 't vleesch schier uyt de handen scheurden ; evenwel durfden wy 'er niet op schieten / uyt vreeze dat het geluyd van onze roers meer van die dieren t' hunner bystand zoud hebben doen komen ; want wy gingen maar met kleyne troppen hier en daar verspreyd.

Heete rivier.

Wolven.

Kokos eyland.

Naadat ons volk redelyk wel hersteld was / gingen wy zuydwaards t'zeyl / en quamen aan 't eyland Kokos op 5 graaden 15 minuten Noorder breedte. Dit eyland wordt zo genoemd naar de Kokos-neuten die 'er by menigten zyn : 't is niet groot / maar heel vermaakelyk : in 't midden is een steyle berg / die omringd is van eene vlakte / welke schuyns afloopt na de zee. Deeze vlakte / en voornaamelyk het dal daar men aan land komt / is dicht bezet met Kokos neuteboomen / die hier zeer weelig groeyjen / dewyl 't een vette en vruchtbaare grond is : ook groeyjen ze aan den voet van den berg in 't midden van 't eyland / en heel vermaakelyk in boschjes verdeeld. En dat nog wel meest tot de vermaakelykheyd deezer plaats doet / is dat 'er zeer veele springbronnen van klaar en zoet water boven aan den berg uytborrelen / en aldaar als in een diepe kom / die op den top is / tzamenvloeijen ; en vermids 'er nergens een groef is / waardoor 't water als een beek zou konnen uytvloeijen / zo stroomt het op verscheydene plaatsen over de kimmen heel aardig neer. Dewyl nu de berg aan sommige kanten wat

over-

overhangt (want de klippige zyden zyn meer dan lynrecht) zo valt het water gelyk als of het 't uyt een emmer gegooten wierdt / boogswyze neer / laatende een drooge spacie tusschen de straal en den berg / 't welk een schoon gezigt geeft / en door de nabystaande Kokos neuteboomen / en de versche lucht / welke door het vallende water in dit heet gewest veroorzaakt wordt / de plaats zeer bekoorelyk maakt / en vermaakelyk voor verscheydene van de zinnen te gelyk doet zyn.

De verversching op dit eyland behaagde ons volk uytsteekend wel ; ook vulden wy hier alle onze watervaten ; want daar is zeer treffelyk versch water in de beek die beneden in de vlakte uyt die watervallen ontstaat ; en ons schip lag juyst voor de uytwatering alwaar heel goede ankergrond was ; zo dat de plaats om water in te neemen zo geriefelyk was als ik ooit gezien heb.

Wy spaarden de Kokosneuten ook niet / eetende het pit / en de melk daarvan drinkende / behalven veele honderden welke wy aanboord bragten. Alle dagen gingen eenige van ons volk aan land : doch eens op zekeren dag gezind zynde zich vrolyk te maaken / voeren zy na land / en hakten veele kokosboomen om / van welke zy de neuten plukten / en ontrent 80 mengelen melk tapten : daarop gingen zy alle neerzitten / en dronken de gezondheden van den Koning en Koningin / enz. Doch hoewel zy veel nat te lyf sloegen / echter volgde der geen dronkenschap op ; maar die drank verkoelde en verstyfde hunne zenuwen in dier voege / dat zy gaan nog staan konden / noch ook aanboord konden komen / zonder hulpe van degene die geen deel aan deeze vrolykheyd hadden gehad ; en 't duurde wel 4 of 5 dagen eer zy weder wel wierden.

Wy voeren van hier nog al verder zuydwaards / en quamen aan een van de Gallapagos eylanden / leggende onder den Middellyn. Op een van deeze eylanden vonden wy veele zeer groote landschildpadden / van die soort welke wy gewoon zyn Hekati te noemen, Op dit eyland was geen water te vinden dan op eene plaats / alwaar ik zag dat die dieren dikwils gingen drinken / zonder nogtans in 't water te gaan. Gallapagos.

Aan dit eyland was maar eene plaats om water in te neemen / alwaar wy ons schip kielhaalden : veele Tortelduyven en ander gevogelte quamen daarna toe om te drinken / en waaren in 't eerst zo gemeenzaam datze op onze hoofden en armen quamen zitten / zo dat 'er eenige dagen lang niet anders als vogels voor 't scheepsvolk geschaft wierdt ; maar zy begonden wel haast zo schuuw te worden / dat wy'er niet een konden krygen / dan die wy schooten. Hier waaren ook veele Guanos, die mede een goede spyze zyn. Op dit eyland groeit zeeker hout / dat heel liefelyk ruykt ; het is maar een laage boom / niet heesterachtig / maar gelyk een peereboom / hoewel dikker / en vol van een zeer aangenaame gom. Terwyl wy hier aan de Gallapagos lagen / namen wy 500 zakken meel in / die wy te vooren daar op de klippen gelaaten hadden : maar de Tortelduyven hadden 'er zeer veel van opgegeeten / omdat de zakken in de opene lucht lagen.

Toen wy de Gallapagos verlieten / kruysten wy gins en weer ontrent de Peru.

eylanden en langs de kust van Peru; doch ik zal myn Leezer niet ophouden met het gene ons daar voorquam. Wy hadden te Guavra, Guacha, en Pisca gevechten/ waarvan de laatste vry scherp waaren; echter vermeesterden wy de plaatsen/ en namenze in. Wy hadden in ons gezelschap toen alleen Kapiteyn Knight, want twee andere vaartuygen / die met ons van Amapalla gekomen waaren/ hadden ons aan 't eyland Kokos verlaaten. 't Was in Julius des jaars 1686 toen wy te Piska waaren/ en Kapiteyn Knight en wy hielden malkanderen dat geheel jaar meest gezelschap.

Gorgonia.

Meerkatten.

Wy waaren ook aan 't eyland Gorgonia, alwaar wy ons schip schoon maakten; ik zag daar veel Meerkatten / die ten deele van Oesters leefden / welke zy by laag water uyt de zee haalden: om 'er de visch uyt te krygen/ leyden zy den oester op een steen / en namen dan een andere steen / waarmede zy zo lang op de schelp klopten / tot dat hy brak.

La Naska wyn.

Wy waaren ook te La Naska / 't welk een kleyne haven is op 15 graaden zuyder breedte: 't zelve levert veel zwaare en sterke wyn uyt/ gelyk Piska en andere plaatsen op die kust ook doen; dezelve smaakt gelyk die van Madera. Deeze wyn wordt uyt het land na deeze haven gebragt/ om na Lima, Panama, en andere plaatsen verboerd te worden. Dezelve legt hier somtyds eenige jaaren in dicht gemaakte potten van ontrent zestien stoop/ in de opene lucht/ zonder eenig beschutsel/zo dat de brandende zon vry op deeze potten schynt; zy leggen langs de baai/ en tusschen de klippen; elke koopman heeft zyn merk op de zyne. Wy namen een goede voorraad in van deezen wyn.

Koquimbo.

Goud.

Wy waaren ook te Koquimbo, een groote stad / met negen Kerken daarin / leggende op ontrent 29 graaden zuyder breedte. Hier landden wy op een diep zand / in een ruyme baai / alwaar een kleyn riviertje was / dat door het land vloeide / en drie Engelsche mylen beneden de stad uytwaterde. In deeze rivier / hooger op in 't land/ visschen de Spanjaards goud / en het zand van deeze rivier aan de zeekant/ alsmede in de gansche baai / is als met goud besprengkeld; zo dat als ons volk langs de baai ging / het gelyk als met goud bestooven was; maar 't was zo fyn dat het endeloos werk zou geweest zyn het op te zamelen. Dit heb ik ook op andere plaatsen langs de kust gezien / alwaar goud rivieren door zandbaaijen in de zee loopen / want daar is het zand als verguld daarvan. Maar boven aan in de rivieren / en by 't gebergte daar zy uyt voortkomen / zyn wigtiger goud-greynen/ en 't is niet dan louter stof dat na de zee gespoeld wordt.

Ioan Fernandos Eyland.

Daarnaa zeylden wy na Ioan Fernandos Eyland, alwaar wy kielhaalden. Hier was het dat Kapiteyn Knight ons verliet/ gaande rondom Terra del Fuego / zo wel als hy kon / na Westindie. Maar wy waaren gezind weder te rugge na de Linie te keeren / voerende de bark met ons die wy te Piska genomen hadden.

Aldus zeylden wy dan weer na 't Zuyden na de kant van het vaste land op de breedte van 39 gr. Z. zo wel om de wind te hebben / als om dich-

dichter by de kust te zyn. 't Eerste dat ons voorquam was het eyland Mocha, 't welk legt op ontrent 38. gr. 20 min. Z. en hebbende gebrekt van water en leeftogt lieten wy 't anker vallen en gingen aan land ontrent in 't midden van December 1686. en bleeven daar 5 of 6 dagen. Wy ververschten ons hier fraai / want het Eyland verschafte ons versch water en mondkost. Het land aldaar is laag en vlak / en aan de zeekant zandig; maar de middelgrond is een goede aarde / en brengt Maiz en ander graan / als tarw / garst / en verscheydenerley vruchten voort. Wy vonden 'er eenige huyzen / den Spaansche Indiaanen toebehoorende / dezelven waaren wel van mesthoops-vogels voorzien: ook waaren 'er eenige paerden: maar 't gene aanmerkens waardiger is / is een soort van schaapen welke de Inwoonders noemen Carnera de Terra. Dit dier is tot op de rug ontrent vyfdhalf voet hoog / en is een beest dat zich braaf vertoont. Deeze schaapen zyn zo mak / dat wy dikwils een daarvan een toom in de bek deeden / 't welk dan met twee lustige mannen op zyn rug 't gansche Eyland rond reedt / om de andere na de kooi te dryven. Deszelfs gewoonlyke gang is een tel / of een gallop / en een andere tred wil 't niet gaern gaan / als 't een ryder op zyn rug heeft. Zyn mond gelykt wel naar die van een haas / en de boven lip gaat zo wel open als de andere / als 't het gras afbyt / 't welk dit dier zeer kort op de grond afscheert. Zyn kop gelykt wel naar dat van een * Antelope. Maar hoorns had het niet terwyl wy 'er waaren; evenwel vonden wy hier en daar in de zandbaaijen groote hoorns / gedraaid als een slekhoorntje / welke wy geloofden door die dieren afgeworpen te zyn. Zyne ooren geleeken wel naar die van een Ezel / zyn hals was dun / en had eenige overeenkomst met die van een kameel. Dit dier houdt zyn kop een weynig geboogen / en heel staatelyk gelyk een zwaan; het heeft een uytpuylende borst gelyk een paerd / de lenden is als die van een welgemaakte windhond; de billen gelyken naar die van een volwassen hart / en zyn staert is ook bykans van zulk fatsoen: de voeten zyn gekloofen als die van een schaap; en aan elke voet is een klaauw / grooter dan een vinger / maar scherp als die van een Arend. Deeze klaauwen staan ontrent twee duym boven de kloof van de voet / en zy zyn het dier zeer dienstig in 't opklimmen van rotsen. Het vleesch smaakt even eens als schaapen vleesch. De wol op de buyk is 12 of 14 duym lang / maar korter op de rug / zynde vlokkig / en min of meer gekruld. 't Is een zeer mak en dienstig beest / bequaam om allerley lasten te torsen. Wy doodeden 43 daarvan / en uyt de maag van eenen haalde ik dertien Bezoar-steenen / van welke sommige ruuw en kantig / en van verscheydenerley fatsoen waaren; sommige langwerpig gelykende naar koraal / sommige rond / en andere eyrond; maar alle groen toen ze eerst uyt de maag quamen; doch naa ze een wyl bewaard te hebben / wierden ze aschgraauw; en ik heb 'er nog eenige van in myne bewaaring.

Vreemde schaapen.

De Spanjaards zeyden ons / dat deeze dieren hen zeer dienstig waaren ontrent de mynen van Potosi / (die verre landwaard in leggen /) om

* *Een dier van een Hart en een geyt geteeld.*

om 't zilver vandaar na de steden aan de zeekant te brengen. Tusschen de Steden en de Mynen zyn zulke oneffene wegen / en gevaarlyke steylten / dat het byna onmoogelyk zou zyn voor eenig mensch of ander beest deeze last te draagen; maar deeze schaapen gelaaden en by die steylten gebragt zynde / zo laat hun meester hen een weg van meer dan 16 mylen alleen gaan / terwyl hy zelf ontrent 57 mylen omgaat. Dat zy dus vast te voet zyn / komt voornaamelyk van de gemelde klaauwen / waarmede zy zich zo vast in 't gaan houden / dat zy gaan konnen daar geen ander beest kan. De Spanjaards verhaalden ons ook / dat 'er een zekere stad was die tot op een myl na geen water ontrent zich had; maar dat deeze dieren geleerd waaren om met twee groote potten / hangende op hunne rug als korven / alleen zonder leydsman na de rivier te gaan / en dat zy daar gekomen zynde zich zo lang in 't water wentelden totdat de potten vol waaren; waarmede zy dan van zelfs weder na huys keerden. De Spanjaards vertelden mede dat men dit dier niet kan dwingen om langer als 't dag is te werken: en wy bevonden dat het slim genoeg was; want wanneer ze eens neergelegen waaren / konden wy hen door geen slaan doen opryzen; maar zy lagen te kreunen / schoonze niet moede noch afgewerkt waaren.

Kopaya-po. Wy zeylden van Mocha, langs de kust van Chili, zendende dikwils een kanoe aan land / totdat wy op de breedte van 26 gr. Z. by Kopayapo quamen. Wy hadden water van noode / en gingen daarop aan land / om te zien of wy de rivier konden vinden die den naam van Kopayapo draagt. Zo dra als wy aan land quamen / klommen wy op een berg / op hoope dat wy van den top die rivier zouden ontdekken; maar toen wy 'er opgekomen waaren / bevonden wy tegen onze verwachting dat 'er een nog hooger en steylder berg achter lag / en naa die nog een ander; zo dat eer wy de opperste hoogte bereykt hadden / ik flaauw wierd door gebrek van water: in deeze nood bediende ik my van myn eygen; en eyndelyk geraakten wy op den top van den derden berg / alwaar wy gingen zitten rusten onder de schaduw van een groote ruuwe rots. De plaats daar wy zaten was zandig / en bezaaid met zeeschelpen van veelerley fatsoen / alhoewel 'er / 't gene iets wonders is / geen schelpvisch langs den oever op deeze gansche kust te zien was; want ik heb daar op veele plaatsen aan land geweest / maar ze nooit gevonden. Deeze plaats daar wy zaten / was naar onze rekening ontrent 8 Engelsche mylen van de zee / en ten minste een Engelsche myl lood-recht in de hoogte: naadat wy wat gerust hadden / stonden wy op / en zagen rondom of 'er nergens een rivier was / maar tot onze groote droefheyd konden wy 'er geen zien. Al dit land / zo wel hoog als laag / is met schelpen bedekt / veele van welke van zulk een fatzoen zyn als die wy Scallop noemen / en dat op sommige plaatsen in zeer groote menigte / voornaamelyk onder aan de rotsen / vanwaar ze door de wind afgewaaid en vergruysd worden; ja zelfs in de steenen der rotsen vondt men zodaanige schelpen. De Spanjaards zeyden ons / dat op zekeren tyd van 't jaar de zon de sneeuw op de toppen der bergen verre landwaard in deed smelten / 't welk de rivier

daar

daar wy na zochten deed overvloeyen: doch zulks zou wel konnen zyn door de regen die diep in 't land valt; want op de zeekust van Chili en Peru heb ik het nooit zien regenen; maar wy konden de wolken wel zien hangen boven de toppen van 't gebergte verre in 't land / wanneer wy langs de kust zeylden. En by Arika gebeurde het eens dat wy de toppen van de bergen niet konden zien door de wolken die 'er om hingen; alhoewel wy dezelve op andere tyden duydelyk genoeg zagen / wanneer de regen mulschien van 't hooge land geweeken was. Maar belangende Arika zelf / en de kust daar ontrent / eenige oude Spanjaards zeyden ons dat zy 'er nooit regen gehad hadden. Ik ben ook eens aan land geweest by de rivier van Ylo, maar kond 'er weynig of geen water vinden; doch op een andere tyd van 't jaar was 'er waters genoeg / alhoewel ik nooit eenige regen op die kust vernomen heb / en de Spanjaards zeyden ons dat het 'er nooit regende / 't en zy verre landwaard in. Evenwel heeft men 'er zwaare dauw. Te Kopayapo is de kust dor en woest; en zo ziet men doorgaans langs de kust van Chili en Peru niet dan kaale zandbergen en bloote rotsen / 't en zy hier en daar een groene valey; anders ziet men 'er geen boomen / kruyden / of eenig ander groen: ook zagen wy 'er geen gevogelte / noch beesten / of eenig ander gedierte / en geen menschen / uytgezeyd hier en daar een arm dorpje / met een zeer slechte haven / daar naauwlyks waters genoeg was voor een boot / 't en zy by een vloed: anders is 'er weynig of geen water / noch iets dat tot gerief dienstig is.

Geen regen op deze kust.

Dewyl wy dan te Kapayapo geen water konden krygen / waaren wy weder genoodzaakt in zee te steeken / en zeylden langs de kust na Arika, een stedeken in Peru, dat fatsoenlyk legt in de bogt van die kust op de hoogte van tusschen de 18 en 19 gr. Z. Alhier wordt het zilver van Potosi gebragt om na Panama afgescheept te worden / want de haven is redelyk goed / hebbende een reede daar een kleyn eylandtje voor legt / waarop de kracht van de zee breekt / die hier zeer hoog zwelt / en gestadiglyk met zwaare golven op den oever aan rolt. En alhoewel 't water in de zee zo glad is als 't oppervlak van een rivier / omdat hier weynig wind is om de baaren te krullen of te doen bruyzen / zo slaanze echter met zulk een geweld tegen de strand / die overal een hooge steyle kust is / (hoewel op verre na zo hoog niet als de bergen landwaard in) dat men bykans nergens landen kan / als juyst te Arika. Deeze plaats staat aan een kleyne rivier / alwaar wy garen water wouden ingenomen hebben / indien 't versch geweest waar / maar dat was het niet / omdat het tusschen de rotsen komt uytwateren / alwaar het zeewater zo sterk tegen aanslaat. Wy landden daar niettemin / en plonderden de plaats / vindende weynig of geen tegenstand. Wy kreegen 'er eenige verkens / gevogelte / suyker / en wyn; en zagen een geheel huys vol van Jesuitsche schors / welke ik hier voor op Pag. 41. beschreeven heb. Ik was daar te vooren ook met Kapiteyn Sharp, toen wy in een hevig gevecht zo veel vollis verlooren / en alle onze Wondheelers sneuvelden / behalven ik / die toen achter gelaaten was om op de kanoe te passen.

Wy gingen een weynig verder vanhier / en namen water in aan de rivier Ylo, alwaar wy ook oli van olyven / vygen en suyker / benefsens verscheydene andere vruchten kreegen / welke hier alle zeer overvloedig groeiden: daar was een Olimeulen / en twee of drie Suykermolens. Daar zyn uytsteekend schoone Oranje Cinaas appelen; en 't is de schoonste valley die ik langs de ganssche kust van Peru gezien heb / zynde zeer vruchtbaar / en met een menigte van gewassen voorzien / schoon dit land niet anders bevochtigd wordt / dan door het kleyn riviertje / 't welk de inwoonders in gemaakte groeven door hunne akkers leyden / en de sterke dauw die 'er alle nachten valt. Deeze valley vertoont zich nog vermaakelyker / en zo doen alle de andere van Peru en Chili, ter oorzaak van de yslyke dorre bergen / die 'er rondom leggen / en de schoonheyd derzelve te meer doen afsteeken.

Langs deeze kust zeylende hadden wy somtyds zo wel gebrek van spys als van water; en eens wierden wy zo door den honger geneepen / dat toen wy eenige zeekrabben aan strand kreegen / een van onze Maats / geheeten Smallbones, dezelve raauw opät / ja zelfs het zeegras niet verschoonde. Andere van ons / welker maagen daar nog niet graag genoeg toe waaren / zagen een maager afgewerkt paerd aan den voet van een berg in 't groen loopen / 't welk wy terstond doodden / aan stukken hakten / en een vuur van zeegras gemaakt hebbende / het vleesch / pas warm zynde / opäten / zonder iets achter te laaten / want zelfs de darmen bragten wy aan boord.

Ik zal alle onze ontmoetingen langs deeze kust onder Kapiteyn Davis niet melden / maar twee voorvallen kan ik niet wel voorbygaan. Het een dat wy te Vermejo, leggende op 10 graaden zuyder breedte / met ons dertigen / van welke ik een was / aan land gingen / om te zien of wy 'er versch water / of eenige andere verversschinge / konden bekomen.

Gedroogde doode lyken

Naadat wy geland waaren / gingen wy ontrent vier Engelsche mylen langs een zandbaai / welke wy met doode lighaamen van mannen / vrouwen / en kinderen / zo dicht bezaaid vonden / dat men wel een quartier uurs had konnen voortgaan / zonder een stap van een dood mensch af te treeden. Deeze lighaamen scheenen niet boven een week dood geweest te zyn / maar als menze aantaste / waaren ze zo droog en zo ligt als een spons of een stuk korks. Toen wy eenigen tyd aan land geweest hadden / zagen wy rook opgaan / en ons derwaards begeevende vonden wy een oud man / zynde een Spaansche Indiaan / die langs de strand wat gedroogd zeegras ging op zoeken / om eenige visch / die zyne makkers gevangen hadden / te kooken. Wy vroegen hem in 't Spaansch veele vraagen wegens die plaats / en hoe die doode lighaamen daar quamen? Waarop hy antwoordde / dat by zyns Vaders tyd het aardryk aldaar / 't welk nu niets voortbragt / heel groen / welbebouwd / en vruchtbaar was geweest; dat de stad Wormia wel van Indiaanen bewoond geweest was; dat zy zo talryk waaren dat ze een visch twintig mylen langs de kust malkanderen konden toegereykt

heb-

hebben / totdat die in handen van den Koning Juka quam : dat de rivier zeer diep / en de stroom sterk was ; en dat de Spanjaards daar gekomen zynde de stad geblokkeerd en belegerd hadden ; waarop de Indiaanen / om zich niet ter genade van de Spanjaarden over te geeven / kuylen in 't zand maakten / en zich zelven leevendig begroeven / 't welk de oorzaak van alle die doode lighaamen was geweest. De mannen / zo als ze nu nog lagen / hadden hunne gebrokene boogen by zich / en de vrouwen haare spinnewielen / en spinrokkens met kattoen daarop. Van deeze doode lighaamen bragt ik een jongen van den ouderdom van 9 of 10 jaaren aan boord / van voorneemen zynde om hem in Engeland gebragt te hebben / maar ik wierd daarin belet ; want het bootsvolk door een zotte waan zich inbeeldende dat het kompas niet recht zou draaijen zo lang als 'er een dood lighaam binnen boord was / wierp 't in zee / hoe zeer 't my ook speet.

Deeze plaats is een diepe zandgrond / en heeft veel kleyne zandduynen ; daar valt zo wel als in 't overige van Peru geen regen / doch sterke dauw : daar was ook een kil van een riviertje / maar 't was droog toen wy 'er waaren.

De andere zaak die ik zal verhaalen / quam ons te vooren by Santa, een plaatsje leggende op 8 gr. 40 min. Z. Alhier gingen wy aan land en alzo na het steedtje / 't welk ontrent drie Engelsche mylen van de zee lag : onderwege passeerden wy een kleynen berg / en komende daarnaa in het dal zagen wy drie scheepjes yder van 60 tot 100 ton groot / die heel ontrampeneerd daar lagen. Dit bragt ons in groote verwondering / want wy konden niet bedenken op wat wyze die schepen daar mogten gekomen zyn. Maar na het steedtje gaande / zagen wy eenen Indiaan / dien wy toeriepen / en die daarop ten eersten by ons quam. Wy deeden hem verscheydene vraagen / en onder andere hoe die schepen daar gekomen waaren ? Hy antwoordde ons / dat ontrent 9 jaaren te vooren die vaartuygen daar ten anker hadden gelegen in de baai dewelke van de eene hoek tot de andere 5 of 6 mylen wyd is : en dat 'er een aarbeeving was gekomen / die het water uyt het gezigt had weg gevoerd ; doch dat het naa 24 uuren wederkeerende / met zulk een geweld was komen aan rollen / dat het die schepen over de stad / welke toen op den berg stondt dien wy gepasseerd waaren / heen voerde / en in het dal smeet / verwoestende daar beneven het laad een groot stuk wegs langs de kust. Dit verhaal wierdt ons toen wy aan 't steedtje quamen / bekrachtigd door den Parochie-priester / en veele andere inwoonders der plaats. Schepen op 't land gezet.

Wy zwurven dus heen en weer / somtyds op zee / en somtyds aan land / zonder veel uyt te rechten / totdat wy veele plaatsen bezocht hebbende / weer aan de Gallapagos onder den Middellyn quamen / alwaar wy besloten / om zo goed als wy konden / ons uyt die zee te begeeven.

Aardbeeving op zee gevoeld.

Wy zeylden dan weer zuydwaardts / zynde van voorneemen nergens aan te doen / voor dat wy aan 't Eyland van Joan Fernando quamen. Onderwege gebeurde het eens / wanneer wy op de hoogte van 12 gr. 30 min. Z. en ontrent 50 mylen van de vaste kust van Amerika waaren / dat wy 's morgens ontrent 4 uuren in ons schip en in de bark een schrikkelyke stoot gevoelden ; waardoor al ons volk zo verbaasd wierdt / dat wy naauwlyk wisten waar wy waaren / of wat we denken zouden ; zo dat yder zich begon ter dood te bereyden : want de bons was zo schielyk en vinnig / dat wy vastelyk geloofden dat het schip op een rots gestooten had : maar toen de verbaasdheyd een weynigje over was / wierpen wy 't lood uyt / doch vonden geen grond ; zulks dat wy naa eenig overleg beslooten dat het eene aardbeeving most geweest zyn / naardien de stoot zo schielyk en fel was / dat ons geschut uyt de ropaarden opsprong / en sommige van ons volk uyt de hangmatten geslingerd wierden ; ja Kapiteyn Davis zelf wierdt uyt zyne kooi gesmeeten. De zee / die doorgaans groen ziet / scheen toen wit van kleur te zyn ; En 't water dat wy met onze putsen schepten was een weynig met zand vermengd : dit deed ons in 't eerst denken / dat 'er een zandplaat daar ontrent most zyn ; maar naadat wy 't dieplood uytgeworpen hadden / twyfelden wy niet of 't most een aardbeeving geweest zyn. Eenigen tyd daarnaa verstonden wy / dat er te Kallao, zynde de reede van Lima, eene aarbeeving was geweest / en dat de zee zo verre van strand geëbd had / dat 'er geen water te zien geweest was ; doch dat het een poos weg geweest zynde / met yslyke golven als bergen was komen aanrollen / die de schepen leggende op de reede van Kallao een myl landwaard in gevoerd / de stad Kallao, schoon op een berg staande / midsgaders het Fort / overstroomd / en menschen en beesten 50 mylen langs den oever verdronken hadden / doende zelfs te Lima schaade / hoewel dat 6 Engelsche mylen landwaard in van Kallao aflegt. En dit scheen schier zulk een aardbeeving geweest te zyn / als daar wy de uytwerkselen te Santa van gezien hadden.

Nieuw land ontdekt.

Toen onze schrik wat over was / vervolgden wy zuydwaardts aan te zeylen ; wy stierden onze koers Zuyd ten oosten / half oostelyk / totdat wy quamen op de hoogte van 27 gr. 20 min. Zuyder breedte / wanneer wy ontrent 2 uuren voor dag by een kleyn / laag / en zandig eyland quamen / en een groot bruysend geraas hoorden / gelyk als dat van de zee op een strand. Onze matroozen vreezende voor dag aan grond te raaken / verzochten den Kapiteyn te wenden en af te houden totdat het dag wierdt / het welk hy toestondt. Wy hielden dan af / en zeylden toen het licht was weder na 't land / het welk bleek een kleyn vlak eyland te zyn / dat door geene rotsen beschut was. Wy quamen tot op het vierde deel van een Engelsche myl daarby / en konden 't zeer klaar zien / want het was een zeer heldere Morgenstond / gansch niet dyzig of mistig. Westwaardts / ontrent 12 mylen naar gissing / van ons af / zage n wy een reeks

van

van hoog land / 't welk 'ons toescheen eylanden te zyn / omdat 'er verscheydene openingen tusschen beyde waaren. Dit land voor zo verre 't in ons gezigt was / scheen zich op een lengte van 14 of 16 mylen uyt te strekken; en daar quamen groote vlugten vogelen van daan. Ik en veele andere van ons volk zouden 'er gaern na toe gezeyld hebben; maar de Kapiteyn wou het niet toestaan. Het kleyn eyland legt 500 mylen ontrent Oostelyk van Kopayapo / en van de Gallapagos onder de Linie / 600.

Wanneer wy weder aan Joan Fernandos eyland quamen / 't welk was in 't laatst van 't jaar 1687. maakten wy ons schip aldaar schoon / en stierden 't vandaar na 't vaste land / op hoope van eenige schaapen van 't eyland Mocha te krygen / om onze reyze rondom Terra del Fuego te konnen uytvoeren / maar daar komende bevonden wy dat de Spanjaards de schaapen / paerden / en andere dieren / of gedood / of weggevoerd hadden. Wy stierden dan na Sante Maria, een eyland op de hoogte van 37 gr. Z. om eenige verversching te bekomen: maar hier was alles ook verwoest; zulks dat wy genoodzaakt waaren ons te vergenoegen met zodaanige voorraad als wy van de Gallapagos gebragt hadden / zynde voornaamelyk meel / maiz / gezoutene landschildpadden / en 't vet daarvan tot olie gebraaden / van 't welk wy 90 potten hadden. De Spanjaarden hadden op Joan Fernandos Eyland ook honden gezet om de Geyten aldaar te vernielen / op dat wy 'er geen leeftogt mogten vinden: Evenwel vonden wy 'er nog eenige / maar wy slagteden niet meer dan wy terstond opaten / niet twyfelende of wy zouden te Mocha schaapen genoeg gevonden hebben om ons schip te voorzien.

Drie of vier van onze Maats / die al hun geld met speelen verlooren hadden / ongewillig zynde om uyt die zee zo arm weder te keeren als zy 'er gekomen waaren / wouden eenlyk op Joan Fernandos Eyland blyven / op hoope dat eenige andere Kapers daar zouden komen. Wy gaven hen dan een kleyne kanoe / een ketel / bylen / houwmessen / maiz / en eenige andere behoeften. Ik heb sedert gehoord dat zy daar een gedeelte van de maiz planteden / eenige bokken tam maakten / en by visschen en vogelen 't lyf hielden. Aldaar is een zekere vogel van grootte als een Hoenderkuyken / dewelke holen in de aarde maakt gelyk een konyn / alwaar hy zich 's nachts onthoudt / vliegende by dage uyt om visch te vangen: want het is een watervogel / en hy smaakt wat vischachtig / doch laat zich echter redelyk wel eeten / als hy wat is begraaven geweest. Ik heb ook verstaan / dat die maats naa verloop van een jaar of twee van een Kaper / die daar quam / ingenomen wierden / en dat een van hen sedert in Engeland gekomen is. Eenige blyven op Joan Fernandos eyland.

Wy liepen nu weder in zee om Terra del Fuego te boven te komen. Wy hadden ontrent drie weeken lang een schrikkelyke storm / eer wy de Kaap van Hoorn konden voorby zeylen; wy zagen deeze kaap niet / omdat wy verre bezuyden dezelve waaren / te weeten op de hoogte Terra del Fuego.

 van

van 62 graaden en 45 minuiten zuyder breedte. Ook wisten wy niet heel wel wat koers wy stieren mosten / omdat wy maar middelmaatige stierlieden aanboord hadden. Het was hier nu ontrent in 't midden van den Zomer; want op Kersdag des jaars 1687 waaren wy den storm quyt geraakt / en op die hoogte / welke ik genoemd heb / gekomen. Wy dus uyt de Zuydzee geraakt zynde / lieten 't Noordwaards afloopen / en wy zagen verscheyde eylanden van ys / welke wy in 't eerst meenden deegelyk land te zyn: sommige van dezelve scheenen wel een myl of twee lang te weezen / en andere niet boven een halve myl. Het grootste scheen in 't voorby zeylen ('t welk eenige dagen voor de wind duurde) wel 4 of 500 voeten hoog te zyn. Wy wierpen 't lood uyt dicht by dezelve / maar vonden geen grond / zulks dat het vermoedelyk is / dat ze dreeven / en misschien wel zo diep onder water waaren / als daar boven. Toen ik met Mr. Dampier na de Zuyd-zee zeylde / zagen wy zulke eylanden niet: ook heb ik niet gehoord dat Kapiteyn Sharp in zyne wederkomst eenige zulke ontmoet had. Deeze eylanden vertoonden zich zo klaar by nacht / dat wyze gemaklyk konden zien / en 'er bezyden stieren. Doch sommige lagen onder water / welke wy niet vermyden konden / maar somtyds met ons schip op stieten; zonder evenwel zonderlinge schaade daardoor te ontvangen. Van deeze ysbergen quamen zeer guure winden / zo dat ons volk uyt een heet land komende het naauwlyks bovenop 't dek kon harden.

Geduurende den ganschen tyd dat wy om Terra del Fuego zeylden / hadden wy zulk stormig weeder 3 weeken lang / die wy bezuyden de Kaap van Hoorn waaren / en de Zon en starren waaren zo bewolkt / dat wy geen hoogte konden neemen; doch volgens onze rekening waaren wy bykans op 63 graaden zuyder breedte / 't welk het verste na 't Zuyden is / dat misschien ooit eenig Europeer / of eenig ander mensch / is geweest. Toen wy op 62. gr. 30. min. gekomen waaren / begonden wy te overleggen om onze koers weer Noordwaards na de Ethiopische en Atlantische zeeën te stieren / en wy bragten onze streek haast op Oostnoordoost / en Oost ten Noorden / houdende die gangen een groot end wegs. Wy hadden voor de Westerlyke Variatie drie streeken gerekend: maar toen wy bequaamelyk de hoogte konden neemen / bevonden wy dat we oostwaards geloopen / en Oost ten Zuyden gestierd hadden / en bemerkten alzo dat wy de verandering van 't kompas misrekend hadden; besluytende derhalven dat de Variatie oostelyk was / stierden wy Noordnoordoost / en Noordoost ten Noorden.

Mislag in de Variatie.

Hierdoor was het dat toen wy op de hoogte van de rivier Plata quamen / wy rekenden 100 mylen van land te zyn / en daarop recht op 't land aan stierden / niet twyfelende of wy zouden 't op die afstand vinden. Maar wy waaren toen wel 500 mylen van land / en naadat wy eenige honderd mylen westwaards op die hoogte geloopen hadden / en evenwel geen land vernamen / begon ons volk den moed te laaten vallen / en te vreezen dat wy een verkeerden

koers

koers hielden / en perykel liepen van op zee te vergaan / door gebrek van spys / en van water 't welk meest op was. Doch in deeze nood beliefde het God ons een dag lang regen te geeven / die zo dicht neer viel / dat wy verscheydene vaten vol vingen / 't welk een groote verversching voor ons was / en aan ons volk een weynig moeds gaf. Maar naadat wy 450 mylen op deeze hoogte geloopen hadden / en nog geen land zagen / baarde zulks een nieuwe ontsteltenis / zo dat 'er haast een gevecht uyt ontstaan had. De meeste van ons volk wilden van koers veranderen / omdat zy geloofden dat wy verkeerd zeylden. Maar Kapiteyn Davis en de Schipper Knot, baden hen om Gods wille nog twee dagen langer die koers te houden: 't welk zy dan toestonden / alhoewel wy maar een slappe wind hadden. Geduurende dien tyd quam er een vlugt van sprinkhaanen en ander ongedierte met een windbuy van 't Westen aan zetten / 't welk ons verzekerde dat wy niet verre van land waaren.

Indien de Voorzienigheyd dit niet aldus bestierd had / wy zouden onze koers veranderd hebben / want het volk zou zich niet hebben laaten overstemmen; ja veele waaren zo onweetende / dat zy niet wilden gelooven dat ze uyt de Zuydzee waaren. En indien wy deeze koers veranderd hadden / dan zouden wy weer zeewaard in geloopen; en noodzaakelyk aldaar vergaan hebben.

Merkelyke Redding van niet op zee vergaan te hebben.

Het land dat wy aandeeden / naadat wy op die streek van 't kompas waaren aangezeyld / dewelke na de plaats weeg vanwaar wy de sprinkhaanen zagen aankomen / was een weynig benoorden den mond van de rivier Plata. Wy gingen hier aan land om water en leeftogt te haalen / welke dit land overvloedig uytleverde. Ons volk met hunne snaphaanen voorzien zagen hier op een hoek lands een kudde zeezwynen / en meenden eenige daarvan te dooden en aan boord te brengen; en tot dien eynde zonden zy etlyke van de maats na den berg om den zwynen de pas daar af te snyden / terwyl andere met hunne houwers daar op aan zouden vallen: maar hoe nader ons volk quam / des te dichter begaf de kudde zich na de zee / tegens de verwachting van ons volk / die tot nog toe meenden dat het land-zwynen waaren: maar toen zy'er by quamen / en 'er op in meenden te houwen / sprong de gansche kudde in zee / tot verwondering van de onze / dien 't geweldig speet dat zy dus te leur gesteld waaren. Maar op een ander tyd schooten zy'er twee van / dieze aanboord bragten / en dewelke byna als land-verkens smaakten / uytgenomen dat'er eenige visachtigheyd by was: zy waaren anders van fatsoen ontrent als zwynen / hebbende kort haair / en wat borsteliger als dat van de zeehonden / maar hunne vinnachtige stompen om mede te zwemmen waaren ontrent eveneens / en zwart van kleur. Het land daar om heen is wel bewaterd / doch zonder inwoonders: evenwel is 'er een menigte van zwart vee / en veele mylen verre in de lengte zagen wy 'er groote kudden van / alsmede Herten en Struysen.

Rivier Plata.

Zeezwynen.

Wy zagen zeer veel van deeze Struysen / en vonden ook een menigte van hunne eyeren op 't zand: want zy laatenze maar op de grond neer vallen / zonder (gelyk gezegd wordt) verder zorg daarvoor te draagen:

Struysen.

zo dat ze dan door de zon uytgebroed worden; en zo dra als de jonge gekipt zyn / volgen zy 't eerste dier naa / dat zy zien: 't is my zelf gebeurd dat ik van een groote menigte van jonge Struysen gevolgd wierd; want het is een zeer domme vogel; zo dat ze ook wel harten of beesten naaloopen. De oude vallen hier zeer groot; ik mat de dye van eenen / en bevond die weynig kleyner te zyn dan myn eygen. Wy hadden verscheydene daarvan aanboord / en aten 'er eenige van / maar de oude waaren zeer sterk en slecht van smaak. Sommige beelden zich in dat de Struysen yzer eeten; doch ik geloof dat dit op dezelfde wyze is gelyk de hoenderen keyzeltjes doorslokken / niet tot voedsel / maar om tot verteeringe van hunne spyze in de maag te strekken. 't Is waar de Struysen slokken spykers of steenen / ja alles wat men hen toewerpt / op; maar dezelve passeeren door 't lyf zo heel als zy 'er in gekomen zyn.

Weder in zee steekende / zeylden wy langs de kust van Brasilie, en van daar na de Karibische Eylanden; alwaar wy eenen Mr. Edwin Carter in een vaartuyg van Barbados preyden; waarop ik neffens eenige andere na zyn boord voeren / en van hem verstonden / dat de Koning Jacobus een Proclamatie had laaten uytgaan / om alle de Boekaniers op belofte van pardon in te roepen. Wy begaven ons dan met zyn vaartuyg na de rivier Delaware, en zo na de stad Philadelphia in Pensilvania, alwaar ik in May des jaars 1688 aanquam. Pensilvania

Ik bleef daar eenigen tyd / en voer daarnaa de rivier Delaware af tot aan de Apokunnumy-kreek / met Kapiteyn Davis, en Jan Hingson, die met my op de Land-engte was achter gelaaten. Wy voerden onze kisten en andere goederen aldaar over een smal stuk lands na de rivier Bohemia, welke na de groote baai van Chisapeek, en zo na de punt Komfort in de rivier James in Virginie loopt. Hier meende ik my vast neer gezet te hebben / maar naa een verblyf van ontrent drie jaaren eenige moeijelykheden daar aantreffende / ging ik na Engeland, alwaar ik in 't jaar 1690 aanquam. Virginie.

EYNDE.

BLADWYZER

Alwaar W voor 't cyfer ſtaat, dat wyſt op de Reystogt van L. Wafer.

M Cinee-

Pel-

DRUKFOUTEN.

Pag. 43. *Lin.* 11. Lees *Cina*. *Lin.* 30. *Lees* Beleedigenden Oorlog. *Pag* 85. *laatste regel*, *Lees* niet. Pag 110. *Lin.* 18. *Lees* ging. *Pag.* 115. *Lin.* 31. *Lees* in 't Fort. *Lin.* 23. *Lees* gebeezigd. *Lin.* 41. *Lees* schooner. *Pag* 164. *Lin.* 3. Lees Fluytend. *Pag* 178. *Lin.* 9. *Lees* Zand. p. 261. *Lin.* 11 *en* 12 *Lees.* en is nooit.

In de Reyze van Wafer,

Pag. 60. *Lin.* 34. *Lees* dat het naar. *Pag.* 65. *Lin.* 16. *Lees* Weessel.

Bericht voor den BOEKBINDER.

De Kaarten en Halfvels plaaten, moeten met strooken vast gemaakt worden.

DERDE DEEL
VAN
WILLIAM DAMPIERS
REYSTOGT
RONDOM DE
WERRELD

Behelzende zyne Reystogt na Nieuw Holland gedaan in 't Jaar 1699.

Waarin begreepen zyn

De Kanarische Eylanden, de eylanden van Mayo en St. Jago. De Allerheyligen Baai met de Schansen en de Stad Bahia in Brasilie: De Kaap Salvador; De Winden op de Brasilische Kust; De Abrohlos ondiepten. Een tafel der Variatien op deeze Togt. Ontmoetingen by de Kaap van Goede Hoop. De koers na Nieuw Holland. Sjarks Baai; De Eylanden en Kust van Nieuw Holland.

Midsgaders de Inwooners/ Manieren/ Gewoonten/ Koophandel; Havens/ Landsdouw/ Beesten/ Vogels/ Visschen/ Boomen/ Planten/ Vruchten.

Met een Kaart en andere kopere Plaaten vercierd.

Uyt het Engelsch vertaald door

W. SEWEL.

In 's GRAVENHAGE.

By ABRAHAM DE HOND, Boekverkooper op de Zaal van 't Hof/ in de Fortuyn. 1704.